

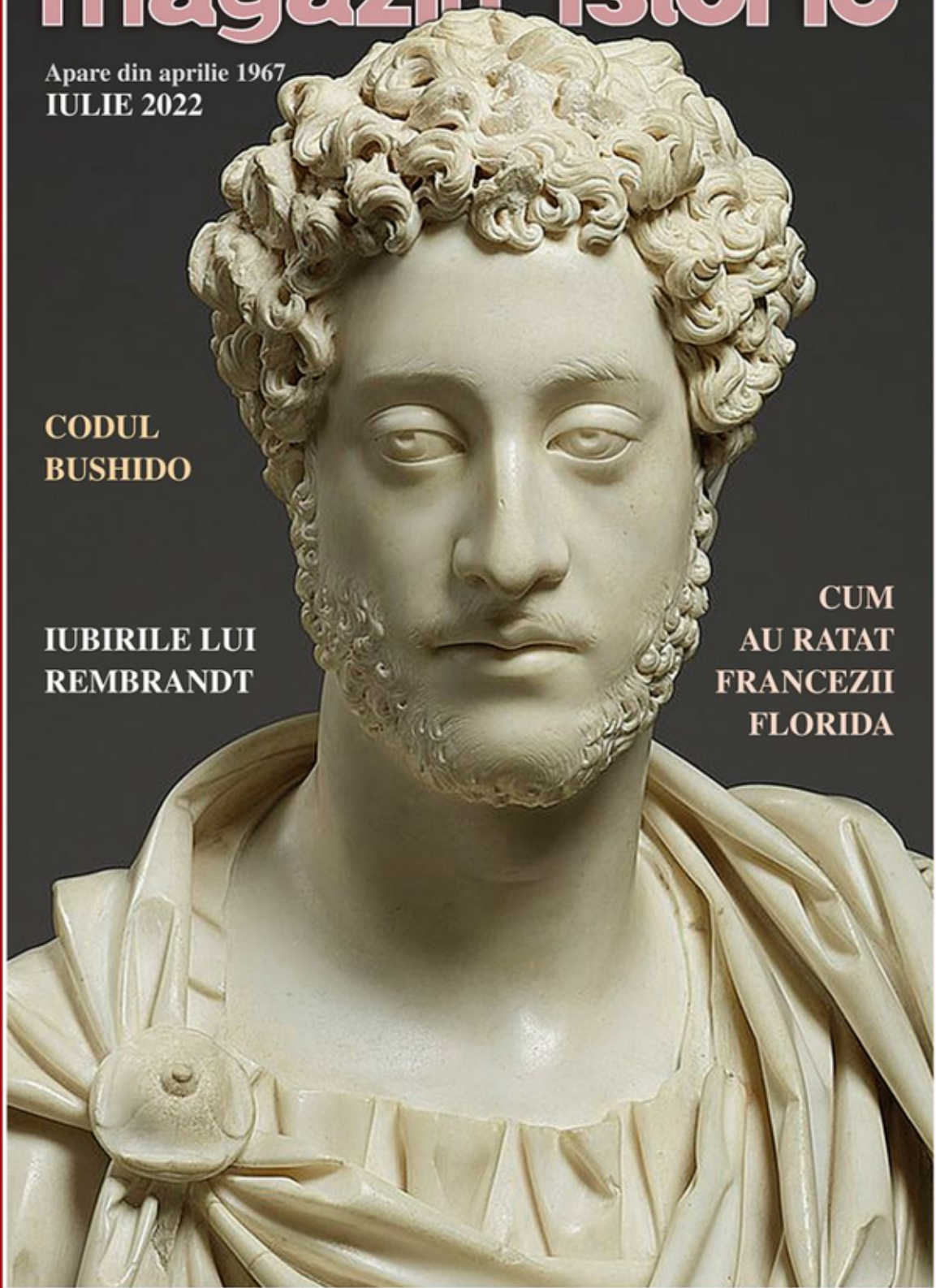
magazin istoric

Apare din aprilie 1967
IULIE 2022

**CODUL
BUSHIDO**

**IUBIRILE LUI
REMBRANDT**

**CUM
AU RATAT
FRANCEZII
FLORIDA**

magazin istoric

Anul LVI – serie nouă – nr. 7 (664)
iulie 2022

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

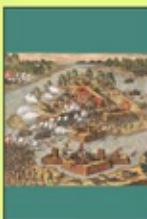
Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Commodus (180 – 192 d.H.) a fost unul dintre cei mai controversați împărați ai Imperiului Roman. Poate tocmai din acest motiv, sufletul lui a fost invocat de împăratul Caracalla (198 – 217) în ședințe de spiritism. În imagine: un bust superb al împăratului Commodus, cu autor necunoscut, aflat în patrimoniul muzeului Getty, din S.U.A.

2 Saskia și Rembrandt s-au logodit la 5 iunie 1633 și s-au căsătorit un an mai târziu, la 2 iulie 1634. Graba cu care tânara aristocrată și-a dorit căsătoria cu un artist care nu era o partidă potrivită pentru ea arată dragostea pe care i-o purta acestuia. La fel cum și portretele soției dovedesc iubirea pictorului

3 Pictură reprezentând recucerirea Fortului Caroline de Dominique de Gourgues, fort francez în Florida cu o viață efemeră, construit în 1564, de René Goulaine de Laudonnière, în cadrul primei expediții coloniale organizate la inițiativa mareșalului Gaspard de Coligny; în 1791, pe acest spațiu cândva al populației amerindiene Timucua, s-a ridicat Jacksonville, așezare denumită în onoarea lui Andrew Jackson, guvernator militar al Floridei, apoi al șaptelea președinte al S.U.A.

4 Împăratul Frederick I Barbarossa (1155 – 1190) al Sfântului Imperiu Roman alături de fiii săi, viitorul împărat Henric al VI-lea (stânga) și Frederick al VI-lea, ducele Suabiei. Ilustrația se regăsește în manuscrisul *Historia Welforum*, autorul anonim fiindu-le ostil, slujind o dinastie din cadrul imperiului cu care se aflau în conflict. Din această confruntare s-a iscat și cearta dintre landgraful Ludwig al III-lea al Turingiei și arhiepiscopul Conrad I de Mainz, soluționată la Erfurt

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**

academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Corectura
Georgeta Apreotesci
Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghiță Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Calea 13 Septembrie nr. 13, mezanin,
camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod
050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77,
0755 290 606

SUMAR

iulie

2022

4 Criteriul
competenței
față cu combinația
șmecherească

A. MARINO

EXCLUSIVITATE

5 Ce dorea Maniu,
ce putea SOE

D. DELETANT

42 Conexiuni elvețiene
în biografia lui Napoleon

CH. EGLI

10 Fata morgana
a unei flote românești
la Marea Neagră
*Eșecul Misiunii
navale britanice
în România interbelică*

AL. PIȚIGOI

15 „Boema de aur”
frântă de regimul comunist
I. HOISESCU

IUBIRI CELEBRE

19 Cele trei soții
ale lui Rembrandt
T. STĂNESCU-
STANCIU

DICTIONAR ISTORIC

24 De sufletul morților
I. BOTIȘ

29 Ruși și ucraineni:
o dispută identitară
I. BISTREANU

33 Despre
Tezaurul B.N.R.
evacuat la Moscova,
sine ira et studio
I. SCHIPOR

38 Pe vremuri oamenii
își trimiteau scrisori
*Ulysse de Marsillac
îl informează pe Carol I*
G. FILITTI

POVEȘTILE BUCUREȘTIULUI

47 Gumelnița
pe... simeze
D. PÎRVULESCU

51 Butoiul cu pulbere
al Europei
Criza bosniacă, 1908
I.G. ANDREI

55 Florida,
un vis prea îndepărtat
*Un proiect francez
din secolul al XVI-lea*
F. DOLGHIN

**INVITAȚIE
LA BIBLIOTECA
ACADEMIEI**

59 Opera
arhimandritului
Vartolomeu Măzăreanu
N. CRISTEA

61 Muzeul
unui județ dispărut
D.R. NICULA

65 O istorie pe lună
*Latrina care a încheiat
un conflict*

55 DE ANI

66 Concurs
la aniversare

67 Să fie democrație,
primesc, dar cu dictator
*„Viziratul“
în politica românească*
M.E. IONESCU

72 Prima Doamnă,
cu turban și pene
A. DARIE

77 La izvoarele
Rugului Aprins:
Paisie de la Neamț
M. VASILEANU

81 Codul samuraiului
AL. BULEI

85 Distracție
pentru un bănuț
Nickelodeon-urile
D. MIHALCEA

EVENIMENT

89 Carte frumoasă,
cinstei cui te-a scris!
*Premiile
Fundației Culturale
Magazin Istoric*

**HOOVER
INSTITUTION**

93 Poveștile
emigrației

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

91 Telex

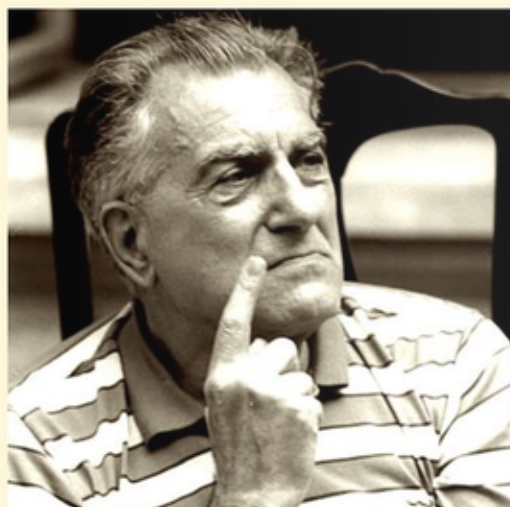
80; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

„OMUL NOSTRU“

ADRIAN MARINO

Această mentalitate de tip țărănist-rural, cu vechi rădăcini ancestrale, este și cauza profundului individualism românesc. El este produsul arhaic al unor mici comunități izolate, împrăștiate, organizate după principiul clanului familial. Foarte solidar în interiorul său, dar incapabil de cooperare, organizare și solidarizare durabilă în mari formațiuni bine structurate. De unde o tendință instinctivă de individualizare și pulverizare, necooperare și autoapărare în interiorul unor mari grupuri foarte bine delimitate și personalizate. Românul fuge din instinct de răspundere personală, de angajamentul care obligă, de riscul individual, adesea inevitabil. De altfel – capitală la români – este doar relația bine personalizată, bine individualizată, bazată pe supraviețuire, conservare, acaparare și „carieră” strict personală și nominalizată. Totul se bazează pe structuri paternaliste și de clan. Dacă este sau nu „omul nostru”. Ceea ce se numește, în termenii actuali, „competiție” nu corespunde decât în parte și în niciun caz – în totalitatea împrejurărilor – sensului propriu al cuvântului. În foarte multe situații, este vorba, în primul rând, doar de „o favoare”, de „un hatâr”, de „un avantaj” acordat solidar-sentimental unei rude (frați, cumnați, veri etc.), unui „bun cunoscut”, unui „om al nostru”. Un lanț nesfârșit de relații și intervenții personale, de „pile” și „nepotisme”. Criteriul obiectiv, tehnic, de performanță și competență n-are nicio valoare. Mai grav: el este, s-ar putea spune, inasimilabil spiritului românesc. Corupția este, de fapt, intrinsecă oricărui deținător al unei „puteri” oarecare. Fiecare vrea să obțină un avantaj personal, direct și indirect din partea de „puteri” pe care o deține. Din care cauză, totul devine tranzacțional, negociabil, strict personalizat. Începând cu puterea politică, pozițiile financiar-economice și terminând cu serviciile publice. În România actuală a fi cumnat, frate, fiu, fiică etc. nu reprezintă numai un grad de rudenie, dar și o profesiune, o meserie, o entitate socială și culturală. Adesea foarte rentabilă. [...]

Din cauza acestei eredități profund, înrădăcinat individualiste, românul este organic, structural

incapabil de solidarizare, organizare, cooperare și disciplină colectivă. Pur și simplu el nu este deprins, nu știe, nu poate să coopereze. Nu are această noțiune, pe care nici n-o concepe, n-o trăiește, n-o aplică. Asociațiile nu funcționează. Sau dacă funcționează, ele au în centrul lor doar o personalitate puternică, nu atât charismatică și polarizantă, cât în centrul unor interese materiale, imediat și personal distribuite.

Când nu este vorba de interese practice împărțite după principiul „omului nostru”, aceste personalități fac gol în jurul lor. Nu suportă nicio umbră, nicio concurență imediată. Spiritul de echipă le este total necunoscut. Mândria și gelozia personală predomină. [...]

Țara a improvizației și a fușerelii permanente, ea nu poate fi decât și a „șmecheriei” generalizate. Episodul anecdotic din Dionisie Eclesiarhul, cu „jupânele curve” travestite, pentru turci, în „logofetese” și alte boieroalice, este emblematic. Că este și o dovadă de inteligență individuală, practică nu contest. Dar ea este și rămâne murdară, fără scrupule și fără conștiință. [...] Metoda de bază a existenței românului este combinația șmecherească practică în proporții de masă. Că, din această cauză, suntem o țară haotică și neorganizată, fără nicio preocupare de precizie, pe care inundațiile (un singur exemplu) o iau prin surprindere, an după an, nu poate fi decât inevitabil.

(fragmente; *Viața unui om singur*, Editura Polirom, 2010)

Vă prezentăm ultima parte a studiului, care privește perioada 1942 – 1945.

O RELATIE DIFICILĂ IULIU MANIU SPECIAL OPERATIONS EXECUTIVE

DENNIS DELETANT

(Profesor emerit, School of Slavonic and East European Studies, University College, London)

În cursul întrevederii cu de Chastelain, Iuliu Maniu l-a informat că dezvăluise autorităților faptul că posedă un emițător radio primit de la britanici (cel care avea indicativul „Reginald”), pe care și Antonescu îl folosisese ca să transmită mesajul către Cairo. Nu a spus și de ce procedase astfel. Dar faptul că Antonescu tolerase, ba chiar profitase de respectivul emițător a constituit, în plan psihologic, o încurajare pentru oponenții regimului mareșalului, iar britanicilor le-a arătat importanța prezenței SOE în România. Din punct de vedere politic însă, toate aceste elemente nu lămurau intențiile Aliatilor occidentali față de România în viitor.

PROCLAMAȚIA CATRE ȚARA A MAJESTĂȚII SALE REGEI

ROMANI,
In ceasul cel mai greu al datoriei noastre, am scos, în deplină înțelegere cu Poporul Meu, că nu este decât o singură cale, pentru salvarea Țării dela o catastrofă totală: eșirea noastră din alianța cu Puterile Axei și imediata încetare a războiului cu Națiunile Unite.

Un nou Guvern de Uniune Națională a fost însărcinat să aducă la îndeplinire voința hotărâtă a Țării, de a încheia pacea cu Națiunile Unite. România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii. Din acest moment încetează lupta și orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice precum și starea de războiu cu Marea Britanie și Statele Unite. Primiți pe soldații acestor armate cu încredere. Națiunile Unite ne-au garantat independența Țării și neamul nostru în treburile noastre interne. Ele au recunoscut nedreptățile dictatului dela Viena prin care Transilvania ne-a fost răpită.

ROMANI,
Poporul nostru înțelege să fie singur stă-

pân pe soarta sa. Oricine s'ar împotrivi hotărârii noastre liberale și care nu atin-

Poporul să lupte prinva orice mijloc și cu orice sacrificii împotriva lui. Toți cetățenii

da ascultare Guvernului se opune voinței Poporului și este un trădător de Țară.

ROMANI,

Dictatura a luat sfârșit și cu ea încetează toate asuprirea. Noul Guvern înseamnă începutul unei ere noi în care drepturile și libertățile tuturor cetățenilor Țării sunt garantate și vor fi respectate.

Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizând toate forțele Națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera nămintul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină.

ROMANI,

De curajul cu care ne vom apara cu armele în mână independența împotriva oricărui atentat la dreptul nostru de a ne hotărî singuri soarta depinde viitorul Țării noastre.

Cu deplină încredere în viitorul Neamului Românesc, să pășim hotărâți pe drumul împlinirii României de mâine, a unei Românii libere, puternice și fericite.

MIHAI I
REGELE ROMÂNIEI

M. S. REGELE MIHAI I

ge drepturile nimănui să se strângă în jurul este un dușman al Tronului și al Guvernului nostru. Ordinul pentru salvarea Armatei și chema Patriei. Cel care nu

Ziarele din 24 august 1944 publicau Proclamația regelui Mihai I care anunța întoarcerea armelor și înlăturarea lui Ion Antonescu

Acceptarea predării necondiționate de către români, fie de Maniu, fie de Antonescu, a constituit un obstacol în toate negocierile care au urmat. Pe de altă parte, tatonările întreprinse de oficiali sovietici în decembrie 1943 pe lângă diplomații români de la

Feodor Gusev, ambasadorul U.R.S.S. la Londra

Stockholm sugerau că Guvernul sovietic dorea să stabilească contacte independente cu Maniu și Antonescu și ar fi fost dispus să accepte condiții mai ușoare decât predarea necondiționată. A rezultat astfel o situație curioasă, în care atât Guvernul român, cât și opoziția căutau să obțină cele mai bune condiții posibile pentru un armistițiu, prin negocieri purtate în paralel, pe de o parte, la Cairo cu toți Aliații și, pe de alta, la Stockholm, separat cu sovieticii. Nu este deci surprinzător că și Antonescu și Maniu credeau că se aflau în poziția de a negocia condițiile de armistițiu. De aici neînțelegerile ivite între Aliați și Maniu și iritarea sporită a britanicilor față de liderul național-țărănist. Maniu dorea să obțină cât de cât asigurări în privința condițiilor de armistițiu înainte de orice plan de răsturnare a lui Antonescu, fiind preocupat să evite o ocupație sovietică în România. La rândul lor, sovieticii au adoptat, fără îndoială, o poziție pragmatică, considerând că era preferabil să negocieze cu Antonescu, din moment ce el controla armata și o întoarcere a armelor condusă de el elimina nevoia unei lovituri de stat suplimentare a opoziției, pe care comuniștii nu o controlau.

La 5 mai 1944 secretarul de Stat la Foreign Office, Anthony Eden, s-a întâlnit cu ambasadorul sovietic la Londra, Feodor Gusev, și a menționat „întâmplător” posibilitatea unei eventuale înțelegeri în problemele Greciei și României. Eden avea să mărturisească mai târziu că ideea era „să ne înțelegem că problemele României urma să constituie în principal preocuparea Guvernului sovietic, în vreme ce cele ale Greciei preocuparea noastră, fiecare dintre guverne urmând să acorde celuilalt ajutor în respectivele țări.”

Suspiciunea că Aliații occidentali, în primul rând Marea Britanie, au abandonat România sovieticilor îl preocupa pe Maniu, care l-a însărcinat pe emisarul la Cairo Constantin Vișoianu să dea glas acelor îngrijorări în discuțiile cu Christopher Steel, reprezentantul britanic, la sfârșitul lunii mai. Eden l-a instruit pe Steel să îi spună lui Vișoianu că nu avea rost să încerce să obțină asigurări că politica britanică „avea să fie diferită de cea a Guvernului sovietic.” Dar nu l-a dojenit arunci când Steel, răspunzând unei alte întrebări puse de Vișoianu dacă Maniu ar trebui să formeze „o coaliție democratică, incluzând și partidul comunist”, a replicat că din punctul lui de vedere o uniune națională largă de acest fel ar fi primită cu „căldură de opinia publică din țările aliate”.

Acest sfat precaut l-a convins probabil pe Maniu că ar fi bine să-i includă pe comuniști în coaliție. Atunci când Vișoianu l-a rugat pe Daniel Semionovici Selod, asistentul lui Nikolai Novikov, reprezentantul sovietic la Cairo, să sugereze numele unui comunist, Selod l-ar fi indicat pe Lucrețiu Pătrășcanu. Deși se afla în arest la domiciliu încă din 1943, la Poiana Țapului, lângă Sinaia, unde era reședința de vară a regelui, Pătrășcanu era informat despre planurile de scoatere a României din război de războiul său, colonelul Octav Ulea, șeful Casei regale. În aprilie 1944 Pătrășcanu a negociat cu Titel Petrescu, liderul social-democraților, formarea unui Front Unic Muncitoresc, pentru a spori autoritatea partidului comunist. Ambii au participat la pregătirea în secret a răsturnării lui Antonescu, sub conducerea regelui Mihai. Pătrășcanu a propus să fie cooptat și Emil Bodnăraș, care nu era un reprezentant de rând al partidului comunist. Rolul lui în pregătirea lui 23 august rămâne neclar. S-au făcut diferite

*Constantin Vișoianu (stânga)
și Grigore Niculescu-Buzești,
doi diplomați angrenați în negocierile cu Aliații*

speculații, inclusiv cea care sugerează că era folosit de Ion Antonescu drept canal de legătură cu sovieticii. Spre deosebire de Gheorghe Gheorghiu-Dej, Gheorghe Apostol, Iosif Chișinevschi sau Teohari Georgescu, Bodnăraș nu fusese internat în lagărul de la Târgu Jiu, după ce fusese eliberat din închisoarea de la Caransebeș, în decembrie 1942, pe motiv că fusese ofițer în armata română.

La sfârșitul lunii iunie 1944, sosca la Cairo planul pus la cale de rege și reprezentanții Blocului Național-Democrat (din care făceau parte P.N.L., P.N.-Ț., social-democrații și comuniștii) pentru răsturnarea regimului Antonescu. Maniu argumenta că erau necesare trei acțiuni din partea Aliaților pentru ca planul să fie încununat de succes. În primul rând, trebuia ca sovieticii să declanșeze o ofensivă majoră pe frontul românesc cu 24 de ore înainte. Apoi, trei brigăzi aeropurtate, fie anglo-americeane, fie sovietice, trebuia parașutate în momentul pornirii acțiunii. În sfârșit, trebuia bombardate din greu comunicațiile spre Ungaria și Bulgaria. Britanicii și americanii au primit favorabil planul, dar când americanii au sugerat o întâlnire tripartită pentru discutarea lui, reprezentantul sovietic, Nikolai Novikov, a spus că este prematur.

Novikov a așteptat degeaba instrucțiuni de la Moscova. Sovieticii nu aveau nimic de pierdut mizând pe o

înțelegere bilaterală cu Antonescu, căci evitau astfel o negociere cu Iuliu Maniu și câștigau timp, ținând cont de ezitățile mareșalului, pentru o ocupare militară a României. La începutul lunii iunie, doamna Kollontai, ministrul U.R.S.S. la Stockholm, oferise condiții mai bune de armistițiu ministrului român în Suedia Nanu: pe lângă returnarea necondiționată a Transilvaniei, promitea să existe „zone libere”, asupra cărora Guvernul român era suveran și unde urma să nu se permită intrarea trupelor străine; să arate clemență în problema reparațiilor și să permită un interval de 15 zile între semnarea unui armistițiu și declarația de război a României către Germania.

La cererea lui Antonescu, Hitler l-a primit la Rastenburg, la 5 august 1944. În cursul unei întâlniri care a durat șase ore, Hitler, potrivit relatărilor lui Titus Gârbea, șeful Misiunii Militare Române la Înalțul Comandament al Wehrmachtului (OKW) și Înalțul Comandament al Armatei de Uscat (OKH), care a fost prezent, a rostit o tiradă contra tuturor celor care l-au trădat, în primul rând a poporului german care nu s-a ridicat la înălțimea faptelor sale. Luându-l complet prin surprindere pe Antonescu, Hitler l-a întrebat direct dacă România avea de gând să continue lupta. Antonescu a încercat să câștige timp, spunând că totul depinde de angajamentul Germaniei de a ajuta România să oprească ofensiva sovietică și de atitudinea Ungariei și Bulgariei. Antonescu s-a întors la București profund deprimat și nu a mai răspuns propunerii sovietice.

Ambasadoarea Alexandra Kollontai

*Presa anunță
ultima întâlnire
dintre Hitler
și Antonescu*

În vremea asta, Maniu încerca cu disperare să obțină un răspuns la planul trimis la Cairo, la 27 iunie. La 7 iulie, regele și consilierii săi au fixat ziua de 15 august ca dată a punerii în aplicare a planului, sperând într-o sincronizare cu o ofensivă sovietică. Cu cât întârziiau să acționeze, cu atât creșteau șansele ca sovieticii să forțeze înaintarea și să ocupe cât mai mult teritoriu românesc, oferind Moscovei un motiv să prefere o ocupație militară directă, fără vreun ajutor din partea regelui și a opoziției. Iar raidurile tot mai dese și mai distructive ale aviației anglo-americane asupra câmpurilor petrolifere din jurul Ploieștiului și asupra Bucureștiului aminteau cât de costisitoare era alianța cu Germania. Dar cum răspunsul de la Cairo nu mai venea, lovitură a fost amânată. În sfârșit, la 20 august mult așteptata ofensivă sovietică s-a declanșat, determinându-l pe Maniu să anunțe la Cairo că regele și cei din jurul lui au decis să acționeze.

La rândul său, Mihai Antonescu, viceprim-ministru și ministru de Externe, speriat de evoluția evenimentelor, l-a informat în seara de 22 august 1944 pe Ion Antonescu că dorește să negocieze un armistițiu cu Aliații, iar mareșalul nu a obiectat. În aceeași seară, Ion Antonescu i-a spus lui Carl Clodius, reprezentant special cu însărcinări economice la București, dar care preluase practic atribuțiile ministrului Germaniei Manfred von Killinger, că va mai face un ultim efort să îi oprească pe sovietici și că, în caz de eșec, își rezerva dreptul să acționeze cum va crede mai potrivit. După întâlnirea cu Clodius, Mihai Antonescu a trimis un curier la Stockholm pentru a-i transmite doamnei Kollontai că Guver-

nul român dorește să încheie un armistițiu. Curierul a ajuns la o zi după înlăturarea lui Antonescu.

În dimineața zilei de 23 august, Mihai Antonescu și soția mareșalului au încercat să îl convingă pe acesta să meargă la rege și să convină asupra unui armistițiu. Deși mareșalul a refuzat să facă gestul personal, Mihai Antonescu a telefonat la

Palat și a vorbit cu Mircea Ionnițoiu, secretarul personal al regelui, care l-a trezit pe suveran. Mihai a acceptat să îi primească, pe Ion și Mihai Antonescu, după-amiază, la ora 15.00.

Într-un ultim efort pentru a-l convinge pe Antonescu să încheie un armistițiu, Maniu și Constantin Brătianu, președintele P.N.L., l-au rugat pe nepotul liderului liberal, istoricul Gheorghe Brătianu, să meargă la mareșal și să-l convingă să se prezinte la rege. Antonescu a ascultat argumentele lui Gheorghe Brătianu și a fost de acord să meargă la rege, dacă primea, până la ora 15.00, o scrisoare semnată de Maniu și Constantin Brătianu, prin care îi garantau că îl susțineau în încheierea unui armistițiu. Gheorghe Brătianu nu a reușit să îi mai găsească pe Maniu și pe unchiul său și s-a întors la Antonescu cu mâna goală. Furios, mareșalul a decis ca Mihai Antonescu să meargă singur la Palat și să-l scuize în fața regelui. Mihai Antonescu s-a prezentat regelui în audiență, aducând scuizele lui Ion Antonescu. Generalul Sănătescu, Șeful Casei Militare a regelui, i-a telefonat mareșalului și i-a spus că nu poate să-i facă un asemenea afront regelui, în momente atât de dificile pentru țară. Ion Antonescu a cedat și a acceptat să vină la Palat. Ce a urmat se știe: regele i-a spus că dacă refuză să semneze armistițiul, se poate considera destituit. La replica mareșalului că nu primește ordine de la nimeni, regele i-a comunicat că era destituit și a părăsit încăperea.

După actul de la 23 August 1944, Maniu nu s-a bucurat de aprecieri prea favorabile din partea unor oficiali din Foreign Office. Indecizia lui, refuzul de a lua decizii politice

*Archibald Clark Kerr
regreta că a trebuit să îl mintă pe Iuliu Maniu...*

ferme au atârnat în defavoarea lui. O minută a unui înalt funcționar din Foreign Office din 3 noiembrie 1944 stă mărturie: „Vice-mareșalul aerului Stevenson [Donald Fasken, șeful Misiunii Militare britanice din România – D.D.] a avut perfectă dreptate să refuze să îl întâlnească pe domnul Maniu și este păcat că nu a refuzat să îl întâlnească și pe intermediarul lui Maniu. Maniu pare să fie doar un bătrân aiurit și aproape pot să simpatizez cu sovieticii, dacă ei încearcă să

scape de el, prin mijloace cinstite sau murdare“.

Maniu l-a pus în încurcătură pe Churchill atunci când a afirmat, și spusele lui au fost raportate la Londra, la 1 decembrie 1944, că ar putea să înțeleagă dacă Guvernul britanic dorește ca România să meargă cu U.R.S.S., în loc de Occident, dar ar fi recunoscător să i se spună acest lucru. Premierul britanic i-a scris lui Anthony Eden: „Cu siguranță, nu putem admite așa ceva“. Maniu a continuat să insiste să i se spună dacă România fusese negociată în sfera de influență sovietică, iar de fiecare dată reprezentanții britanici erau instruiți să nege acest lucru. Peste ani, Archibald Clark Kerr, ambasadorul britanic la Moscova, care a vizitat Bucureștiul în primăvara lui 1945, a mărturisit că unul dintre cele mai dezgustătoare lucruri care i s-au cerut să le facă a fost să îl mintă pe Iuliu Maniu. Asemenea minciuni i-au făcut pe Maniu și pe alți lideri democrați din România să se compromită în ochii sovieticilor prin acțiuni care aveau să îi coste libertatea și să îi condamne să își petreacă ultimii ani din viață în pușcărie.

La sfârșitul războiului, britanicii și americanii aveau în față o Uniune Sovietică ce ocupase militar cea mai mare parte a Europei Centrale și de Est. Au încercat să limiteze dezastrul, dar nu dispuneau de vreo pârghie efectivă, cu excepția opțiunii unei confruntări militare, la care niciun politician nu se putea gândi, după un război atât de lung, care tocmai se încheiase. Erau reduși la rolul de spectatori ai colonizării sovietice a regiunii. Pentru mulți locuitori din estul Europei, Occidentul își compromisesese propriile

principii. Nereușind să facă să se respecte ceea ce se prevăzuse în „Declarația asupra Europei eliberate“, convenită la Conferința de la Ialta, din 1945, adică „să promoveze condițiile în care popoarele eliberate să-și poată exercita dreptul de a-și alege cea formă de conducere în care ar vrea să trăiască“, Marea Britanie și S.U.A. au dat o aparență de legitimitate la ceea ce chiar Churchill caracteriza drept „forță și falsă reprezentare.“ ■

... care a plătit cu libertatea și apoi cu viața

MISIUNEA NAVALĂ BRITANICĂ ÎN ROMÂNIA

ALEXANDRU PIȚIGOI

Primele mențiuni despre trimiterea unei misiuni navale britanice în România apar într-o telegramă expediată la recomandarea conducătorului diplomației britanice, contele Curzon of Kedleston, în care solicita opinia Amiralității în această privință, în septembrie 1919.

Subiectul a fost lansat la 9 septembrie de un raport al atașatului naval britanic la București, M.W. Diggle, și contrasemnat de însărcinatul cu Afaceri, Frank Rattigan (Magazin istoric, nr. 10 – 11/2019). Documentul menționa că Franța „face tot ce poate pentru a convinge Guvernul român să accepte o misiune navală franceză pentru a organiza Marina, dar scopul era reorganizarea porturilor românești și căilor de comunicații pe apă, ceea ce le va da o mare putere de influență asupra comerțului românesc, în general”.

Pentru a demonstra că Marea Britanie era interesată de o colaborare cu România în domeniul naval, contraamiralul Reginald Y. Tyrwhitt (în prim-plan) a făcut o vizită la București

Diggle era convins că și italienii au încercat același lucru, după cum i-au menționat în conversații particulare prim-ministrul român Ion I.C. Brătianu și comandantul Marinei, amiralul Constantin Bălescu. Din interpretarea lui se înțelegea că influența franceză a provocat eșecul italian. El credea că oficialii români i-au transmis aceste informații tocmai pentru ca „partea britanică să știe respectivele detalii”. România își dorea o flotă de monitoare capabilă, care să facă treabă atât pe Dunăre, cât și la Marea Neagră, iar britanicul i-a informat că în ciuda a ceea ce le spusese autorităților române,

francezii nu aveau o mare experiență cu astfel de vase. Atașatul naval britanic la București a menționat în discuțiile cu oficialii români experiența britanică cu astfel de nave în Primul Război Mondial. Brătianu l-a asigurat pe britanic de susținerea lui, dacă o să fie solicitată o misiune navală, chiar „dacă o să mai fie sau nu în funcție”.

EFORTURI BRITANICE

Raportul a fost analizat la Londra într-un document al serviciului de informații al Marinei britanice, care confirma

cele comunicate de la București. Mai mult, dacă Franța reușea să trimită o misiune navală în România, poziția britanică din zona aceasta a Europei urma să fie prejudiciată, în ciuda eforturilor de până atunci de a câștiga o poziție importantă aici. „Pe lângă resursele naturale și importanța comercială a Dunării, România este ușa din spate pentru Rusia, a cărei recuperare s-ar putea să nu fie atât de mult întârziată, pe cât se crede de obicei. Oricum, francezii credeau că a meritat așteptarea ca să aibă la București pe unul dintre cei mai deștepti diplomați, M.

de St. Aulaire, care ne-a creat o atmosferă foarte nefavorabilă", continua documentul.

Documentul menționa și că se confirma și din alte surse că România intenționa să cumpere nave și să aibă o misiune navală de la una dintre Marile Puteri. Și, nu în ultimul rând, se nota că dacă este încurajată să ceară o astfel de misiune de la britanici, să fie luată în considerare spre acceptare, mai ales pentru promovarea intereselor economice britanice, „pe care o astfel de misiune le-ar putea influența”. La ultimul punct al raportului se făcea precizarea că România a cerut informații privind achiziția de nave britanice, dar nu s-a înaintat nimic oficial. Așa cum se preciza într-un comentariu pe marginea documentului, Marea Britanie dispunea de foarte multe nave și oameni, de care nu mai era nevoie după terminarea războiului.

Ca un plus la discuțiile despre Misiunea navală, Amiralitatea și Foreign Office au hotărât să propună României un proiect în patru puncte: monitorul „General Craufurd” să fie împrumutat României pentru trei ani, cu condiția ca România să achite costurile transportului din Malta în portul solicitat de români și plata instructorilor englezi; patru ofițeri români să fie primiți pentru pregătire în școlile navale britanice; vânzarea monitorului „Gorgon” României (într-un raport anterior se preciza că „românii sunt obsedați de această clasă de nave”); la ultimul punct se preciza că Amiralitatea era de acord să ofere spre vânzare nave din clasa distrugătoarelor „M” României (era avansat un număr de șase).

*Ion I.C. Brătianu
a promis sprijinul personal
pentru reușita proiectului*

Dintre aceste propuneri, doar trimiterea celor patru ofițeri români în Marea Britanie s-a materializat.

O IMPORTANȚĂ POLITICĂ

După aproape doi ani, propunerea pentru o Misiune navală a Marii Britanii în România a fost îmbrățișată de Guvernul român, prin vocea însărcinatlui cu Afaceri român la Londra, Mihai Boerescu. Obiectivul

Amiralul Constantin Bălescu

oficial al expedierii Misiunii era de a asigura o legătură directă între cele două guverne. Recomandarea inițială prevedea ca din misiune să facă parte un ofițer naval, un inginer naval, plus alți doi ofițeri, așa cum îi scria ministrul de Război, generalul Rășcanu, lui Take Ionescu, ministrul român de Externe, la 18 ianuarie 1921. Ca o confirmare a uneia dintre propunerile de la finalul lui 1919, Amiralitatea anunța Foreign Office că a fost stabilit ca ofițeri români să participe la activități de perfecționare și profesionalizare pe mai multe tipuri de nave britanice. Ofițerii selectați pentru a fi trimiși în Anglia au fost: Alexandru Constantinescu, Gheorghe Dumitrescu, Gheorghe Niculescu și Virgil Dragalina. Calculul englez era relativ simplu: ofițerii români antrenați pe nave britanice vor ajuta la semnarea unor contracte pentru Marina română. Detașarea lor în Marea Britanie avea să înlesnească familiarizarea cu navele engleze.

Pentru a tatonat terenul, contraamiralul Reginald Tyrwhitt, comandantul escadrei de crucișătoare ușoare britanice, a făcut o vizită la București, la 17 septembrie 1921. Demersul ofițerului britanic avea o motivație simbolică, dar și politică: „demonstra că Marea Britanie era interesată de afacerile navale românești”. Herbert Dering, ministrul britanic la București, considera că vizita lui „a fost un succes deplin”.

Reginald Tyrwhitt a avut mai multe discuții cu Take Ionescu și Ioan Rășcanu. Cei doi și-au arătat dezamăgirea că nu au obținut un credit de la Guvernul britanic, care să

Monitoare
HMS
„General
Craufurd“...

faciliteze achiziționarea unor crucișătoare britanice. Take Ionescu și-a exprimat dorința clară ca Marea Britanie să trimită o Misiune navală la București, după modelul celei de la Atena. Ca o paranteză, într-un alt raport de analiză de la începutul discuțiilor pentru o Misiune navală din 1919, unul dintre ofițerii britanici conchidea că o Misiune navală în România trebuia să aducă aceeași influență precum cea din capitala Greciei.

Ofițerii britanici urma să se ocupe de întreaga organizare și antrenare a Marinei Române. Pe de altă parte, o astfel de Misiune justifica alcătuirea unei flote române la Marea Neagră, care la momentul respectiv nu exista, amintea documentul. Achiziționarea unor nave pentru România era în proiect, dar pentru moment se căutau sursele de finanțare necesare. Ministrul de Externe român dorea să realizeze o conexiune oficială cu partea britanică, care să îi garanteze siguranța în fața pericolului bolșevic. Aspectul politic al trimeriei unei Misiuni

navale în România era mult mai importantă. Se creau premisele unei colaborări militare între România și Marea Britanie. Chiar dacă nu era o alianță explicită, o astfel de Misiune arăta un angajament britanic pentru securitatea României.

Draftul înțelegerii dintre cele două părți a fost negociat mai bine de două luni. Impresia inițială a fost că negocierile s-au prelungit din cauza unor chestiuni tehnice, precum acoperirea remunerației comandoului W.A. Thompson, cel desemnat a fi comandantul misiunii. Pentru Divizia de Informații a Marinei britanice, un obstacol în rezolvarea acestor chestiuni era mandatul limitat de care dispunea Boerescu pentru negocieri. Conducerea Amiralității și reprezentanții Foreign Office doreau semnarea cât mai rapidă a documentului pentru a trimite cei doi ofițeri în România. Comandorul Thompson putea să plece spre București chiar și cu un accept de principiu al Guvernului român, care însă întârzia să vină.

Acordul, în formula nego-

ciată de Mihai Boerescu cu P. Fletcher din partea Amiralității, respectiv Harold Nicolson din partea Foreign Office, prevedea ca doar doi ofițeri britanici să fie detașați pe lângă Inspectoratul de Marină Român ca ofițeri de legătură: comandorul Thompson și locotenentul-inginer Chapman. În timpul negocierilor, Boerescu a adăugat și o altă propunere, care nu era trecută în acordul-proiect dintre cele două părți: Marea Britanie să cedeze către Marina Română vechiul crucișător „Venus”. Diplomatul român considera că „livrarea crucișătorului dădea o satisfacție deosebită Guvernului român și o să îi ajute foarte mult în activitatea lor”.

NEGOCIERI, TATONĂRI ȘI TERGIVERSĂRI

Conform planului inițial al înțelegerii negociate la Londra, durata misiunii navale la București era stabilită la doi ani, dar ea putea să fie întreruptă dacă una dintre părți dorea asta și anunța intenția respectivă cu trei luni în avans. Înțelegerea putea să fie denunțată doar după ce treceau șase luni de la semnarea acordului privind detașarea Misiunii în România. Cei doi ofițeri britanici aveau misiunea de a oferi consultanță tehnică Inspectoratului pentru Marină român. Urma să poarte uniforme românești, oferite de partea română, conforme cu gradul avut în Marina britanică. Salariul brut al comandantului Misiunii era fixat la 2.000 de lire sterline, iar celălalt ofițer primea 950 de lire. Toate plățile se făceau în lei.

... și HMS
„Gorgon“

În ciuda acestui acord de principiu, textul înțelegerii propriu-zise întârzia să fie semnat. Boerescu credea că vinovată pentru această situație era opoziția din Parlamentul de la București. În opinia lui, „puțină presiune din partea Guvernului britanic era suficientă pentru a pune lucrurile în mișcare”. Herbert Dering, ministrul britanic la București, a intervenit direct pe lângă ministrul de Externe român, solicitându-i semnarea contractului între cele două părți. Conținutul documentului remis ministrului de Externe român poate fi rezumat la speranța Guvernului britanic că partea română o să renunțe la rezervele sale și va semna înțelegerea negociată la Londra, pentru ca ofițerii de marină alocați Misiunii de la București să poată pleca spre România. Totuși, după părerea britanicului, Take Ionescu „nu a citit scrisoarea sau pur și simplu i-a ignorat conținutul”.

Urmând direcția indicată de Mihai Boerescu pentru a accelera negocierile, britanicii pregăteau vânzarea crucișătorului HMS „Venus” către Marina Română, pentru a fi folosit drept navă de antrenament. Prețul stabilit pentru navă era de 15.000 de lire sterline, dintre care 7.000 de lire trebuia achitate în bani lichizi, iar restul urma să fie plătit prin obligațiuni emise de Trezoreria României.

De ce această grabă pe malul Tamisei? Conform informațiilor primite la Foreign Office prin intermediul viceconsulului Keyser de la Constanța, la

*Virgil Dragalina,
unul dintre ofițerii trimiși
la specializare în Marea Britanie*

20 mai 1921, Guvernul român cumpărase de la francezi deja patru canoniere și alte două distrugătoare de la italieni, de unde s-au mai cumpărat și șase putoare de mine. Achizițiile făcute de Guvernul român la Paris și Roma erau un semnal care nu prevestea nimic bun pentru interesele britanice în România.

Răbdarea engleză a ajuns la capăt după o lună. Funcționarii de la Foreign Office considerau că situația menținută artificial de partea română nu era în niciun fel demnă pentru Guvernul britanic. Conte Curzon of

Kedleston trimitea la București un mesaj cu înțeles de ultimatum. Guvernul român trebuia să dea un răspuns definitiv: „ori primesc ori nu primesc Misiunea navală britanică și dacă Guvernul român nu lua o decizie imediată, mai bine ar abandona tot proiectul, inclusiv vânzarea HMS «Venus»”. În același timp, Amiralitatea îl anunța pe comandorul Thompson că misiunea lui urma să fie încheiată înainte de vreme, dacă partea română nu accepta semnarea înțelegerii, până la sfârșitul lunii iunie. După cum transpare din documente, iritarea britanică era cât se poate de serioasă.

Take Ionescu, alarmat de mesajul de la Londra, i-a trimis instrucțiuni însărcinatului cu Afaceri de la Londra să semneze acordul redactat în forma agreeată de britanici, cu mențiunea că Misiunea navală britanică nu trebuia să plece spre România mai devreme de luna aprilie a anului 1922. Diplomații britanici și conducerea Amiralității nu erau de acord cu amânarea deplasării Misiunii în România, dar erau informați că orice presiune asupra părții române era inutilă, așa că au acceptat amendamentul român.

După nouă luni de negocieri, tatonări și tergiversări, la 16 septembrie 1921 a fost semnată înțelegerea care reglementa trimiterea unei Misiuni navale britanice în România. Documentul a fost parafat de comandorul W.A. Thompson, din partea Guvernului britanic, și de Radu Djuvara, noul însărcinat cu Afaceri

Crucișătorul HMS „Venus”

român la Londra. HMS „Venus” nu a mai ajuns în dotarea marinei române, fiind vândut pentru piese de schimb în aceeași lună.

Misiunea navală britanică s-a preocupat în România de reorganizarea personalului și reparația singurelor două nave cu „o oarecare capacitate de luptă”, ca măsură preliminară pentru demararea unui nou program de reconstruire a unei flote românești. Cele două nave neprecizate în text erau cele două crucișătoare de clasă „M”, „Mărăști” și „Mărășești”, produse în Italia înainte de intrare în război și achiziționate de România în 1920. Thompson solicita să fie aprobate fonduri substanțiale pentru recondiționarea lor, altfel „misiunea lui nu avea niciun sens să continue”.

ÎNCHIEIEREA MISIUNII

În luna decembrie a anului 1923 mandatul Misiunii navale britanice din România se apropia de final. Diplomații britanici din capitala României și comandorul W.A. Thompson așteptau hotărârea Amiralității și a Foreign Office cu privire la prelungirea sau renunțarea la Misiunea navală din România.

Între timp, ofițerul britanic i-a abordat atât pe prințul moștenitor Carol, cât și pe regele Ferdinand, pentru a afla intențiile de viitor ale părții române cu privire la misiunea lui. În discuția pe care a avut-o cu regele Ferdinand „m-am străduit să arăt din punct de vedere politico-strategic avantajele care reieșeau pentru România dacă beneficia de un ajutor britanic pentru Marina sa și riscurile la care se supunea,

dacă el era retras”. În viziunea lui, o continuare a prezenței britanice era de dorit, dar doar dacă autoritățile române chiar voiau să urmeze sfaturile lui. Pentru Thompson nu avea niciun sens ca Guvernul de la București să plătească în continuare doi ofițeri, dacă nu „avea intenția să îi și folosească”. Ferdinand și-a arătat susținerea vizavi de poziția ofițerului britanic, dar l-a sfătuit să discute chestiunea cu I.G. Duca, ministrul român de Externe.

La Foreign Office atitudinea Guvernului român a fost primită cu iritare. Opinia generală era că „românii au făcut totul pentru ca Misiunea să fie un eșec”. Se considera că dacă se voia prelungirea, trebuia ca Thompson să fie lăsat să își facă treaba, altfel continuarea Misiunii nu era de dorit.

Urmând sfatul regelui, Thompson l-a abordat pe Duca pentru a afla planurile de viitor ale Guvernului român. Duca i-a comunicat că nu se va solicita prelungirea Misiunii navale din considerente financiare. Guver-

Regele Ferdinand

nul român nu își mai permitea să plătească salariile celor doi ofițeri britanici detașați la București. Millington Drake, secretar I al Legației, și comandorul Thompson au ajuns la o concluzie comună: dacă Amiralitatea dorea „prelungirea Misiunii din motive diferite de politica navală, atunci cei doi vor face toate eforturile pentru a schimba decizia părții române; altfel continuarea nu era de luat în considerare”.

Decizia oficială a Guvernului român a venit prin semnătura ministrului de Război, generalul Gheorghe Mărdărescu, și a inspectorului Marinei, contraamiralul Constantin Niculescu-Rizea, într-o scrisoare în care se menționa că „datorită (!) lipsei fondurilor, era imposibil să continue să beneficieze de avantajele oferite de serviciile Misiunii”.

După ce a analizat mesajele primite de la București, contele Curzon of Kedleston a decis să nu mai facă niciun efort pentru prelungirea Misiunii navale din România și a retras ofițerii britanici la 1 aprilie 1924, data la care expira acordul semnat în septembrie 1921. ■

Contele Curzon of Kedleston

ȘERBAN TASSIAN , UNCHIUL MEU

De la stânga: Dinu Bădescu, Valentina Crețoiu
și Șerban Tassian

IULIANA HOISESCU

La începutul anilor '30, pe scena lirică românească apăreau trei nume care făceau senzație, umpleau sala Operei la toate spectacolele și stârneau aplauze furtunoase: soprana Valentina Crețoiu, tenorul Dinu Bădescu și baritonul Șerban Tassian. Toți trei erau tineri, foarte talentați, cu voci grozave, plini de viață și o uriașă dorință de perfecționare. În scurt timp, au devenit nedespărțiți atât ca parteneri de scenă, cât și ca prieteni. În iulie 1936, Șerban Tassian și Valentina Crețoiu s-au căsătorit. Deși în 1950 au divorțat, au rămas cei mai buni prieteni și aceiași ideali parteneri de scenă.

Au fost remarcați și invitați în repetate rânduri să cânte și pe scene internaționale: Polonia, Serbia, Bulgaria, Elveția, Germania, Ungaria, Cehoslovacia, Italia. Dar recunoașterea cea mai importantă a fost invitarea lor pe scena Teatrului Volksoper din Viena, având un contract pe patru ani: 1941 – 1944. După primele reprezentații cu opera *Boema* de G. Puccini, au fost denumiți „Boema de aur”.

În 1954, toți trei au primit titlul de „Artist emerit”.

Timp de trei decenii, cronicarii vremii s-au întrecut în a reda în articolele lor din diverse ziare și reviste (*Rampa*, *Curentul*, *Universul*, *Bis* și altele), dar și din publicații internaționale perfecțiunea cântului îmbinată cu măiestria jocului de scenă, înțelegerea deplină a muzicii și a personajului pe care fiecare dintre ei îl interpreta, triumful talentului și al inteligenței artistice.

Adevărate capodopere, personajele în care s-au metamorfozat de sute de ori au rămas creații

de referință pentru iubitorii artei cântului. Rând pe rând, Scarpia, contele de Luna, Aida, Mimi, Cho Cho San, contele Almaviva, Figaro, Rigoletto, Germont, Violetta, doctorul Malatesta, poetul Rodolfo, pictorul Marcello, Valentin, Riccardo, Silvio, contele Robinson, Renato, Papageno, Pamina, Jago au prins viață și au făcut publicul să vibreze la fiecare sunet, la fiecare suflare, la fiecare inflexiune, pentru ca, în cele din urmă, să izbucnească în aplauze furtunoase la scenă deschisă.

Tatăl meu, mare iubitor de operă, i-a cunoscut în 1941, pe când era un tânăr avocat abia ieșit de pe băncile Facultății de Drept din București. S-au apropiat imediat și au devenit foarte buni prieteni, pe viață.

Aflați în plină maturitate artistică, cei trei s-au reunit din nou la 15 noiembrie 1959 pe scena Operei Române, într-un spectacol cu *Boema*, sub bagheta celebrului dirijor italian Glauco Curiel. Nimeni nu ar fi bănuț în acel moment că asistă la ultimul spectacol cu „Boema de aur”, ultimul pe care „încercatul trio” îl dăruia publicului care îl adorase și îl răsplătise de-a lungul a trei decenii cu aplauze sincere și un

Valentina și Șerban,
fotografie la nunta lor din iulie 1936

Cei doi, în prim-plan,
în timpul unei vizite la Budapesta

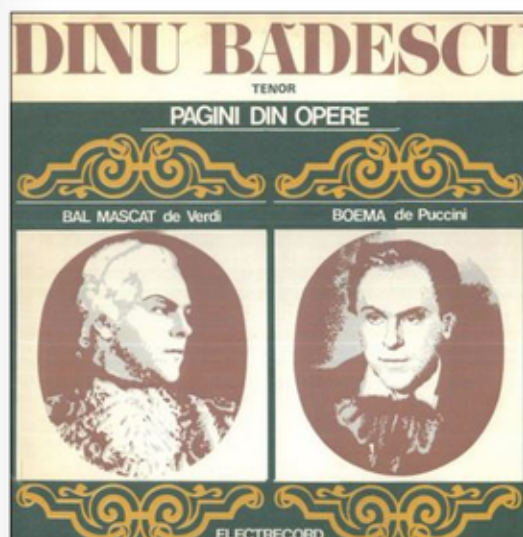
entuziasm dus până la delir.

Nori negri se vor aduna curând deasupra lor. Regimul comunist nu putea tolera adulația publicului pentru aceste personalități artistice de primă mărime și de renume european, formate și afirmate în perioada interbelică, și încerca prin toate mijloacele eliminarea lor din viața publică. Nu le-a fost greu acelor autorități să-și găsească aliați printre artiștii mai tineri ai Operei Române, care să-și dorească să rupă vraja mitului Crețoiu – Tassian – Bădescu. Josnicia și ambițiile meschine, invidia i-au făcut pe cei ce au vrut să-i distrugă să nu înțeleagă că gloria lor făcea parte din însăși istoria neamului românesc, că ei

reprezentau triumful artei unui întreg popor.

Un denunț anonim a făcut ca, la 20 iunie 1961, Valentina Crețoiu, Șerban Tassian, Dinu Bădescu, Cornelia Gavrilă și pianista Viorica Cojocaru să fie arestați și duși la închisoarea Malmaison. Motivele arestării lor nu se cunosc exact. La procesul care a avut loc la Tribunalul militar, au fost acuzați de spionaj, denigrare, dușmănie de clasă și atitudine ostilă față de regimul democrat-popular. Deși nu existau documente care să confirme aceste acuzații, în final au fost condamnați la șase ani de non-activitate publică, la doi ani fără pensie, etichetați drept „huligani” și li s-a dat ca pedeapsă de închisoare corecțională fermă numărul de zile pe care deja le făcuseră, adică șapte luni. Au fost eliberați la 22 ianuarie 1962.

La ieșirea din închisoare, erau niște oameni distruși. Din muntele acela de om, sportiv și plin de sănătate, care cândva fusese cel mai bun pilier al echipei naționale de rugby, Șerban Tassian ajunsese un trup deșirat și slab, care tremura și nu mai auzea bine. În bățile care i s-au aplicat în închisoare, i se spărsese un timpan. Și ceilalți erau de nerecunoscut. Șirul nesfârșit de interogatorii și amenințări, bățile și zilele de carceră, care aveau țepi ieșiți din pereți,

ca nu cumva să-ți vină ideea să te sprijini, toate lăsasera urme adânci pe chipul lor.

Pentru a completa această mascaradă sinistră, peste puțin timp, cei trei au avut parte și de o demascare publică, la care au fost obligați să asiste, chiar să participe activ, colegii lor de la Opera Națională. Pe scena operei se afla tribuna oficială, cu reprezentanți veniți de la C.C. și de la minister, iar sala era plină de invitați, în general cântăreți, dar și personalități din lumea teatrului. Acest așa-zis proces a urmărit atât anihilarea psihică a celor acuzați, maxima lor umilire, cât și inducerea spaimii în artiștii tineri, care ar fi putut manifesta vreo velleitate spre revoltă. Valentina Crețoiu, care fusese numită „stegara reacțiunii”, ca și ceilalți incriminați, asculta încremenită de uimire cum se perindau unii după alții ca să o distrugă prin excesul lor de zel politic.

Serban Tassian și Valentina Crețoiu au cerut imediat pensionarea. Au preferat să se retragă cu fruntea sus, neacceptând compromisul unei aparente colaborări cu cei care voiseră să-i defăimeze. Dinu Bădescu a mai cântat, arareori, mai mult în provincie, iar faptul în sine că i s-a permis să o mai facă atestă, într-un fel, o recunoaștere a statului comunist că exagerase. Dinu Bădescu a reușit să-și publice autobiografia intitulată *Pe cărările unei vieți de boem* la Editura Muzicală, în 1973. Tot el a fost și cel care a plecat primul spre o lume mai bună, în toamna anului 1980. Cu acea ocazie, Electrecord a scos un disc omagial Dinu Bădescu, disc pe care regăsim

câteva arii din opera *Bal mascat* de G. Verdi, într-o înregistrare din 1956, și alte câteva arii din *Boema*, înregistrate la ultimul spectacol din 1959, sub bagheta lui Glauco Curiel.

Serban Tassian s-a schimbat complet. Măcinat de amărăciune, apăsător de tristețe și copleșit de ingratitudea oamenilor, Serban Tassian a încetat să mai zâmbească. Câțiva ani mai târziu, o rază de lumină a apărut în calea lui atunci când a reîntâlnit-o pe Torry Vecchi, o prietenă din tinerețe și sora vitregă a tatălui meu. S-au căsătorit prin 1968 și Torry, fire blândă și liniștită, calmă și odihnitoare, a fost un adevărat balsam pentru sufletul obosit și distrus de grelele încercări la care fusese, pe nedrept, supus.

Valentina Crețoiu s-a retras la Breaza, unde a căutat să-și găsească liniștea și să-și organizeze o nouă existență. Totuși, micimea lumii și mentalitățile provinciale i-au creat dificultăți neașteptate. Sosirea inopinată a artistei de la București constituia un mare subiect de bârfă. „Uite pușcăriș!” – spuneau unii când o întâlneau pe stradă.

Toți trei deveniseră niște paria ai societății românești. Lumea îi evita. În anii comunismului, nu dădea bine deloc să se știe că îl cunoști sau chiar ești prieten cu un fost deținut politic, indiferent cine ar fi fost acesta. Se întâmpla adesea să te întâlnești cu un cunoscut pe stradă și, din motive „ideologice”, să fii nevoit să te faci că nu-l cunoști. Ei se obișnuiseră cu ideea că deveniseră *persona non grata*.

Însă, această stare de fapt nu i-a împiedicat să-i ajute, cu solitudine și generozitate, pe toți cântăreții tineri care le-au cerut sfatul și îndrumarea în a-și cizela maniera de cântat, să creioneze roluri sau să depășească momente de impas ivite în traiectoria lor artistică. Cel mai adesea, acești elevi treceau sub tăcere identitatea mentorului lor.

În 1966, când am venit eu pe lume, niciunul dintre ei nu mai cânta. Tatăl meu, care a rămas un mare iubitor de operă până la sfârșitul vieții, vorbea adesea despre ei și spectacolele lor. La fiecare asemenea evocare, emoția îl copleșea și ochii i se împânzeau de lacrimi. Parcă îmi răsună și acum în urechi cuvintele lui: „Când apărea Serban pe scenă, sala amuțea!”

Din copilăria și adolescența mea, îmi aduc aminte de un om blând, cu o statură impunătoare, un chip brăzdat de cute adânci, cu părul roșcat încărunit și ondulat, cu voce gravă, dar foarte

tăcut. Fuma mult, aproape țigară de la țigară, și vorbea foarte puțin. Doar la auzul muzicii, chipul lui se destindea și un zâmbet abia schițat apărea în colțul buzelor. Avea niște mâini mari, acoperite cu un puf roșcat care sclipea la lumină, cu vene foarte pronunțate. Acesta era unchiul meu, Șerban Tassian.

Tatăl meu îl invita uneori la dejun duminică, împreună cu mătușa mea, tanti Torry. Era o femeie înaltă, încă frumoasă, și avea o siluetă de invidiat.

În aceste ocazii, înainte de a ne așeza la masă, eu dădeam un mic recital la pian. Nu mică mi-a fost mirarea când, fiind un copil începător în ale pianului și cântând piese din *Mica metodă de pian* de Maria Cernovodeanu, m-am trezit că nenea Șerban s-a așezat lângă mine pe banchetă și a început să cânte și el în registrul de jos. Cred că primul cântec pe care l-am făcut astfel la patru mâini a fost *Banul Mărăcin*. Vă puteți lesne închipui ce încântată am fost eu și cât l-am tot rugat să mai cântăm încă o dată și încă o dată...

Cu altă ocazie, am cântat canțoneta italiană *Santa Lucia* și, după vreo două măsuri, el a început să cânte cu vocea lui baritonă. A fost splendid!!!

Ne făcusem un obicei. Cum intra pe ușă, mă întreba: „Astăzi ce-mi mai cânti?”

Anii au trecut și, la un moment dat, tatăl meu ne spune: „Torry e foarte bolnavă. Are cancer la plămâni.” O mare tristețe se citea pe fața lui, dar eu eram mult prea tânără ca să realizez gravitatea situației.

Curând după aceea, într-o după-amiază, tatăl meu și cu mine ne-am dus să-i vedem la ei acasă. Aici domnea o atmosferă foarte apăsătoare și o mare tristețe. Tanti Torry urma să fie internată la spital a doua zi, iar nenea Șerban stătea pe scaunul din fața pianinei, doborât de durere, plângea neconștient, nu putea rosti nicio vorbă și mâinile îi tremurau fără încetare. Aceasta este ultima imagine pe care o port în minte de aproape 40 de ani. Era început de august al anului 1983.

Gestul fatal s-a petrecut câteva zile mai târziu când, la spital, i s-a spus că pentru Torry nu mai este nicio speranță. Pentru sufletul lui de artist, sensibil și boem, greu încercat de suferință și îmbătrânit de povara anilor, viața fără Torry își pierdea complet sensul. Lipsit de căldura ce-i mângâiasă ultimii ani, perspectiva anilor de singurătate și tristețe ce aveau să vină a fost prea greu de îndurat pentru el. A fost găsit fără suflare abia peste două zile. Lângă el, pe o foaie de hârtie ruptă dintr-un caiet, erau câteva cuvinte scrise în grabă fratelui său geamăn, Alexandru: „Torry nu mai are mult de trăit... nu mai are niciun rost...”

Mulțimea de oameni veniți la înmormântare a invadat aleile Cimitirului Bellu, neprețuit omagiu adus celui care, timp de trei decenii pășise pe scena operei de 2.400 de ori și cântase în 700 de concerte și recitaluri. S-au rostit cuvinte încărcate de sensuri și lacrimi, s-au evocat momente de neuit din cariera sa, făcând parcă să plutească printre cei prezenți o undă din măreția și noblețea celui ce a fost inegalabilul bariton Șerban Tassian.

Peste 10 ani, în 1993, prin generozitatea domnului Ioan Holender, director general la Opera din Viena, apărea la Editura Eres volumul biografic scris de muzicologul și criticul muzical Anca Florea *Șerban Tassian – un senior la Opera Română*. Un ultim omagiu pe care l-i aducea tot orașul, unde glasul lui fusese distins cu premiul I la primul concurs internațional de canto din 1932.

Valentina Crețoiu s-a stins și ea, la Breaza, tot la început de august, în 2003, la 94 de ani. A avut bucuria de a-și vedea publicată biografia, scrisă cu dragoste și recunoștință de una dintre elevele ei, Ioana Bentoiu. Cartea a apărut la Editura muzicală în 2003, cu titlul *Dragoste și voce de femeie*.

Ei au fost monștrii sacri ai scenei lirice românești și europene, noi suntem datori să nu lășăm uitarea să se așternă peste memoria lor. ■

TRAGICELE IUBIRI ALE LUI REMBRANDT

THEO STĂNESCU-STANCIU

În Amsterdamul anilor 1630 – 1640, numele lui Hendrick van Uylenburgh (1587 – 1661) devenise sinonimul succesului în comerțul cu artă. Format ca pictor și comerciant de tablouri și obiecte prețioase la Curtea regelui polon, unde i se refugiase familia de origine friziană – provincie din nordul Țărilor de Jos –, persecutată pe motive religioase, spre 1625, Hendrick a decis să se întoarcă în ținuturile natale.

Acolo a preluat afacerea unui cunoscut portretist olandez, Cornelis van der Voort (1576 – 1624), angajând tineri talentați și punându-le la dispoziție atât casa, cât și propriile studiouri, pentru lucru.

Autoportret cu Saskia, ulei pe pânză, aproximativ 1636, tablou păstrat la Galeria din Dresda. Conceput inițial ca o redare a poveștii reîntoarcerii fiului rădăcitor, redă dragostea pictorului pentru soție

În somptuoasa sa locuință, van Uylenburgh a început să găzduiască pictori veniți din toate colțurile țării. Încă de la început, undeva în vara anului 1631, Rembrandt Harmenszoon van Rijn (1606 – 1669) a devenit preferatul. Rembrandt a preluat atât sarcina supravegherii tinerilor pictori angajați, cât, mai ales,

principalele comenzi de portrete. După calculele specialiștilor, mai bine de jumătate dintre cele puțin peste 100 de asemenea tablouri au fost realizate de Rembrandt în acei patru ani prolifici petrecuți alături de van Uylenburgh! Geniul său făcuse deja înconjurul Amsterdamului, o simplă schiță a feței unui

*De la stânga la dreapta:
desen în care Rembrandt și Saskia apar costumați în haine de secol XVI;
apoi trei autoportrete,
începând cu unul de tinerețe și sfârșind cu cel de la bătrânețe*

doritor ajunsese să coste 50 de florini, în timp ce un portret în picioare depășea 600 de florini. Pentru comparație, un muncitor cu brațele câștiga puțin peste 300 de florini pentru munca unui an întreg!

Vara anului 1633 avea să le ridice legătura la un alt nivel. Căci inima lui Rembrandt începuse să vibreze: verișoara mai tânără a lui Hendrick, Saskia, i-o furase.

DOI OAMENI ATÂT DE DIFERIȚI...

Un ciudat destin i-a adus față în față. În mod normal, șansele

celor doi să se întâlnească erau aproape nule. Se născuseră la șase ani distanță, în două regiuni aflate la poluri opuse și în medii sociale total diferite...

Dintre cei opt copii ai unui morar din Leiden (sudul Țărilor de Jos), Rembrandt a fost singurul care a învățat să scrie și să citească. S-a luptat cu greutățile unui trai cu venituri extrem de modeste, decidând să se rupă de pacea căminului și să își ia viața în propriile mâini.

În nord, în Leeuwarden, un orașel copie în miniatură a elegantului Amsterdam, în 1612, Saskia vedea lumina zilei în avuta familie a unui important avo-

cat, Rombertus van Uylenburgh (1554 – 1624). Încă din primii ani de viață, soarta i-a hărăzit tot ceea ce își putea dori cineva: o casă impunătoare, înaltă pe patru etaje, cu ferestre bine păzite de obloane solide, situată chiar în centrul orașului; o familie plină de iubire și căldură. Ca unul dintre fondatorii Universității din Franeker, a doua cea mai veche universitate din Țările de Jos (1585), după cea din Leiden, Rombertus i-a acordat educației un rol aparte în viața celor opt odrasle. Totodată, religia a ocupat o poziție specială, familia van Uylenburgh fiind una dintre cele mai importante din comunitatea menonită, un cult religios protestant apărut în aceeași regiune Frizia.

Din păcate, la doar șapte ani, Saskia a trecut prin pierderea tragică a mamei (1619); cinci ani mai târziu, s-a trezit orfană, Rombertus pierzându-și, la rândul-i, viața. Tânăra a intrat sub aripile protectoare ale surorilor și fraților mai mari.

La început, a fost preluată de familia uncea dintre surori, Hiskje, căsătorită cu un cunoscut avocat local, Gerard van Loo. A început să se intereseze de artă, să studieze, să citească aproape orice carte îi cădea în mână, participând la aprinsele dezbateri intelectuale găzduite de căminele rudelor și apropiaților, membri ai elitei din Leeuwarden și Franeker. Odată ce altă soră, Antje, stabilită în Franeker, s-a îmbolnăvit, Saskia i-a fost alături, până la ultima suflare. După înmormântare, a petrecut câteva luni alături de cumnat, Johannes Maccovius, un profesor de teologie, încercând să îi aline durerea și să-l ajute la treburile gospodărești.

Un portret al Saskiei din 1635

În 1631, Saskia a ajuns la Amsterdam. A fost primită cu brațele deschise de o verișoară, Aaltje, căsătorită cu un cunoscut predicator al Bisericii reformate daneze, Jan Cornelis Sylvius. În căminul acestora dictau pietatea și stricta respectare a dogmelor religioase. Pentru tânăra Saskia atmosfera putea fi uneori sufocantă. Astfel că deseori evadări în studioul vărului mai în vârstă Hendrick van Uylenburgh păreau adevărate guri de aer proaspăt. Era atrasă de picturi, de laboriosul și chinuitorul proces al nașterii artei, dar și de rebelul cu ochi negri și pătrunzători care devenise mâna dreaptă a lui Hendrick.

A fost nevoie doar de câteva întâlniri pentru ca celor doi să le devină limpede că viața nu mai putea fi trăită decât împreună. O asemenea relație nu era deloc una obișnuită pentru acele vremuri, nici măcar în lumea mult mai liberală a iubitorilor de artă. Saskia provenea dintr-o familie

foarte înstărită, cu relații în cercurile cele mai înalte ale politicii și culturii, în timp ce Rembrandt era doar un umil fiu de morar. Cum aleasa era orfană, pictorul trebuia să le ceară celor mai apropiate rude ale acesteia dreptul de a o curta și a-i deveni mireasă. Au trecut luni bune și câteva vizite de curtoazie ale lui Rembrandt la Leeuwarden și Franeker. Trebuia să facă o impresie cât mai bună, lucru destul de dificil dacă luăm în calcul că membrii

clanului van Uylenburgh făceau parte dintr-una dintre cele mai pioase congregații protestante.

Renumerele pe care deja îl deținea în lumea iubitorilor de artă nu prea îi folosea pentru a le câștiga respectul. Cu atât mai puțin banii ce începuseră să îi umple buzunarele. Spiritul liber, aproape sălbatic, pe care îl etala cu mândrie în saloanele Amsterdamului trebuia să fie bine ascuns pentru a obține mâna Saskiei. I-a fost însă de mare ajutor buna prietenie cu Hendrick, care l-a susținut neîncetat în fața rudelor.

VIAȚA ÎMPREUNĂ, NU AȘA CUM AU VISAT...

S-au logodit la 5 iunie 1633, urmând ca un an mai târziu să se organizeze nunta. Sau nunțile, deoarece au fost organizate două ceremonii: prima, în Amsterdam, la catedrala Oude

Kerk (10 iulie 1634), respectiv a doua, trei săptămâni mai târziu în ținuturile Friziei, în parohia unuia dintre verii Saskiei, Sint Annaparochie. După cum era de așteptat, nimeni nu a fost prezent, la niciuna dintre festivități, din partea familiei lui Rembrandt. Pictorul a prezentat doar o scrisoare din partea mamei, Neeltgen Willensdr van Zuytbroek (1569 – 1640), prin care aceasta își dădea încuviințarea pentru celebrarea căsătoriei. Documentul, care se păstrează astăzi în Muzeul regiunii Frizia, a fost redactat de un notar din Amsterdam și atestă faptul că Neeltgen, fiică de brutar și soață de morar, nu știa carte: în dreptul numelui apare un x...

Nici membrii clanului van Uylenburgh nu au fost prea încântați de alegerea celei mai tinere vârstare. Dar ochii s-au închis și noul cuplu s-a reîntors la Amsterdam. Rembrandt începuse să câștige din ce în ce mai bine, așa că și-a dorit să își cumpere o locuință pe măsură. La doar câteva luni de la nuntă, s-au mutat într-una dintre cele mai râvnite zone ale orașului, Nieuwe Doelenstraat, într-o casă cu o priveliște frumoasă spre râul Amstel. Nu au stat prea mult nici acolo.

În 1639, familia a achiziționat o impunătoare clădire, aflată în apropierea studiului lui Rembrandt (astăzi, ea adăpostește muzeul ce îi poartă numele). Era casa sa mult visată: șase dintre cele nouă camere erau dedicate artei.

Luxul și grandoarea erau menite nu numai a-i impresiona pe confrăți, ci și a-i reda Saskiei o parte din viața cu care fusese obișnuită în copilărie. O parte din calmul de altădată, de care

avea nevoie atât de mult acum după pierderea prematură a primilor copii: Rumbartus, botezat în onoarea socrului, s-a stins la doar două luni, în 1635 (după unii biografi, cauza ar fi fost o molimă care făcuse ravagii prin Amsterdam în acea perioadă); Cornelia, venită pe lume în 1638, nu a rezistat nici atât, murind când nici nu împlinise o lună. Dar, în noua locuință, Saskia nu s-a simțit deloc acasă. La orice pas, în orice colț, munca soțului o înconjură: asistenței săi, tinerii pictori, forfoteau prin toate colțurile și, când te așteptai mai puțin, cumpărători insistenți băteau la ușa în căutarea tablourilor perfecte.

Pierderea încă a unui copil, o fetiță, botezată tot Cornelia, în 1640, a atârnat foarte greu peste viața de cuplu. Părea că pentru Saskia nu mai puteau veni și zile senine. Mai ales că nici familia nu se mai arăta dornică să o sprijine. Se tot plâneau că Rembrandt cheltuia fără măsură, pierzând o mare parte din zestrea cu care Saskia venise în mariaj: numai achiziționarea sumptuoasei locuințe, aflate în imediata apropiere a ceea ce mai târziu avea să devină bogatul cartier evreiesc, le-a scos din buzunar peste 13.000 de florini! Pentru a-i reduce la tăcere, pictorul s-a trezit nevoit să apeleze la ajutorul cumnatului avocat Ulricus van Uylenburgh. După ce i-a analizat atent câștigurile, acesta ar fi redactat un document prin care atesta că Rembrandt singur era capabil să acopere uriașa sumă.

Lucrurile păreau că intraseră pe făgașul dorit. Mai ales că Saskia a rămas din nou însărcinată și a adus pe lume, în 1641, un băiețel rotofei și, cel mai important,

Casa din Amsterdam, devenită astăzi muzeu

sănătos, pe care l-au numit Titus. Dar soarele nu a stat prea multă vreme deasupra familiei. Scâncetele micuțului au fost acoperite de agonia mamei: tuberculoza a ucis-o, la câteva luni după naștere. Avea doar 29 de ani... Rembrandt i-a stat alături până la ultima suflare. Schițele muribunde impresionează și astăzi: atenția cu care pictorul a surprins durerea și transformarea femeii iubite în fața morții. Disperat, nu a vrut să-și îngroape soția în cimitirul din apropiere, acolo unde odihneau cei trei primi născuți; i-a cărat trupul până la Oude Kerk, biserica în care fuseseră atât de fericți la cununie. Acolo încă mai servea ca preot o rudă a Saskiei. Acesta a oficiat ceremonia de înhumare. Rembrandt spera că, astfel, marea sa iubire și-ar găsi pacea și fericirea, pe care de abia le cunoscuse în timpul vieții.

DOICĂ PENTRU TITUS, SPRIJIN PENTRU PICTOR

Fără Saskia, reîntoarcerea acasă s-a dovedit dificilă. Mai

ales că acolo îl aștepta un copil neajutorat, pe care nu avea habar cum să îl îngrijească. Apropiată l-au sfătuit să angajeze o doică. Așa a apărut Geertje Dirckx (1610/1615 – 1656). Nimic din Geertje, o femeie care lucrase de tânără, cel mai mult într-un han, nu amintea de Saskia. Nu avea nici eleganța, nici inteligența, nici zveltețea primei iubiri. Dar era acolo, știind să îl asculte, încercând să îi aline durerea. Și, mai important, îi acorda lui Titus toată atenția de care micuțul avea nevoie. O relație aparte s-a înfiripat între cei doi. Rembrandt i-a oferit mare parte dintre bijuteriile fostei soții, i-a imortalizat chipul, rotunjimile corpului, a prezentat-o prietenilor: Geertje a început să creadă că o va cere și de soție.

Pe patul de moarte, Saskia redactase un testament prin care îi lăsa soțului dreptul de a-i gestiona moștenirea, în numele fiului, atâta vreme însoțită cât nu se va recăsători. Probabil că această clauză a atârnat greu, determinându-l pe Rembrandt să nu facă pasul spre oficializare. Dar nu a fost singura... Geertje nu era tocmai ceea ce sperase pictorul să întâlnească la o femeie. Lucrurile s-au înrăutățit mai ales când accesele de furie și nemulțumire ale acesteia au devenit din ce în ce mai dese. Și ele au fost provocate nu numai de decizia lui Rembrandt de a nu se mai recăsători, ci de sosirea unei mult mai tinere slujnice în căminul artistului: Hendrickje Stoffels (1626 – 1663).

Până în ultimul moment, Rembrandt a sperat că va reuși să se separe de Geertje fără nicio problemă. I-a oferit chiar o generoasă rentă, de 160 de florini, cu care doica a fost, inițial,

de acord. A conștientizat apoi că, pierzându-l pe Rembrandt, va pierde totul. Și nu dorea să rămână din nou singură pe lume (primul soț murise la scurt timp de la nuntă), se simțea bătrână și nedorită. Într-un acces de furie, a strâns toate darurile de la pictor și a încercat să le amaneteze. L-a dat chiar în judecată, considerându-se trădată în dragoste: crezuse că o va face femeie cinstită, dar totul a fost doar o minciună venită din partea unui suflet necredincios. Cei doi au ajuns în fața tribunalului: ascultându-le plângerile, Curtea a decis ca Rembrandt să îi ofere o sumă puțin mai mare. Geertje nu a fost de acord. Ea îl dorea pe bărbat alături, cu orice preț.

O NOUĂ VIAȚĂ, O NOUĂ IUBIRE...

Dar pictorul începuse o nouă viață: se gândea nu numai la artă, ci și la... frumusețea Hendrickjei, care abia trecuse de 20 de ani. A pus la cale un plan diabolic pentru a-și discreditat fosta parteneră: și-a mituit vecinii, pentru a depune mărturie mincinoasă împotriva ei. Mai mult chiar, a reușit să aducă dovezi conform cărora aceasta ar avea probleme mentale. Cu vântul i-a atârnat greu, iar biata Geertje a ajuns să fie internată într-un azil. În acele vremuri, în asemenea stabilimente femeile nu aveau parte de tratamente prea prietenoase: atmosfera era mai degrabă de închisoare. După cinci ani, a fost eliberată, dar, de astă dată, devenise cu adevărat bolnavă. S-a stins singură, un suflet distrus.

Rembrandt a încercat să-și refacă viața. Cu frumusețea și tinerețea Hendrickjei alături

Ultima iubire, Hendrickje Stoffels

parea să și reușească. Numai că destinul nu îi mai surâdea ca altădată... Câștiga încă foarte bine din vânzarea tablourilor, dar și cheltuia peste măsură. Nu fusese nicicând un spirit cumpătat, iar pierderea soției, creșterea lui Titus, apoi neașteptatele cheltuieli cu Geertje – toate s-au adunat și au început să îl apese.

Fiică de soldat, obișnuită cu un trai greu după moartea tatălui, Hendrickje știa însă să conducă o gospodărie chiar și cu bani puțini. S-a dovedit că poate să îi fie un adevărat sprijin lui Rembrandt, chiar și în momentele grele, pasiunea pentru artist nefiind doar un moft al tinereții sau un pas spre bogăție și spre faimă.

La începutul anului 1654, a rămas însărcinată. Se atașase foarte mult de Titus, dar voia să aducă pe lume propriul copil cu Rembrandt. Fericirea însă nu a durat prea mult. A fost chemată în fața Consiliului Bisericii Reformate, învinuită de a fi „trăit în păcat” cu artistul care, pe deasupra, nu era numai văduv, ci și cu două decenii mai bătrân. Credincioasă în

adâncul sufletului, nu a putut să nege, astfel că a fost obligată să se împărtășească pentru a-i fi iertate păcatele. Rembrandt nu a fost învinuit de nimic, nefiind membru al Bisericii.

La 30 octombrie, Cornelia van Rijn a primit sfântul botez. Doi ani mai târziu, Rembrandt a fost nevoit să se declare falit. În 1658 și-a pierdut și casa, cei patru mutându-se într-o proprietate cu chirie într-un cartier mai îndepărtat. În același an, Hendrickje, cu ajutorul lui Titus, și-a deschis un magazin, în care încerca să vândă tablourile iubitelor. Pentru a scăpa de creditorii care nu-i dădeau pace lui Rembrandt, cei doi au încercat să-și treacă câștigurile pe nume, transformându-se în angajatori pentru pictor. Potrivit unuia dintre biografi, Christoph Driessen, productivitatea impresionantă dovedită în primii ani ai deceniului al șaptelea a fost generată tocmai de grija pe care Hendrickje i-o purta artistului și de sprijinul ei constant.

Din nefericire, o nouă molimă avea să lovească în primăvara anului 1663 Amsterdamul. Mii de suflete i-au căzut victime. Nu se știe cu siguranță dacă și Hendrickje s-a numărat printre ele sau moartea a lovit-o fără nicio altă explicație. Rembrandt s-a văzut din nou în fața unui mormânt proaspăt săpat, conducându-și pe ultimul drum iubirea: era 24 iulie 1663.

Și nu a fost singura pierdere: cinci ani mai târziu, i s-a stins și fiul. La 4 octombrie 1669, într-o sărăcie cruntă, a dispărut și el. A fost înmormântat într-un mormânt nemarcat, taxele erau prea mari și nu mai era nimeni dispus să le achite pentru a i se trece numele. ■

„MORȚII-VII“ AI ANTICHITĂȚII

IOAN BOTIȘ

Potrivit lui Mircea Eliade, în Mesopotamia, sistemele de apărare ale așezărilor și cetăților au avut la început o funcție magică, apărându-i pe locuitori de cei morți, nu de cei vii. Vedere panoramică a ruinelor zidurilor din Babilon

Frica de sufletele morților și de puterile malefice ale acestora își are originea în convingerea omului în existența sufletului după moarte și, mai ales, în posibilitatea acestuia de a se întoarce în lumea celor vii. În vechile societăți, una dintre marile probleme privitoare la corpul uman a reprezentat-o cea a corpurilor moarte, dar neputrezite, care reveneau printre cei vii pentru a-i bântui, pentru a le aduce diferite boli sau chiar moartea.

● Duhurile Mesopotamiei ● Fortificațiile primitive apărau mai curând de cei morți decât de cei vii ● Morții răi ai Egiptului antic ● Strigoi cu pielea verde, acoperită de ciuperci ● În Grecia antică, fantomele puteau zăbovi trei zile în oraș ● Împăratul Caracalla organizează ședințe de spiritism ● Fantoma care bântuia în lanțuri ● Rădăcinile celtice ale Halloween-ului

Există numeroase dovezi ale faptului că întreaga Antichitate credea cu tărie că fără funeraliile cuvenite, sufletul era nenorocit și doar prin punerea în practică a ritualurilor funerare consacrate își găsea liniștea pentru totdeauna. Ca urmare, ritualul funerar era îndeplinit în principal pentru ca mortul să-și găsească odihna și fericirea și mai puțin pentru ca rudele și prietenii să-și arate durerea.

În vechea cultură mesopota-

miană nu s-a remarcat o preocupare deosebită pentru moarte sau cultul morților, dar acest fapt nu a eliminat în totalitate credințele legate de lumea de dincolo sau de sufletele celor plecați din viață. Este cunoscută o categorie de demoni mesopotamieni, numiți „edimmu” sau „etimmu”, spectre ale celor care nu au avut parte de libațiuni sau de sacrificii, care îi atacau noaptea pe cei rămași în viață, sperindu-i îngrozitor. Aceste spectre puteau proveni și din

morții neîngropați, mesopotamienii crezând și ei, asemenea multor popoare ale Antichității, că sufletul este dependent de trupul său și îl vizitează periodic.

Asiro-babilonienii aveau credința potrivit căreia sufletele morților își pot face apariția sub forma unor demoni al căror trup era jumătate de om, jumătate de animal. Dacă trupul nu a avut parte de o înmormântare corectă, spiritul nu-și găsea liniștea în lumea de dincolo și era nevoit să bântuie lumea celor vii, rătăcind

jalnic pe pământ, să se hrănească cu resturi și să încerce să-i pedepsească pe cei rămași în viață, pentru nesocotirea ritualurilor funerare. Acest duh era condamnat să rătăcească pe străzile așezărilor și să se mulțumească cu resturile de mâncare lăsate de cei vii prin oale. Sufletul care nu-și găsea liniștea își căuta hrana în apropierea canalelor orașelor, fapt ce putea duce la otrăvirea unui oraș întreg.

În Mesopotamia, se credea că spiritele celor morți pot fi readuse pe pământ cu ajutorul cântecelor și vrăjilor, dar aceste duhuri reîntoarse la viață erau rele, provocând boli și făcându-i pe oameni să fie posedați. Mircea Eliade susținea că, în Mesopotamia, sistemele de apărare ale așezărilor și cetăților au avut la început, probabil, o funcție magică. Complicatele sisteme de șanțuri, labirinturi și valuri de apărare erau concepute pentru a împiedica mai degrabă năvălirea demonilor și a sufletelor morților în așezare, decât pentru a respinge un atac al celor vii, mentalitate transmisă ulterior Occidentului medieval.

Babilonienii credeau în

Pazuzu era regele demonilor vântului, fiul zeului Hanbi în mitologia asiriană și babiloniană. Este adesea reprezentat cu mâna dreaptă îndreptată în sus și mâna stângă în jos

existența fantomelor, pe care le numeau „etemmu“, termenul având două accepțiuni: pe de o parte, fărâma divină cuprinsă în făptura umană, iar pe de altă parte, spectrul mortului, ce supraviețuiește morții acestuia. Sumerienii se temeau de o categorie a spiritelor defuncților, numiți „gigiro“, umbre ale

oamenilor răi, care urcau din Infern pentru a-i chinui pe cei vii.

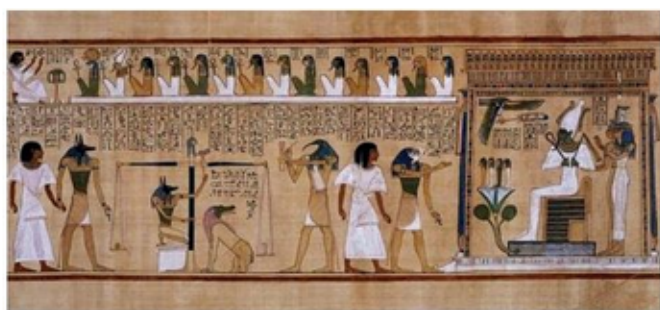
Frica permanentă de demoni, de duhuri rele, de stafii, de zei malefici în care trăiau egiptenii i-a făcut pe aceștia să utilizeze pe scară largă taumaturgia (puterea de a face minuni, mai ales de a învia morții). Mortul era pentru vechii egipteni o ființă bănuitoare și răzbunătoare. El se temea de hoții atrași de aurul și argintul depus în cavou. Îi era frică de reaua voință sau chiar de indiferența nenumăraților călători care se aventurau în imensa „cetate din vest“. Îi suspecta pe funcționarii însărcinați cu întreținerea necropolei și îi amenința cu pedepse teribile pe cei ce nu luau în serios aceste sarcini. Egiptenii atribuiau cele mai multe boli „morților răi“, care reușeau să păcălească vigilența zeilor și părăseau mormintele pentru a-i persecuta pe cei vii, unii din dorința de a se răzbuna pe urmașii care i-au uitat, alții doar din dorința de a face rău. Pentru a le domoli furia, egiptenii le duceau periodic ofrande în alimente și apă.

În China antică, filosoful chinez Mo zi susținea că fantomele și spiritele existau cu adevărat, singurul său argument fiind acela că mulți oameni le-au văzut. Uneori aceste spirite apăreau sub forma unor mici flăcări pălpâitoare, în împrejurimile locurilor în care erau îngropate cadavrele. Atunci când coborau printre oameni, morții vorbeau prin intermediul vrăjitorilor *wu*; intrau în corpul acestora și vorbeau prin gura lor.

Chinezii erau conștienți că sufletul rațional se urca la cer după moartea trupului, în vreme ce sufletul corporal rămânea

Viața după moarte, în concepția egiptenilor

Osiris și judecata morților

în zona terestră. Acesta din urmă, dacă era rugat, putea să intervină în desfășurarea vieții celor vii, dar existența sa depindea de anumite sacrificii periodice. Atâta timp cât ofrandele alimentare ajungeau la mormânt, sufletul era liniștit, dar se transforma într-un „guoi“, un strigoi, un spirit înfometat, răuvoitor, ostil tuturor oamenilor din momentul în care nu mai era hrănit. Și spiritul rațional se putea transforma într-un strigoi, condamnat la veșnică suferință, dacă ofrandele nu erau aduse la timp. Spre deosebire de strigoii din alte zone ale lumii, cei din mitologia populară chineză aveau pielea de culoare verde, acoperită de ciuperci.

Despre spiritul ultimului Împărat al dinastiei Qin, care murise de moarte violentă, se credea că este activ și dușmănos, motiv pentru care strigoiul a trebuit îmbunat prin instituirea unor sacrificii publice. În mod normal, sacrificiile ancestrale puteau fi oficiate doar de urmașii pe linie bărbătească, doar extincția clanului putându-le stopa. De aici și teama de catastrofa ce putea fi reprezentată de stingerea clanului, încetarea sacrificiilor și transformarea în strigoi a morților, ca și importanța deosebită ce era acordată acestor practici în cadrul fami-

liilor care aveau băieți.

În fantomele morților, numite „preta“, credeau și hindușii. Aparițiile acestor fantome erau cauzate de faptul că morții nu avuseseră parte de ritualurile funerare obișnuite, motiv pentru care rămăneau în preajma caselor în care au trăit, încercând să se răzbune pe membrii propriilor familii. Hindușii credeau și în aparițiile onirice ale spiritelor celor decedați.

Cretanii din Antichitate credeau că morții care nu beneficiau de funeralii corespunzătoare puteau să se reîntoarcă printre cei vii, motiv pentru care îi sigilau în coșciuge din argilă sau în vase ceramice de mari dimensiuni. În Grecia prehomeră exista credința în „kêres“, spirite care se manifestau ca mici creaturi zburătoare, asemănătoare insectelor, *Iliada* amintind un astfel de spirit al morții care-i amenința

pe oameni. În lumea greacă a existat și credința în „erinii“, divinități ale răzbunării, care, la început, se presupune că au fost sufletele însetate de răzbunare ale unor persoane asasinat, ce nu-și puteau găsi liniștea până la pedepsirea vinovatului.

În Antichitatea greacă, Epicur și Lucrețiu au respins ideea existenței spiritelor morților, pentru că, afirmau ei, substanțe separate de corpuri nu există. Cu toate acestea, se pare că majoritatea grecilor credea în existența acestor spirite. În Grecia antică, fantomele aveau dreptul la trei zile de prezență în oraș, pe perioada unui an. În ultima dintre aceste zile erau invitate în case, li se servea o fiertură special pregătită, după care erau invitate să plece. Pitagoreicii credeau că spiritele copiilor rătăceau pe pământ o perioadă mai lungă de timp, perioadă egală cu aceea pe care ar fi avut-o viața lor dacă s-ar fi desfășurat normal. Asemănătoare fantomelor lumii contemporane erau, în lumea greacă, „lamiile“.

Despre sufletele celor morți, grecii credeau că nu fac umbre, deoarece ele însele sunt umbre, fapt confirmat de Plutarh. Această credință a fost prezentă și în folclorul hindus și a dăinuit în Europa până târziu, Dante dând asigurări că el a fost

Așezarea în mormânt a decedatului reprezentată pe o placă funerară din teracotă în Grecia Antică

singurul care arunca o umbră în mulțimea sufletelor rătăcitoare din Purgatoriu.

Lumea iudaică a interzis prin *Tora* și prin jurisdicția lui Moise necromanția, dar *Safer Hasidim*, lucrare mistică ebraică, face numeroase referiri nu numai la viața viitoare, ci și la ce se întâmplă cu cei care mor, la relațiile acestora cu cei vii, la existența demonilor și a stafiilor.

În mozaismul timpuriu practica chemării duhurilor sau a întrebării morților era interzisă sub amenințarea pedepsei cu moartea prin lapidare, dar această interdicție confirmă faptul că ei credeau în posibilitatea invocării sufletelor morților. Interesant este și faptul că personajele biblice nu au vise cu strigoi, ei fiind excluși din această literatură religioasă. Totuși, lumea iudaică a avut în Antichitate un personaj rămas celebru, despre care se spune că a vorbit cu morții: regele Saul a apelat la o vrăjitoare în Endor (*Cartea întâi a regilor*, XXVIII, 7 – 20), care a chemat sufletul preotului Samuel, ce i-a prezis înfrângerea în fața filistenilor. Mai trebuie amintit faptul că în demonologia iudaică, Lilith era un demon foarte asemănător vampirilor de mai târziu, care se hrănea cu sângele și măduva nou-născuților.

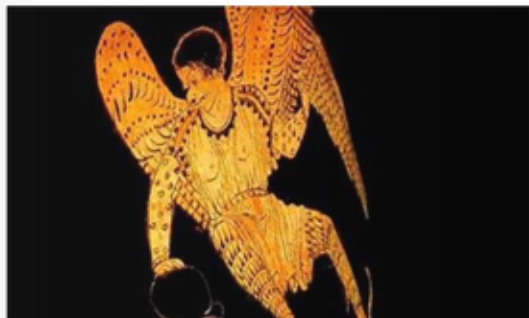

Fantome înfometate în mitologia budistă, taoistă, hinduistă și folclorul chinezesc

În lumea etruscilor existau, se pare, două categorii de strigoi: „lemures“, sufletele nerăzbunate, și „larve“, sufletele criminalilor sau ale celor care, pedepsiți de zei, au suferit morți năpraznice. În zilele de 9, 11 și 13 mai se făceau ceremonii speciale în scopul de a îmblânzi aceste spirite, ceremonii în timpul cărora capul familiei trebuia să se ridice din așternut la miezul nopții, să umble desculț prin casă, să arunce în spatele său un bob negru și să repete de nouă ori formula: „Cu acest bob mă răscumpăr pe mine însumi și pe ai mei“. În general, etruscii credeau că dacă bărbatul e înmormântat cu armele sale și femeia e îngropată cu podoabele ei, aceștia se simt bine în ultimul lor lăcaș și nu au motive pentru a se întoarce să-i persecute pe cei vii.

Invocarea sufletelor celor dispăruți din lumea celor vii a căpătat o mare răspândire la Roma și pentru că oracolele oficiale nu puteau satisface nevoile întregului popor, în perioada imperială apărând chiar întruniri apropiate ca formă și desfășurarea ședințelor de spiritism din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Dio Cassius afirma că împăratul Caracalla (198 – 217) ținea astfel de ședințe de spiritism, chemând diferite spirite, printre acestea numărându-se sufletul tatălui său, Septimius Severus (193 – 211), și sufletul lui Commodus (176 – 192).

În Roma antică, pentru a liniști spiritele celor dispăruți și a le potoli mânia, existau ceremonii ținute special în cadrul anumitor sărbători consacrate morților și spiritelor din lumea subpământeană, cu atât mai mult cu cât romanii se temeau de spectrele celor care nu și-au încheiat existența în mod normal. Se pare că „manes“, spiritele din credințele romanilor, nu erau atât de binevoitori, iar puterea cu care erau înzestrați era îndreptată preponderent spre rău. În zilele când se deschidea „mundus“, groapa adâncă de

Kêres, spirite feminine ale morții violente, inclusiv moartea în luptă, accident, crimă sau boală

Împăratul Caracalla
organiza ședințe de spiritism

pe Colina Palatin din Roma (24 august, 5 octombrie și 9 noiembrie), aceste spirite năvăleau pe străzile orașului, expunându-i pe locuitori la diferite riscuri. Nu doar plebea romană, ci și filosofi Romei, dacă ar fi să-l credem pe Lucianus, credeau că sufletele morților se plimbă pe pământ și se arată cui cred ele de cuviință. În credințele romane exista un duh asemănător strigoiului, care purta numele de Styx.

Traditiile și credințele romane susțineau că morții au dreptul să fie înmormântați ritual și să fie feriți de orice fel de mutilare, aceasta putând dăuna sufletului. În cazul în care aceste condiții nu erau îndeplinite cu scrupulozitate de

cei vii, morții erau condamnați să rămână veșnic „suflete rătăcitoare”. Se considera că orice suflet care nu-și avea mormântul său nu avea practic o locuință, motiv pentru care era condamnat să fie rătăcitor mereu. În zadar aspira la odihna mult dorită din timpul vieții; trebuia să rătăcească continuu sub formă de larvă sau de fantomă, fără să se oprească niciodată și fără să primească vreodată ofrandele și hrana de care avea nevoie. Nefericit, devenea curând răufăcător. Îi chinuia pe cei vii, le trimitea boli, le strica recoltele, îi înspăimânta prin apariții înfricoșătoare ca să-i facă să îndeplinească ritualul îngropăciunii, atât pentru trupul cât și pentru sufletul său. Asemuite cu vagabonzii fără cămin, spiritele trupurilor neîngropate bântuiau pe pământ, încercând să facă rău oamenilor, în principal familiilor lor, care i-au neglijat.

O poveste ciudată este relatată de Pliniu cel Tânăr (61 – 113). Filosoful Athenodor își cumpărase o casă bântuită de o fantomă care târa după ea lanțuri. Obosit de zgomotul făcut de fantomă, filosoful a urmărit fantoma, a marcat locul în care aceasta a dispărut, după care a anunțat autoritățile. Săpând în locul respectiv au fost descoperite oase prinse în lanțuri. După ce osemintele au fost îngropate cu tot ritualul cuvenit, fantoma nu a mai tulburat liniștea casei. Plaut povestește în *Comedia cu stafii* cum un suflet a fost obligat să rătăcească prin lumea celor vii pentru că trupul său a fost îngropat fără să fie respectate toate regulile înmormântării, iar

Suetoniu amintește că sufletul împăratului Caligula (37 – 41) a avut același destin, bântuind pământul și arătându-se celor vii, până în ziua în care trupul său a fost dezgropat și i s-a făcut o înmormântare după toate regulile.

Imultime de strigoi, buni sau răi, abundă în folclorul celților, dar se considera că nu era semn de bun augur întâlnirea cu un strigoi. Celții aveau și ei o zi de sărbătoare în care comemorau morții: 1 noiembrie, prima zi a anului celtic, și îi era dedicată lui Samhain, zeul morților. Se credea că, în acea zi, sufletele celor morți se întorceau printre cei vii, odată cu venirea serii. Ritualurile celtice din Antichitate legate de această zi includeau costumarea participanților și sacrificarea animalelor prin ardere. Din această sărbătoare a evoluat mai târziu Halloween-ul contemporan.

O veche credință scandinavă spunea că o vrăjitoare putea fi mântuită de neodihna veșnică și comunitatea salvată de transformarea acesteia în strigoi după moarte, dacă era îngropată de vie și pe mormântul ei se presărau semințe care dădeau roade, după care se strângea recolta astfel obținută.

Morților necurați din lumea celților le erau atribuite și deregările nefaste ale climei. În caz de secetă, cadavrul unui sinucigaș sau al altui mort considerat impur era dezgropat și aruncat într-un ochi de apă sau, pur și simplu, se turna apă peste mormântul lui. Se credea că numai vărsând apă pe jos, după ce s-a rostit de trei ori numele defunctului care deranja, exista speranța că viitorul comunității devenea sigur. ■

Parada anuală
din Greenwich Village, Manhattan,
cea mai mare paradă de Halloween din lume

Rusia și Ucraina înainte de ruși și ucraineni s-ar putea subintitula aglomerarea de evenimente și personalități care s-au petrecut și au acționat în imensul lor spațiu, după cum am putut vedea în numerele anterioare, 5 și 6/2022. Vă prezentăm derularea lor în continuare.

RUȘII ȘI UCRAINENII – UN SINGUR POPOR? ISTORIE, LEGENDĂ, POLITICĂ

ION BISTREANU

În anul 1015 Iaroslav se căsătorește cu Ingegerda (botezată Irina), fiica primului rege creștin al Suediei, Olaf Sketkonung. Conform obiceiului vremii, tânăra soție primește ca dar de nuntă orașul Aldegyuborg (Staraia Ladoga) și ținutul din jur, numit în cinstea ei Ingermanlandia (țara Ingegerda), iar ca moștenire din partea tatălui – ținuturile pe care șapte secole mai târziu avea să se ridice orașul St. Peterburg. La bătrânețe, Irina va lua numele de călugăriță Ana, iar în secolul al XV-lea, pentru sfințenia vieții ei, va fi trecută în rândul sfinților, împreună cu unul dintre fii, Vladimir, ctitorul catedralei din Novgorod.

Singura imagine contemporană a lui Iaroslav, păstrată pe sigiliul lui

Anna de Kiev, mezină lui Iaroslav și soția lui Henric I al Franței (statuia ei, ridicată de ucraineni la Senlis, oraș francez în departamentul Oise)

În 1023, un alt frate al lui Iaroslav, Mstislav, prinț de Tmutarakan (oraș de pe malul Mării Azov, care controla strâmtoarea Kerchi, și important centru comercial pentru legăturile Statului Kievean cu Imperiul Bizantin), sprijinit de trupe hazare și circasene, a ocupat orașul Cernigov.

ÎN TRE LUMEA GREACĂ ȘI NORD-SCANDINAVĂ

După o primă luptă cu Iaroslav, i-a propus acestuia împărțirea pământurilor de-a lungul Niprului, lui urmând să-i revină malul stâng, cu capitala la Cernigov, ca principat auto-

nom. Iaroslav și-a păstrat titlul de Mare Duce de Kiev, având în stăpânire malul drept al fluviului, dar a preferat să se mute la Novgorod, de unde s-a întors abia în 1036, după moartea lui Mstislav, când, conform *Cronicii lui Nestor*, „a preluat toată puterea și a devenit autocrat al țării Rus”.

*Făcea
lui Iaroslav
cel Înțelept
într-o frescă...*

Iaroslav, temându-se de eventuale pretenții la domnie ale singurului frate rămas în viață, Sudislav, prinț de Pskov, l-a închis într-o grotă, de unde va fi eliberat abia după 23 de ani, sub jurământ că va renunța la dreptul de succesiune la tron și se va călugări.

În același an 1036, pecenegii, după un armistițiu de 15 ani, au asediat Kievul. Au reușit doar să ardă satele din jur și suburbiile, fiind înfrânte de armata lui Iaroslav, venit în grabă de la Novgorod. A fost ultima oară când pecenegii au atacat Statul Kievean.

În anii următori Iaroslav a recucerit pământurile pierdute în timpul conflictelor fratricide și a acționat în direcția centralizării și consolidării Statului Kievean, care a devenit unul dintre cele mai puternice state din Europa. Pentru a întări teritoriul țării sale, Iaroslav a construit și a populat mai multe orașe noi, precum și zone pustii din câmpia Volgăi. A întreprins mai multe campanii militare victorioase împotriva principatului Lituaniei, triburilor finlandeze Chud și Poloniei.

În cinstea victoriei asupra pecenegilor a fost pusă piatra de temelie a Catedralei Sf.

Sofia din Kiev. Tot atunci s-a construit faimoasa *Poartă de Aur* de la Kiev (replică a *Porții de Aur* de la Constantinopol), care, în viziunea lui Iaroslav, urma să simbolizeze începutul mutării centrului religios orientat către Kiev.

Sub Iaroslav, Kievul a devenit un rival al Constantinopolului din punct de vedere arhitectural, cultural, comercial și administrativ. Cronicarii vestici Thietmar von Merseburg și Adam von Bremen caracterizau Kievul drept o mare metropolă situată între lumea greacă și cea nord-scandinavă. Cei doi au scris și despre existența a câteva sute de biserici numai în Kiev, ceea ce pare ușor exagerat, având în vedere că orașul avea o suprafață de doar 70 ha.

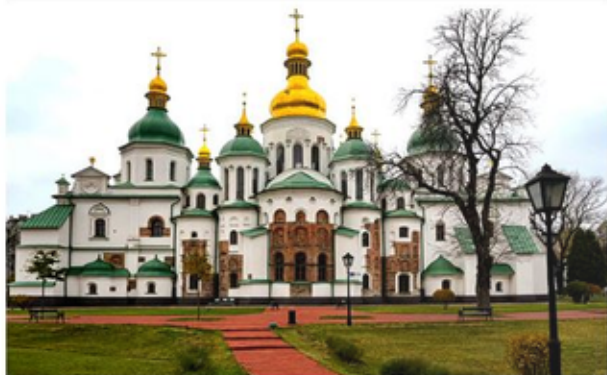
CU CONSIMȚĂMÂNTUL SOȚIEI

Domnia lui Iaroslav este considerată perioada „de aur” a extinderii teritoriale a Statului Kievean și a ascensiunii acestuia pe arena europeană. Iaroslav a urmărit o politică externă echilibrată, care viza întărirea poziției internaționale a statului. Politician talentat, a preferat diplomația acțiunilor militare. A plătit varegilor un tribut anual simbolic – 300 de grivne de argint –, păstrând astfel pacea la granițele nordice. În același timp, a perfectat alianțe matrimoniale prin copiii săi și prin rude cu reprezentanți ai dinastiilor conducătoare europene, ceea ce i-a adus și porecla de „socrul Europei”.

După o îndelungă perioadă conflictuală cu Polonia, Iaroslav a încheiat o alianță cu regele polon Cazimir, consfințită și prin două căsătorii dinastice simultane: Cazimir s-a căsătorit cu Maria Dobronega, sora (sau nepoata) lui Iaroslav, iar Gertrude, sora regelui polon, a devenit soția unuia dintre fiii Marelui Duce.

În jurul anului 1038, fiica

... din Catedrala Sfânta Sofia din Kiev

*Căsătoria regelui Henric I
al Franței
cu Anna
(miniatură din Chroniques
de Saint-Denis,
secolul al XIV-lea)*

lui, Anastasia, s-a căsătorit cu ducele ungur András, viitor rege al Ungariei.

În iarna 1043/1044, Harald cel Aspru, un norvegian aventurier care poposisese cu ani în urmă la Curtea lui Iaroslav, s-a întors la Kiev; faima și uriașa avere acumulate în aventurile sale pe continent și în Imperiul Bizantin l-au convins pe Iaroslav să accepte căsătoria acestuia cu o altă fiică, Elizabeta (Ellisif în saga scandinavă). Harald va deveni rege al Norvegiei în 1046 și va fonda orașul Oslo (fiica celor doi, Ingigerda, va deveni regină a Danemarcei după căsătoria cu regele Olaf Sveinsson).

În 1046, în urma unei campanii militare nereușite împotriva Bizanțului, a fost încheiată o nouă pace. Pentru consfințirea acesteia, o fiică a împăratului Constantin al IX-lea Monomah, Anastasia, s-a căsătorit cu Vsevolod, fiul

Marelui Duce. Din această căsătorie s-a născut viitorul Mare Duce Vladimir II Monomah.

În 1048 emisarii regelui Henric I al Franței au sosit la Kiev pentru a cere mâna fiicei mai mici a lui Iaroslav, Anna. În Franța, la acea vreme era în vigoare un decret conform căruia viitoarea soție a regelui trebuia să evite consanguinitatea până la al șaptelea grad și să fie creștină. După căutări îndelungi printre familiile regale din Europa, alegerea a căzut asupra Annei, o tânără descrisă la acea vreme ca fiind de familie nobilă, foarte frumoasă, inteligentă și creștină (schisma dintre Biserica Răsăriteană și cea Occidentală va avea loc câțiva ani mai târziu, în 1054). Nunta a avut loc în Catedrala din Reims, în 1051.

La început, Franța i-a lăsat Annei o impresie proastă; îi scria tatălui că francezii erau murdari, nu se spălau, nu știau să scrie și să citească (ea cunoscând câteva limbi străine, inclusiv greaca și latina), iar „casele sunt sumbre, bisericile urâte și obiceiurile revoltătoare”. Anna avea cunoștințe de politică și a participat activ la guvernare, în special după decesul regelui, când a fost co-regentă (prințul moștenitor fiind minor). Multe dintre decretelor semnate de re-

gele Henric I poartă adnotarea „cu consimțământul soției mele Anna” sau „în prezența reginei Anna”. Istoricii francezi subliniază că nu există alte cazuri în istoria Franței când decrete regale să aibă atari mențiuni. Anna i-a născut lui Henric patru copii, printre care și pe viitorul rege al Franței, Filip I. A rămas cunoscută în Franța ca „Anna de Kiev” (*Magazin istoric*, nr. 8/2000).

În vechiul oraș regal Senlis, în secolul al XIX-lea a fost dezvelită o statuie în memoria ei, iar o altă statuie se află pe unul dintre stâlpii din stânga ai podului Alexandre III din Paris. În anul 2005, tot la Senlis, a fost inaugurată o a doua statuie a Annei, donată de Ucraina.

Cu prilejul unei vizite oficiale în Franța în mai 2017, președintele Rusiei, evocând legăturile istorice ruso-franceze, a menționat de două ori numele „rusoaicei Anna”, „fiica cea mică a marelui nostru kneaz Iaroslav cel Înțelept”. Ucrainenii au protestat oficial, acuzând partea rusă de „furt al istoriei”. O lună mai târziu, cu ocazia vizitei în Franța a președintelui Ucrainei, gazda sa, făcând o piruetă diplomatică, a evocat numele „Anna de Kiev”, în contextul deplasării la Senlis a oaspetelui ucrainean.

*Un mariaj
dinastic
din anul 1041:
Maria Dobronega
de Kiev
și ducele polon
Cazimir I*

Lavra Kiev-Pecerskaia...

IAROSLAV, PE PRIMUL LOC

Relațiile lui Iaroslav cu Bizanțul pe linie religioasă au fost tensionate. În 1051, deși Biserica de Kiev nu obținuse autocefalia, Iaroslav l-a numit mitropolit pe călugărul Ilarion, punând capăt tradiției bizantine de a așeza numai greci în scaunele episcopale. Tot atunci a fost deschisă pentru bărbați Mănăstirea (Lavra) Kiev-Pecerskaia. După numai trei ani însă, s-a impus practica numirii mitropolitului de către Bizanț.

Iaroslav a fost unul dintre cei mai educați oameni din Statul Kievean, el însuși știind să scrie și să citească, cunoscând cinci limbi străine. A sprijinit traducerea de cărți religioase, filosofice și științifice din limba greacă în limba slavonă, printre care și un *Nomocanon* (colecție de legi și canoane ale bisericii); a colectat aproape 1.000 de cărți care au devenit baza primei biblioteci kievene și a deschis biblioteci în alte orașe, considerând cărțile „răuri care dau de băut înțelepciune”; a dispus întocmirea *Pravilei Ruse*, primul cod de

legi ale Statului Kievean, și a fost inițiatorul *Marelui Letopiseț Rus*, care avea să fie considerat „o capodoperă a literaturii slavone medievale”, sursă importantă pentru cunoașterea istoriei timpurii a rusinilor.

Domnia lui Iaroslav a durat 37 de ani. Înainte de moarte (în anul 1054, în vârstă de 76 de ani), conștient de pericolul izbucnirii luptei dintre urmași pentru tron, a împărțit ținuturile între cei cinci copii și a întocmit un testament conform căruia tronul de la Kiev urma să fie moștenit de fiul cel mare, iar toți, „frați din același tată și din aceeași mamă”, „să se respecte, să se iubească și să se sprijine reciproc”, pentru „a nu distruge țara taților și a bunicilor”.

Iaroslav a fost înmormântat în Catedrala Sf. Sofia din Kiev, într-un sarcofag de șase tone din marmură proconeziană (în care fusese temporar depus Papa

Clement I, după ce a fost ucis de romani în anul 99), adus la Kiev de Vladimir cel Mare după cucerirea cetății Hersonissos din sudul Crimeei. Cu câțiva ani în urmă, la deschiderea sarcofagului s-a constatat că osemintele lui Iaroslav dispărușese. Acestea, în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, ar fi fost scoase din sarcofag (de nemți sau de preoți ucraineni) și ar fi ajuns după război în S.U.A. Au fost făcute investigații, inclusiv cu sprijinul oficialităților americane, la două biserici ortodoxe din S.U.A., fără a se da însă de urma osemintelor.

Cronicile consemnează că Iaroslav era șchiop din naștere, fiind poreclit, în timpul vieții, „Iaroslav cel șchiop”, dar în Statul Kievean defectele fizice erau semnul unei minți și îndemânări extraordinare. Numele de „cel înțelept” i-a fost atribuit câteva secole mai târziu, la aceasta contribuind nu numai recunoașterea felului în care și-a condus poporul, cu chibzuință și cu răspundere, ci și interpretarea mistică a infirmității din naștere.

Și Iaroslav este revendicat de Rusia și Ucraina, după dezmembrarea U.R.S.S., în ambele state fiind dezvelite statui ale acestuia. Acum câțiva ani la un sondaj din Ucraina referitor la cel mai reprezentativ personaj din istoria țării, Iaroslav a ieșit pe primul loc, dar au existat mulți contestatari care au acuzat manipularea votului, considerând că locul întâi trebuia atribuit cunoscutului ultranaționalist ucrainean din secolul al XX-lea, Stepan Bandera.

(Va urma)

...și Poarta de Aur, ambele monumente emblematice ale Kievului

ALBUM ISTORIC

S-a întâmplat în iulie, anul... Acesta este elementul comun al imaginilor ce urmează.

*6 iulie 1893:
viitorul rege
al Marii Britanii
George al V-lea
se căsătorește
cu Mary de Teck*

*3 iulie 1895:
la Stevenson, Scoția,
se descoperă
un mormânt
din Epoca Bronzului*

*Iulie 1897:
un taxi electric pe străzile oraşului New York*

*4 iulie 1908:
Glenn Curtiss, pionier al industriei aviatice americane,
la manşa unui biplan produs de el*

*18 iulie 1910:
accident feroviar în gara Richmond, S.U.A.*

*Iulie 1911:
copiii ling blocurile de gheață,
într-un New York afectat de caniculă*

*19 iulie 1919:
Winston Churchill, secretar de Stat la Război și Aviație,
și generalul american John Pershing
la Parada Victoriei*

*Iulie 1931:
Benito Mussolini
și secretarul de Stat american Henry Stimson, la Roma*

Continuăm publicarea articolului a cărui primă parte ați putut-o citi în numărul trecut.

CONTROVERSELE TEZAUROLUI B.N.R. EVACUAT LA MOSCOVA

Dr. ILIE SCHIPOR

Voi analiza în continuare o serie de alte afirmații ale celor doi autori care ridică unele semne de întrebare.

O mai veche teză oficială a istoriografiei sovietice susține utilizarea aurului românesc pentru finanțarea, încă de la începutul lui 1918, a mișcării comuniste antiromânești din sudul Rusiei și Basarabia. Ea pare a fi împărțită și de cei doi autori: „La 27 februarie 1918, reprezentanții sovietici au extras din rezerva românească de la Moscova opt lăzi (casete) cu aur”, respectiv „Episodul [extragerii celor opt lăzi cu aur – n.n.] le este cunoscut istoricilor români din memorialistică” (*Arhiva Moldaviae*, p. 322). Ne-ar fi prins foarte bine o trimitere bibliografică aici, căci nu știm și nu am întâlnit menționate astfel de însemnări memorialistice.

Ce știm, de fapt? Consulul general al Franței la Moscova, Eirik Labonne, în Raportul din 8 martie 1918 despre protejarea intereselor românești după ruperea relațiilor diplomatice dintre Rusia și România (document înregistrat la B.N.R. sub nr. 7.635 bis/26 iulie 1918 și reprodus – după originalul în franceză – la pp. 148 – 150 din

Comisarul Frică (stânga) i-a cerut consulului general al Franței la Moscova, Eirik Labonne, cel care preluase reprezentarea intereselor românești după ruperea relațiilor diplomatice româno-ruse, să îi predea cheile de la Ssudnaia Kazna, unde erau depuse bunurile culturale evacuate și lăzile cu bancnote tipărite la Moscova

ediția Editurii Saeculum I.O., București, 2000 a lucrării lui Mihail Gr. Romașcanu, *Tezaurul român de la Moscova*, respectiv la pp. 312 – 314 din ediția a II-a a monografiei *Tezaurul Băncii Naționale a României la Moscova*, Editura Oscar Print, București, 2019; în continuare: *Tezaurul*) l-a informat pe ambasadorul Franței la Petrograd: „La 27 februarie, domnul Fritche [Frică – n.n.] m-a înștiințat că guvernul comisarilor are nevoie

să retragă câteva lăzi aparținându-i și plasate de el alături de lăzile Tezaurului [valorilor din transportul al doilea, din august 1917, după cum se precizează mai jos în textul documentului – n.n.] și mi-a cerut în consecință să-i încredințez păstrarea cheilor [de la Ssudnaia Kazna – n.n.]”. După relatarea altor tratative purtate până în prima zi a lui martie 1918, Labonne preciza: „Chiar a doua zi, 2 martie, după ce a avut loc vizita și au fost scoase lăzile

Documentul din 14 august 1919, care dovedește că la acea dată 1.733 dintre cele 1.734 de lăzi cu monete din aur depuse în decembrie 1916 erau intacte

aparținând guvernului comisarilor, domnul Fritche a restituit, conform acordului nostru, toate cheile pe care i le încredințasem [...] Adaug că la data de 8 martie, discuția continuă, pentru că guvernul comisarilor a emis noi pretenții asupra lăzilor cu biletele de bancă depuse la Casa de Depozite și Consemnațiuni [Ssudnaia Kazna – n.n.]”.

Dacă în documentul semnat de consulul francez nu se indică numărul lăzilor scoase de Frice, detaliile acestei operațiuni sunt consemnate într-un alt document – Raportul nr. 6.251 din 2/15 iulie 1918, înaintat guvernatorului Băncii Naționale a României de Theodor Capitanovici –, care precizează că „la această casă [denumită de el Sudnaya Bank – n.n.] s-au depus toate lăzile cu bilete și lăzi filigranate de la imprimăria noastră”, iar „comisarul [Frice – n.n.] guvernului rus, sub pretextul că în compartimentul în care erau biletele noastre sunt 8 lăzi ale Sovietului, a[u] cerut a [l]i se da cheile de la *tezaurul Statului* [subl. I.S.]” (Tezaurul, pp. 316 – 319).

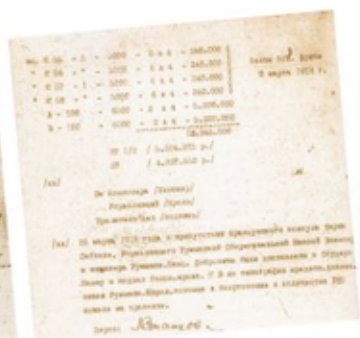
Parcă pentru a anula, peste mai bine de un secol, orice posibilă confuzie intenționată sau involuntară între depozitul B.N.R. din Kremlin și cele din Ssudnaia Kazna (unde au fost depuse valorile din transportul al doilea al Tezaurului și, ulterior, bancnotele românești tipărite la Moscova), Capitanovici explică ce trebuie înțeles prin *tezaurul Statului*: „La întrunirea însă ce a avut loc cu Comisarul Guvernului dl Fritche au convenit să deschidă *tezaurul de la Sudnaya Bank numai pentru a lua cele opt lăzi* [subl. I.S.] pretinse ale Sovietului [...] Cele opt lăzi ridicate astfel vi s-a raportat deja că conțineau bilete de 2 lei complete. Aceasta era lipsa ce am suferit până acum din *depozitele noastre* [ale B.N.R., care avea, în acel moment, două depozite: unul la Palatul Armelor din Kremlin și un altul la Ssudnaia Kazna – n.n.]”.

În plus, scoaterea – la 2 martie (și nicidecum 27 februarie) 1918 – celor opt lăzi cu lei românești (și nu cu aur sub formă de monete ori lingouri,

pentru că acestea constituiau Tezaurul B.N.R. din Kremlin) este descrisă detaliat în câteva documente (identificate și fotocopyate în arhivele ruse) dintre cele „aproximativ 100” reproduse de mine în *Destinul* și acceptate de cei doi autori ca fiind cu adevărat inedite.

Astfel, în Raportul conducerii „Gohran” nr. 1.676 din 23 februarie 1921, adresat lui Grigori Moisevici Arkus (membru al Colegiului Comisariatului Poporului pentru Finanțe), se precizează – printre alte informații referitoare la cele 1.622 lăzi cu „valori românești” (cu o valoare de inventar de „6.500.000.000 lei, ceea ce înseamnă în bani rusești, la cursul de 37 copeici pentru un leu, 2.405.000.000 ruble”) depuse, la 26 august 1917, în cele trei depozite din Ssudnaia Kazna – că din Ssudnaia Kazna „au fost scoase, pe 2 martie 1918, de V.M. Frice” (Взяты В.М. Фриче, 2 марта 1918 г.) opt lăzi cu bancnote românești de hârtie (с румынскими бумажными знаками).

Mai mult, documentul detaliază conținutul fiecăreia dintre cele 8 (opt) lăzi cu lei românești

Raportul din 23 februarie 1921 care detaliază conținutul celor opt lăzi ridicate de Frice

tipăriți la Moscova, depuse la 25 ianuarie/7 februarie 1918 (sub supravegherea lui Frice) în depozitul nr. 3 („unde se afla marea arhivă” a României) din Ssudnaia Kazna și ridicate de același Frice la 2 martie 1918. Concret, fiecare dintre respectivele lăzi (nr. 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57 și 58) conținea 120.000 bancnote (5.000 x 6 x 4) de 2 lei, respectiv 240.000 lei/ladă și 1.920.000 în total).

Celelalte opt lăzi rămase în Ssudnaia Kazna (diferența dintre totalul de 16 depuse la 25 ianuarie 1918, sub supravegherea comisarului Frice, de Tipografia B.N.R., și cele 8 luate de același Frice la 2 martie 1918) erau numerotate cu 5, 6, 7, 8, 9, 10 (care conțineau bancnote de 2 lei), respectiv A 100 și B 100 (cu bancnote de 100 lei).

Ca urmare, din suma de 13.345.000 lei românești aflată în cele 16 lăzi ale B.N.R., după confiscarea produsă la începutul lui martie, la Ssudnaia Kazna au rămas 11.420.000 lei românești.

Așadar, cele trei documente provenite din surse diferite (franceze, române și ruse), contrazic afirmația prin care se încearcă – invocându-se „documentele gestionate de Arhivele Naționale” – să se dovedească „devalizarea rezervei de aur românești în scopul finanțării mișcării revoluționare din sudul Rusiei și al instaurării puterii sovietice în Basarabia și România” (*Archiva Moldaviae*, p. 320). Ele au ca elemente comune patru informații indubitabile: data de 2 martie (și nicidecum 27 februarie) 1918; 8 lăzi cu bancnote românești de 2 lei (și nicidecum monete din aur), depozitul de lei al B.N.R. din Ssudnaia Kazna (și nu cel cu aur din subsolul

Cristian Rakovski

Palatului Armelor din Kremlin) și nelipsitul comisar Frice.

Afirmația este susținută și de Tatiana Andreevna Pokivailova, reputat istoric rus, probabil cel mai bun specialist moscovit în chestiunea Tezaurului. Ea descrie corect și documentat arhivistice (în recenta sa monografie *Soarta „aurului românesc” în Rusia, 1916 – 2020. Eseuri istorice*, publicată în 2021 la Editura ALETEIA din Sankt-Peterburg, pp. 59 – 62, mai departe *Soarta*) acțiunile comisarului Frice la Ssudnaia Kazna, din 2 martie

Mihail G. Bujor

1918, și conchide că „insistența lui Frice a avut un rezultat: după ce a primit cheile, a confiscat mai multe cutii [pe care autoarea le-a identificat greșit ca având nr. crt. de la 6 la 10 – n.n.] care, potrivit lui, aparțineau NKID-ului [Comisariatul Poporului pentru Afaceri Străine – n.n.]. De fapt, era vorba despre proprietatea românilor: în lăzi erau aproximativ 2 milioane de lei românești de hârtie, în bancnote de 2 lei. *Nu erau aur sau obiecte de valoare printre cele [lăzile – n.n.] scoase [Золота или ценных вещей среди изъятого не было – Soarta, p. 60].*”

Dacă nici aceste argumente nu sunt suficiente, mai semnez încă un document care nu se găsește în Arhivele Naționale ale României: Informarea comisarului principal (superior) Iakov Stanislavovici Ganețki, referitoare la monetele din aur aparținând B.N.R. aflate, la mijlocul lui august 1919, în gestiunea Băncii Poporului a R.S.F.S.R. Documentul, redactat pe formular tipărit, specific rapoartelor înaintate eșaloanelor superioare ale conducerii de partid și de stat, este semnat olograf de directorul Băncii și este înregistrat la nr. 2.458 din 14 august 1919.

Din acesta rezultă că, în august 1919, la peste un an după consumarea episoadelor prezentate în studiul celor doi autori privind „scoaterea celor opt lăzi (casete) cu aur” (indicându-se în mod eronat data de 27 februarie 1918) din Kremlin, devalizarea „rezervei de aur românești în scopul finanțării mișcării revoluționare din sudul Rusiei”, „evacuarea din Moscova” a aurului B.N.R. (iulie 1918) și posibila „topire

a rezervei de aur a României“ în lingouri (către mijlocul verii anului 1918) la Ekaterinoslav (aspecte asupra cărora voi reveni), în depozitele Băncii Poporului din Moscova se găseau următoarele tipuri și cantități de monete din aur aparținând B.N.R.: 886.482 lire englezești; 87.798.560 coroane austriece; 116.050.000 mărci germane; 379.074 ¾ lire turcești; 1.065.705 lei românești; 46.117.140 franci francezi; 139.130 ruble noi și 37.093,45 ruble vechi.

Iricine compară acest document inedit cu inventarul monetar al Tezaurului B.N.R. (predat împruturiciișilor ruși prin protocolul semnat la Moscova la 16 februarie 1917 și publicat, inevitabil, în toate lucrările despre Tezaur) va constata că 1.733 dintre cele 1.734 lăzi cu monete, depuse în decembrie 1916 în depozitul separat din Palatul Armelor, erau intacte și conțineau exact, până la centimă, cantitățile de aur inventariate la predarea lor către partea rusă.

În informare nu se regăsește ultima ladă, cea cu monete diverse în valoare de 103.605,12 lei, adică echivalentul a 0,03% din întregul tezaur al B.N.R. (314.580.456,84 lei). Absența din informare a celor trei cutii cu lingouri de aur (echivalente la 337.247,80 lei, respectiv 0,10 % din valoarea Tezaurului) și a lăzii de fier (13.063,80 lei, respectiv 0,01% din Tezaur) se justifică prin faptul că raportul financiar-contabil semnat de directorul Băncii Poporului viza strict și riguros doar monetele din aur.

Deși aceeași explicație este valabilă și pentru cele două casete cu bijuteriile reginei Maria (echivalente la 7 milioane lei, respectiv 2,18% din Tezaur),

*Stalin s-a opus adoptării
hotărârii de a se preda
Guvernului Socialist Român
Basarabean al Sovietelor
aurul românesc*

trebuie reamintit faptul că – în conformitate cu Raportul strict secret înaintat la 13 decembrie 1924 conducerii Inspecției Muncitorești-Țărănești de Serghei Aleksandrovici Bubiakin, înalt funcționar în Comisariatul Poporului pentru Finanțe (doc. nr. 121 din *Destinul*) –, „prima deschidere a acestor depozite [ale compartimentului românesc din Palatul Armelor – n.n.] a fost făcută, în februarie 1919, de directorul Băncii Poporului, tov. comisar Ia.S. Ganetki, care a ridicat valorile (briliantele) familiei regale și o parte dintre bancnote“.

Dacă mai sus am prezentat sintetic cum au fost „procurați“ – în conformitate cu Hotărârea Consiliului/Sovietului Comisarilor Poporului (SNK) din 15 ianuarie 1918 – aproape 2 milioane lei, o primă tranșă din echivalentul milionului de ruble care era „de dorit să fie dat în bancnote românești“, mai trebuie reamintit doar că la Ssudnaia Kazna au rămas, după 2 martie 1918, alte opt lăzi cu

bancnote românești care conțineau 11.420.000 lei, ceea ce era echivalentul (conform cursului acceptat în epocă de „37 copeici pentru un leu“ – doc. nr. 60 din *Destinul*) a 4.070.000 ruble. După același algoritm de calcul, întreaga sumă (de 13.345.000 lei) depusă de reprezentanții B.N.R. la 25 ianuarie 1918 echivala cu 4.937.650 ruble, iar lăzile cu cei 1.920.000 lei românești confiscați la 2 martie 1918 valorau 710.400 ruble.

Cert este că toți acești bani românești – tipăriți în 1917 și începutul lui 1918 la Moscova și având circulație nu doar în România întregită, ci și în zona Odessa – au fost utilizați pentru finanțarea, printre altele („înăbușirea contrarevoluției române“; acțiuni destabilizatoare; operațiuni de spionaj etc.), a *Rumcerod*-ului (Comitetul Executiv Central al Sovietelor Frontului Român, Flotei Mării Negre și regiunii Odessa, organ bolșevic revoluționar, instalat provizoriu în sudul Ucrainei, care a avut competențe asupra teritoriului fostelor gubernii Basarabia, Herson și Taurida, în contextul destrămării Imperiului Rus și al Războiului Civil) și *Zakordot*-ului (departament special creat, în mai 1920, în structura Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Ucraina pentru „desfășurarea activității de informații și infiltrarea informatorilor în țările adiacente Ucrainei“ (în sudul Poloniei, de-a lungul liniei Gomel – Lublin – Cracovia, în Bucovina și Basarabia).

După ce am văzut cum a fost procurată o parte (echivalentul a 710.400 ruble) din milionul de ruble „dorit să fie dat în bancnote românești“, voi prezenta cum a

John Reed

fost îndeplinită una dintre hotărârile SNK din 15 și 19 ianuarie 1918, care prevedea finanțarea Colegiului Suprem autonom româno-rus cu 5 milioane ruble și eventual a revoluției române (la solicitarea lui Rakovski și Bujor) cu 10 milioane ruble.

Academicianul Florin Constantiniu, care a semnalat primul în istoriografia română documentul din 15 ianuarie, dădea următoarea traducere: „Să se ia cele 5 milioane din banii românești, confiscați la Moscova“. Menționa și un proiect de decret, anexat la Protocolul din 18 ianuarie 1918, în care apare formularea: „Guvernul Muncitoresc-Tărănesc Rus pune la deplina dispoziție a acestuia [Guvernului Socialist Român Basarabean al Sovietelor – F.C.] întreg fondul de aur existent și

toate bunurile fostului guvern regal român aflate pe teritoriul Republicii Ruse a Sovietelor“. Dar în ședința din 18 ianuarie propunerea a fost respinsă, la opoziția lui Stalin (*Magazin istoric*, nr. 8/2011).

Dacă în primul caz, pentru îndeplinirea deciziei SNK a fost desemnat Dmitri Petrovici Bogolepov, directorul Trezoreriei de Stat, în cea de-a doua situație sarcina analizării și eventualei rezolvări a solicitării celor doi revoluționari internaționaliști români, ajunși comisari-organizatori bolșevici, i-a revenit (conform rezoluției scrise, primită personal, datată 19 ianuarie) comisarului-adjunct pentru Finanțe, Viaceslav Rudolfovici Menjinski, căruia nu i s-a precizat sursa de finanțare.

Jurnalistul socialist american John Reed (aflat la Petrograd în timpul evenimentelor revoluționare din 1917, autorul celebrei cărți *Zece zile care au zguduit lumea*, publicată în 1957 și la Editura de Stat pentru Literatură Politică) a descris episodul asigurării primei tranșe, de 5 milioane ruble, destinată finanțării revoluției bolșevice române astfel: „Menjinski a apărut la Banca de Stat însoțit de marinari și soldați înarmați, a cerut 10 milioane de ruble, dar banca a refuzat să-i dea banii.

Câteva zile mai târziu, comisarul pentru Finanțe le-a prezentat îndărătnicilor funcționari condiții mai dure: dacă nu i se dau banii în 20

de minute, personalul Băncii își va pierde locurile de muncă și dreptul la pensii, iar angajații supuși obligațiilor militare vor fi mobilizați, dar a fost refuzat din nou. După acest refuz, bolșevicii i-au forțat pe funcționari, cu ajutorul armelor, să deschidă seiful, din care Menjinski a extras 5 milioane de ruble“.

Tot din arhivele ruse ni se dezvăluie faptul că doi dintre revoluționarii români agreeți și finanțați de Moscova au fost arestați de noile autorități sovietice (care nu erau la curent cu misiunea ce le fusese încredințată), în lunile următoare ale lui 1918, în sudul Rusiei, având asupra lor importante sume de bani: Mihail G. Bujor la Sevastopol, având asupra lui „trei cutii cu bancnote românești, expediate de la Moscova și care conțineau, în total, 60.000 lei“ (*Destinul*, doc. nr. 49), și Wiliam Bernardovici Spiro – care a primit de la SNK „11 milioane de ruble, dintre care 5 milioane de ruble erau destinate nevoilor Colegiului Suprem [în care era comisar-organizator – n.n.], iar șase milioane de ruble trebuiau folosite pentru organizarea și funcționarea *Rumcerod*-ului“ – la Odessa (*Destinul*, pp. 85 – 86).

Dacă în documentele adoptate de SNK în 15 și 19 ianuarie 1918 se fac referiri stricte la *ruble rusești și lei românești*, iar acțiunile/episoadele ulterioare de asigurare a sumelor aprobate și de transferare a lor către beneficiarii din sudul Rusiei privesc *aceleași tipuri de monete*, se pune întrebarea firească: care este misterul celor „opt lăzi (casete) cu aur“ extrase „din rezerva românească de la Moscova“?

(Continuare în p. 88)

Comisarul-adjunct
pentru Finanțe,
Viaceslav Rudolfovici
Menjinski

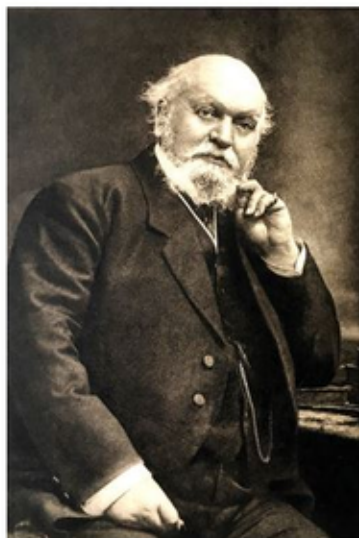
PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Ales de români ca principe domnitor, Carol de Hohenzollern Sigmaringen vine, la 27 de ani, însoțit de la fel de tânărul său secretar, Emile Picot, în noua sa patrie, plin de ardoare pentru misiunea încredințată. O primă mărturie e solicitarea făcută filo-românului convins Ulysse de Marsillac (1821 – 1877) de a-l informa cu privire la realitățile românești. Acesta funcționase ca profesor de limba franceză la Liceul Sf. Sava (ulterior ca profesor la Facultatea de Litere a Universității din București) și se dovedise un publicist avizat (La voix de la Roumanie, Le moniteur roumain, Le journal de Bucarest; apoi Histoire de l'armée roumaine, Guide du voyageur à Bucarest). Din suita de scrisori adresate prințului am selectat pe cele privind presa și sistemul de salarizare al funcționarilor. În primul caz se poate

Principele Carol I

observa numărul redus de publicații, ca efect al cenzurii introduse de antecesor, Vodă Cuza, sub regimul Statutului Dezvoltător al Convenției de la Paris, din 1858 (care a pus bazele Unirii din 1859). Statutul, adoptat în 1864, la inițiativa lui Cuza, schimba radical sensul Convenției. În celălalt, colectarea taxelor și asigurarea achitării ritmice a retribuițiilor, cu toate modernizările, îmbunătățirile și restructurările, vor rămâne probleme endemice, anevoie de soluționat.

Scrisorile, păstrate la Biblioteca Academiei Române, au fost traduse de noi din limba franceză.

Emile Picot

București, 14/26 mai 1866

Alteță,

Cred că nu-mi pot începe sarcina pe care Alteța Voastră a binevoit să mi-o încredințeze, înainte de a-i prezenta tabloul presei române în momentul de față. De mâine voi avea cinstea să-i înfățișez rezumatul diferitelor opinii ce se manifestă, fie în ziare, fie în sânul reprezentanței naționale.

Ziarele existente actualmente în România sunt:

1. *Monitorul* [1860 – 1869], organ oficial al Guvernului, e ziarul cel mai răspândit și mai citit, mai ales în orașele din provincie și la țară. Ar putea profita de ampla publicitate pentru a răspândi în mase idei folositoare. E supărător că se mărginește să înregistreze faptele oficiale. Cred că un buletin literar, reviste științifice, câteva articole de fond pe probleme economice ar însemna un real beneficiu pentru propagarea luminii în rândul populației acestei țări, în general puțin luminată.

2. *Monitorul oastei* [cu apariție neregulată]. În afara dării la ȧcală a ordinelor de zi, acest ziar publică uneori studii privitoare la chestiuni militare, dar însăși forma și periodicitatea neregulată împiedică materialele să fie suficient de atrăgătoare și de frecvente. Câțiva ofițeri tineri au încercat să întemeieze o revistă specială numită *România militară* [1864 – 1866]. Culegerea a cuprins studii bine redactate și foarte ample. Din nenorocire, a avut doar o existență efemeră. A fost un centru în jurul căruia ofițerii instruiți s-ar fi putut grupa spre marele profit al întregii armate.

3. *Monitorul medical* [1862 – 1867], foaie specială conținând dispoziții oficiale relative la salubritatea publică și studii științifice, îndeobște traduse din reviste străine.

4. *Gazeta medicală* [1865]. S-a produs o sciziune în corpul medical, legată de unele rivalități, mai mulți medici au înființat acest jurnal menit a face un fel de concurență celui precedent. *Gazeta medicală* se inspiră din surse mai originale decât *Monitorul*. Aici au fost remarcate articole ce fac cea mai mare onoare doctorilor țării.

5. *Monitorul comunei București* [1865 – 1866], ziarul conține lucrările Consiliului municipal al Capitalei, dări de seamă ale ședințelor Consiliului de igienă și salubritate publică și articole de știință practică.

6. *Buletinul telegrafo-poștal*, destinat numai a

Ulysse de Marsillac

face cunoscută mișcarea personalului serviciului de Poștă și Telegraf și ce are legătură cu acest serviciu.

7. *Buletinul Instrucțiunii publice* [1865 – 1866]. Culegere foarte utilă și foarte bine făcută care conține, între actele oficiale provenind de la Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, studii literare și istorice de reală valoare.

8. *Analele statistice și economice* [1860], apar o dată pe an și cuprind o mulțime de informații utile cu privire la statistica României și chestiuni economice referitoare la aceasta. De la moartea fostului director, domnul Marțian [Dionisie Pop, 1829 – 1865], serviciul statistic e puțin încurajat de guvern.

9. *Românul* [1857 – 1905] e singurul cotidian politic. Aparține domnului C.A. Rosetti, ministrul actual al Instrucțiunii Publice și Cultelor. Principiile îi sunt bine cunoscute. Aspiră la independența absolută a Principatelor, la formarea unui mare stat român și ca mijloace – libertate nelimitată și agitarea maselor ca element de viață și de progres.

10. *Dezbaterile* [1866], organ al Partidului Conservator Liberal. Până de curând principalul inspirator i-a fost generalul prinț Ion Ghica [1830 – 1881], actualul ministru de Război. Se dispută

adesea cu *Românul*, de care se teme pentru tendințele agitatorice.

11. *Trompeta Carpaților* [1865 – 1877], ziarul e continuarea *Buciumului* (numele unui fel de corn țărănesc folosit de ciobanii din Carpați). Titlul actual, așadar, e numai traducerea titlului primitiv. Versatilitatea opiniilor i-a anulat orice autoritate. A combătut principiul prințului străin și i s-a adus acuzația că e organul Rusiei. Altfel, e redactat cu talent, într-o formă violentă și pito-rească, ceea ce îi aduce mulți cititori.

12. *Legalitatea* [1866 – 1867]. Fondatorul acestui jurnal, domnul I. Eliade [Rădulescu], e un scriitor eminent al țării, dar se pare că vârsta i-a afectat fermitatea judecății. El a fost împotriva prințului străin și totuși a votat la plebiscit și la Camera alegerea Alteței Voastre. Anunță că pe viitor nu se va ocupa decât de literatură și de chestiuni religioase, pentru care are predilecție. E dușman înverșunat al catolicismului.

13. *Reforma* [1859 – 1888], altădată organul unei opoziții active împotriva guvernului, ulterior s-a pus la dispoziția ultimului Minister al principelui Cuza. Are o periodicitate intermitentă și o autoritate slăbuță.

14. *Ecclesia*, jurnal ecclesiastic întemeiat de

contele Scarlat Rosetti [1790 – 1865], care adăuga titlurilor sale pe cel de *eremit ierosolimitan*. Domnul conte Rosetti și-a dat demisia ca senator în urma unei discuții violente ridicate în Senat cu privire la dreptul pe care și l-a asumat Guvernul principelui Cuza de a numi direct episcopii. Foaia lui e menită să apere independența clerului ortodox.

15. *Vocea națională* [1866]. Acest jurnal, înființat recent, apare la Iași. Apără principiile proclamate în urma revoluției de la 11 februarie [care îl înlăturase pe Alexandru Ioan Cuza]. E scris într-o formă cam violentă.

16. *Mercuriu* [1864 – 1866]. Această foaie apare la Galați. S-a anunțat ca o publicație comercială. E regretabil că după 11 februarie a invadat-o politica. Chestiunile economice sunt foarte importante în această țară, dar, din nenorocire, sunt extrem de neglijate. Observația se aplică și la:

17. *Presa română* [1866], jurnal care apare la Brăila și care își uită cam mult misiunea luată, aceea de a face cunoscută mișcarea comercială în Principate. Politica acestor două publicații este într-un totul favorabilă guvernului actual.

18. *Sarsailă* [1866] și *Satyru* [1866] sunt două ziare umoristice, cu caricaturi. Câteva vorbe de spirit de un gust discutabil nu pot scuza atacurile la persoană cu care sunt foarte obișnuite.

19. *Bukarester [Allgemeine] Deutsche Zeitung* [1864 – 1866]. Deși colonia germană e foarte numeroasă, acest jurnal are dificultăți în a se susține. Am impresia că acordă puțină atenție chestiunilor românești, preocupat fiind de politica străină.

20. *La Voix de la Roumanie* [1861 – 1866]. De șase ani acest ziar s-a străduit să facă mai cunoscută România în străinătate. În afara actelor oficiale pe care le-a reprodus cu fidelitate, el conține un număr foarte mare de articole despre istoria, literatura, obiceiurile și tradițiile

României. Redactorul, care, singur, vreme de șase ani, a purtat povara acestei publicații dificile, nu cere să fie recompensat decât prin posibilitatea de a continua, exprimându-și gândurile independent, operă folositoare căreia și-a consacrat viața.

Alteță, din vreme în vreme mai apar jurnale care n-au decât o existență efemeră și care dispar fără să se bage de seamă, așa cum au apărut fără să atragă atenția.

În realitate, singurele ziare românești ce contează în opinia publicului sunt *Românul*, care reprezintă elementul pur democratic, și *Dezbaterile*, care reprezintă elementul aristocratic liberal. *Trompeta Carpaților* e citită din cauza violenței atacurilor sale și pentru că, mânată de ură, dezvăluie adesea hibeile adversarilor săi, spre marea încântare a galeriei atente.

Rămân, al Alteței Voastre etc.

Ulysse de Marsillac

[mai 1866]

Alteță,

Din cauza sărbătorii de sâmbătă și duminică, de două zile n-a apărut niciun jurnal. Rog pe Alteța Voastră să-mi îngăduie să-i împărtășesc unele impresii din opinia publică, împlinindu-mi astfel însărcinarea pe care Alteța Voastră a binevoit să-mi încredințeze.

Azi m-am dus la Ministerul de Finanțe. Era așa o înghesuială că mi-a fost imposibil să ajung la casier. Iată, Alteță, ce li s-a întâmplat creditorilor statului. De exemplu, un profesor (și ce spun de profesori se aplică tuturor slujbașilor, pensionarilor etc.), prin urmare un slujbaș a servit statul timp de o lună, ar trebui plătit, adesea acesta n-are alt mijloc de existență decât salariul. Altădată așa se întâmpla și arareori funcționarii

așteptau sfârșitul lunii ca să-și încaseze salariul.

Azi trebuie așteptat câteva zile, uneori mai multe săptămâni, ca să primească mandatul. Odată mandatul căpătat, trebuie să piardă timp ca să se ducă la Trezorerie. Ajuns acolo, întâlnește asemenea aglomerație că nu poate pătrunde până la casier. Dacă reușește totuși să-i vorbească, acesta îi răspunde, în nouă cazuri din zece, că nu mai sunt bani și să revină. Se întoarce, înfruntând aceleași plictiseli și pierzând iarăși timp. Treaba se repetă săptămâni întregi și luna următoare povestea e aceeași.

În mijlocul acestei curse, cum își poate practica meseria, cum să fie atent la datorie? Evident, e imposibil. De aici, inconveniente grave, bombăneli împotriva guvernului, muncă fără chef, neglijarea îndatoririlor, lipsă de probitate și toate tranzacțiile sociale au de suferit din această pricină.

Iată răul, Alteță. Cât despre remedii, nu-mi par imposibil de găsit. Înainte de toate, încasarea impozitelor ar trebui să se facă într-o manieră mai cinstită și mai riguroasă. Pentru ca statul să-și plătească creditorii, trebuie ca el însuși să fie plătit de debitori. Odată veniturile asigurate, trebuie suprimate cheltuielile inutile, tot ce e lux să fie abandonat o vreme, având în vedere mai ales utilul și necesarul. După aceea, fiecare administrație ar trebui să-și aibă casieria particulară, alimentată de Casa centrală ca să nu mai fie siliți să meargă la Trezorerie pentru sume nesemnificative. În sfârșit, la Trezorerie chiar ar trebui să existe o zi fixă pentru achitarea mandatelor de o categorie sau alta, spre a-l scuti pe fiecare de curse inutile și costisitoare.

Așteptând ca aceste măsuri să fie luate, cum echilibrul financiar e zdruncinat, e absolut necesar să se contracteze un împrumut pe termen lung și în străinătate. În public circulă zvonul că Alteța Voastră ar fi promis să negocieze în curând un împrumut de asemenea natură. Dacă aș fi autorizat să anunț această veste în *La voix de la Roumanie*, sunt convins că ar face o impresie excelentă.

O rog pe Alteța voastră să-mi ierte libertatea ce mi-am luat de a-i prezenta aceste observații. Îndrăznesc să sper că va vedea aici doar dorința mea sinceră și arzătoare de a-i dovedi devotamentul față de persoana sa și de opera de regenerare de care a avut curajul să se însărcineze.

Sunt, Alteță, cu cel mai profund respect etc. ■

FRANZ FESCH, RUDA ELVEȚIANĂ A „CORSICANULUI“

Autoarea articolului...

CHRISTINA EGLI

(Director adjunct, Muzeul Napoleon din Thurgau, Arenenberg, Elveția)

Legat de numele lui Napoleon a existat un elvețian cu o poziție specială, Jean-Abram Noverraz (1790 – 1849), originar din Vaud, cel căruia i s-a spus „Elvețianul lui Napoleon“, valet, curier, confident, care l-a însoțit pe suveran în exilul din Sfânta Elena. Dar a mai existat un elvețian, mai puțin cunoscut, dar nu mai puțin important, Franz Fesch, originar din Basel, tatăl cardinalului francez

Joseph Fesch (1763 – 1839), unchiul lui Napoleon Bonaparte.

În Fondul de autografe al Muzeului Napoleon din Thurgau, Elveția, se găsesc opt scrisori adresate de Franz Fesch între 1759 și 1761 soției, Angela Maria Pietrasanta, văduvă Ramolino și mamă a Letiziei, mama lui Napoleon Bonaparte. Toate scrisorile poartă sigiliul în cerneală roșie Bibliotheca Lindesiana, un oval având în interior un dragon într-o coroană, proprietate pe atunci a lordului scoțian James Crawford.

Biblioteca aceea nu mai există, la consistența celei de atunci. Unele părți ale ei au fost vândute în anii 1880 și 1920 la Sotheby's, altele au fost donate Ryland Library din Scoția. Lista scrisorilor autografe și documentelor istorice ilustrând istoria Revoluției Franceze și a lui Napoleon Bonaparte vândute la Sotheby's (prima parte în ziua de 1 decembrie 1924) a înregistrat sub numărul 2 un document privind căsătoria lui Franz Fesch cu Angela Maria și sub numărul 3 cele opt scrisori trimise de Fesch soției. Ambasadorul și istoricul Joachim Kühn (1892 – 1978) le-a cumpărat, apoi le-a lăsat moștenire Muzeului Napoleon din Thurgau.

... și Muzeul Napoleon din Thurgau,
castelul Arenenberg,
reședință a Hortensiei de Beauharnais,
mama ultimului împărat francez,
Napoleon al III-lea

Franz Fesch (sau Faesch), născut la 2 august 1711, provine dintr-o veche și influentă familie a orașului Basel, instalată acolo la începutul veacului al XV-lea. Registrele Bisericii reformate Peterskirche menționează nașterea sa, ca fiu al lui Mainhard Fesch (apare și cu numele Wernhard, 27 decembrie 1677 – 25 februarie 1751, negustor de vinuri) și al Catharinei Bischoff (19 august 1684 – 23 septembrie 1751), a căror căsătorie a avut loc în 1708. Franz, pe care îl întâlnim în acte și François, și Francesco, are două surori, Anna Catharina, născută la 22 octombrie 1709, și Maria Paloma, născută la 19 martie 1713, și un frate, Mainhard, născut la 3 august 1717.

UN LOCOTENENT DEVOTAT

Deși este fiul cel mare, el nu continuă afacerile paterne de la Basel. Din 1748 este ofițer în Regimentul Bocard, în care au servit și alți membri ai familiei Fesch. În „Situația vechimii serviciilor d-lor ofițeri ai Regimentului elvețian Bocard“, datată mai 1761, aflăm numele Franz Fesch, fără alte detalii privind împrejurările când a devenit sublocotenent, în 1748, și locotenent, în 1751. În Arhivele Naționale se găsesc însă precizări. Un document de la Louis Auguste de Bourbon, prinț de Combes, conte de Eu (1700 – 1755) – fiul lui Louis-Auguste, duce de Maine, și nepot al lui Ludovic al XIV-lea, tatăl lui fiind fiu legitim al regelui; prințul de Combes a fost general colonel al unei companii de infanterie compuse din mercenari elvețieni în ser-

viciul regelui, care a funcționat între 1471 și 1830 – certifică faptul că „François Fesch, din Basel, este locotenent al numitei companii; întocmit la Versailles la 2 octombrie 1751“. Un alt document menționează că „Dl François Fesch, originar din Basel, Elveția, a slujit cu devoțiune vreme de 40 de ani în calitate de sublocotenent și locotenent în Regimentul elvețian Bocard, de o manieră în care nu avem nimic a-i reproșa. Câmpul Sulbeck, 4 septembrie 1761.“

Războiul dintre 1756 și 1763, care a opus Franța aliată cu Austria Prusiei aliate cu Marea Britanie, a rămas în istorie ca Războiul de șapte ani. Consecințele lui s-au făcut simțite dincolo de Europa, în America de Nord și India. Începând din 1756, odată cu semnarea, în luna august, a primului Tratat de la Compiègne, Franța se angajează să sprijine Republica Genova și să ocupe Ajaccio, Calvi și Saint-Florent din Corsica. De aproape 400 de ani corsicanii trăiau sub supremație genoveză și încercau să se elibereze. În noiembrie 1755 insula se auto-proclamă Republica Corsica. Pascal Paoli (1725 – 1807), filosof și general, primul președinte al noii republici, și adepții săi elaborează și o Constituție,

în același an, considerată prima constituție democratică a istoriei moderne. Republica Corsica se declară independentă față de Republica Genova, iar în anii ce vor urma Genova va căuta cu tenacitate să recupereze insula.

Genovezii vor să răstoarne republica iredentistă corsicană a lui Pascal Paoli, iar Franța vrea să ia în posesie insula, ca să frâneze extinderea influenței britanice în Mediterana. La 1 noiembrie 1756, Regimentul Bocard, aflat sub conducerea generalului Charles Eugène Gabriel de La Croix de Castries (1727 – 1801), este trimis în Corsica, în ajutorul Republicii Genova. Între 1756 și 1764, garnizoane franceze sunt instalate, între altele, la Ajaccio.

Între trupele beligerante s-a aflat și un regiment elvețian în serviciul Genovei, Regimentul Bocard, creat în 1672, sub o altă denumire, și dizolvat în 1792. El purta numele generalului locotenent François Philippe de Bocard (1696 – 1782, Fribourg). În noiembrie 1757 regimentul s-a imbarcat la Antibes cu destinația Corsica, mai exact Calvi.

CINE ESTE ANGELA MARIA PIETRASANTA?

În 1757 Franz ajunge și el la Ajaccio. Ofițerii fiind repartizați să locuiască în diferite case din oraș, el face cunoștință cu văduva Ramolino, Angela Maria, născută Pietrasanta (la 26 octombrie 1725, la Ajaccio), mama unei fete, Letizia (născută la 24 august 1750), din primul ei mariaj, cu Giovanni Geronimo Ramolino (1723 – 1755), cu care

Arborele genealogic al familiei Fesch-Ramolino-Bonaparte-Burgy

Generalul Pascal Paoli,
primul președinte
al Republicii Corsica (portret
de William Beechey, cca 1810)

se căsătorise la 29 octombrie 1743. Franz are 46 de ani. A mai fost căsătorit? Nu găsim nicio mențiune în acest sens, cel puțin la starea civilă din Basel.

Nu există mărturii nici despre căsătoria lui cu Angela Maria în registrele matrimoniale din Arhivele departamentale ale Corsicai de Sud, care au, din nefericire, lacune pentru anii 1740 – 1760. În schimb, un document aflat între scrisorile elvețianului atestă

„căsătoria cu doamna Angela M. Petra Santa și în acest cadru donația de 4.000 de dinari și angajamentul doamnei de a accepta mariajul“. Acest document este semnat și datat Ajaccio 8 februarie 1758, în mod sigur data căsătoriei. Pentru a putea face un cuplu cu Angela Maria, protestantul Franz a trebuit să se convertească la catolicism. Un predecesor al lui, Johann Rudolf (1510 – 1564), refuzase messa în 1530 și de atunci familia era reformată. Această convertire la religia catolică va provoca ruptura lui Franz cu familia sa elvețiană.

Un detaliu interesant în ce o privește pe Angela Maria găsim în actul de botez al lui Jérôme Bonaparte, fratele împăratului Napoleon I: „La 1784, noiembrie, zece; a fost botezat un băiat, fiu legitim al d-lui Carlo de Bonaparte și al Mariei Letizia Ramolina, consoarta acestuia, născut în ziua precedentă și căruia i s-a dat numele de Girolamo“. Ca martori sunt menționați „Nicolo Luigi Pallavicino și d-na Angela Maria Pietrasanta,

văduvă Fesch, incapabilă să scrie“. Angela Maria era, așadar, analfabetă.

Fără puțință de tăgadă, pe la sfârșitul anului 1758 sau începutul anului 1759 se naște primul copil al cuplului Fesch, o fetiță, Anna Catarina. Fesch o menționează într-o scrisoare adresată din Toulon la 4 iunie 1759. „Trincano mi-a spus că d-ta și mica noastră prințesă sunteți bine, ceea ce mă bucură“. Și continuă: „Îmbrățișează-o pe Letizia și pe micuța noastră pentru mine“. Într-o epistolă următoare, din 4 aprilie 1760, el își sfătuiește consoarta: „Te rog să ai mare grijă de scumpa noastră prințesă“, iar la 9 iunie 1760 vorbește despre „draga noastră Anna Catarina“, care se pare își rupsesse o coastă. Soțul își implora soția să îmbrățișeze din nou fetița din partea lui, să aibă mare grijă de ea ca să se vindece repede și era îngrijorat pentru că i se părea prea sărace relatările despre copilă în scrisorile mamei. La un moment dat Franz era în Germania și

Cardinalul Joseph Fesch,
pictat de Charles Meynier (1806)

Viitorul cardinal Joseph Fesch (1763 – 1839) era mai mic cu 13 ani decât sora lui după mamă, Letizia, și cu șase ani mai mare decât împăratul Napoleon, fiul Letiziei, născut în 1769. Casele Fesch și Bonaparte se aflau vizavi, pe aceeași străduță din Ajaccio, deci copilăria celor doi a fost cam aceeași, deși Joseph era unchiul viitorului împărat. Afectiv, Joseph era foarte legat de sora lui vitregă, Letizia, cu care semăna foarte bine. În ianuarie 1803, când a devenit cardinal, nepotul, Primul consul, i-a pus personal bireta pe cap, în capela de la Tuileries. În aprilie cardinalul Fesch devine ambasador al Franței la Roma, funcție în care negociază și obține venirea Papei Pius al VII-lea la încoronarea lui Napoleon, la 2 decembrie 1804, la Notre Dame din Paris. Tot el binecuvântează clandestin căsătoria lui Napoleon cu Josephina, în aceeași capelă de la Tuileries (*Magazin istoric*, nr. 3/2022) Unchiul Joseph este și cel care pregătește încoronarea lui Napoleon ca rege al Italiei, ceremonie desfășurată în catedrala din Milano, la 26 mai 1805.

În 1808 nepotul, Napoleon, vrea să-l fac arhiepiscop al Pari-

*Letizia Bonaparte, născută Ramolino –
și portretul generalului Bonaparte,
executat la trecerea lui prin Basel*

Angela Maria nu avea curajul să-i spună că Anna Catarina murise. În pofida ortografierii incerte a numelui de familie, ușor fanteziste, în actul de stare civilă repertoriind funeraliile, nu poate fi vorba decât despre această fetiță: „Anna Catarina Fesch, decedată la 24 noiembrie 1760“. Copila murise în jurul vârstei de doi ani. La 7 decembrie Angela

Maria îi trimitea altă scrisoare soțului, tot fără să-i spună. Este ultima scrisoare pe care Franz a primit-o de la ea.

A mai existat o fiică a cuplului, Paola Brigida, botezată la 13 iulie 1765. și ea trebuie să fi murit foarte tânără, dar nu există în actele civile din Ajaccio nicio mențiune privind decesul. Singurul copil cunoscut al cuplu-

lui Fesch este viitorul cardinal, Joseph. Documentele civile îi păstrează data nașterii, 4 ianuarie 1763, „Flescic [sic!] Giuseppe“.

SCRISORI DE PE CÂMPUL DE LUPĂ

Prima scrisoare a lui Fesch este cea datată 4 iunie 1759, Toulon. Probabil în martie 1759, un an și jumătate – doi ani după sosirea în Corsica și mariajul lui, Fesch părăsește insula și mai întâi își stabilește baza la Roquevaire în Provence, pentru 15 zile, apoi stă trei săptămâni la Solliers (vrea să spună cu siguranță Solliés-Ville sau Solliés-Pont), în departamentul Var. În vremea aceea este adesea trimis în apropiere de insulele Hyères, căci nave engleze brăzdau periculos coasta. Aflăm că situația lui financiară este îngrijorătoare. „De la 1 mai nu ni s-a mai plătit solda, un căpitan-locotenent are în prezent 120 livre argint și un locotenent 90 de livre. Ce să facem, trebuie să ne consolăm...

sului, la moartea precedentului, dar și Roma, și unchiul Joseph refuză. Cardinalul înlesnește și anularea căsătoriei religioase dintre Napoleon și Josephina, în ianuarie 1810, pentru ca în aprilie să binecuvânteze mariajul cu Maria Luiza a Austriei. Și tot el îl botează pe regele Romei, la 9 iunie 1811. Se roagă pentru împărat în timpul campaniei eșuate din Rusia și este gata-gata să pice în mâinile austrieșilor când roata istoriei se întoarce pentru „Corsican“. Fuge de ei, deghizat în țăran, și se refugiază la Roma, împreună cu sora lui mai mare, Doamna Mamă, unde Papa îi primește cu simpatie, recunoscător împăratului pentru a fi restabilit religia catolică în Franța.

După Waterloo, după căderea lui Napoleon, unchiul revine la Lyon, cu speranța că va primi dioceza. Noii miniștri nu îi permit, îi acordă numai o escortă care să-i conducă la frontieră, pe el și

pe sora lui, care merg la Palatul Falconieri din Roma, via Giulia. Cu ajutorul Sfântului Scaun, în septembrie 1819, unchiul Joseph îi trimite lui Napoleon, în Sfânta Elena, pe chirurgul Antommarchi și doi prelați. Napoleon moare în iulie 1821, mama lui în februarie 1836, cardinalul în mai 1839, la 76 de ani, fiind înmormântat lângă sora lui, Doamna Mamă, dar rămășițele pământești ale amândurora vor fi mutate, la intervenția lui Ludovic Napoleon, la 1 iulie 1851, la Ajaccio.

Tenace colecționar de artă, bogat, pasionat, unchiul Joseph posedea o impresionantă colecție de tablouri. Vânzări publice din 1841 și 1845 le-au mai împrăștiat, însă mare parte, mai ales naturi moarte napolitane și mari pânze pe teme religioase (secolele XVII și XVIII), constituie comora Muzeului Fesch, deschis în orașul său natal, Ajaccio.

Hanurile sunt foarte scumpe pe aici. Plătesc 40 pe lună pentru hrană, inclusiv vinul“. Cât va rămâne acolo? Un an, mai puțin de un an? Nu știe, dar speră să obțină un concediu după această campanie, în octombrie sau noiembrie. S-ar putea să fi petrecut iarna în Corsica.

A doua scrisoare este datată 7 aprilie 1760. Franz pare să fi câștigat dreptul la concediu, un concediu lung, de mai multe luni, ceea ce i-a permis să meargă în Corsica la soție și la cele două fiice. Modul său de a o menționa pe Letizia, fetița soției, arată că o considera ca a lui. Deși Anna Catarina are dreptul întotdeauna la un plus de atașament. O anunță pe Angela Maria că sosește la Marsilia. Scrie pe fugă, regimentul lui este la Aubagne, trebuie să găsească repede un cal și să ajungă acolo. Fesch descrie situația din regiune. „Lumea se plânge de marea mizerie, că nu se mai face comerț, că nu merge deloc negoțul, spre deosebire de război“.

În scrisoarea următoare, din 16 mai 1760, face efortul de a scrie în italiană, o italiană aproximativă, foarte fonetică. Primele două scrisori ale lui Fesch nu sunt adresate soției, ci

unor neguțatori, însărcinați să i le remită ei – și să i le citească. Următoarele merg direct la ea „Doamnei Fesch, născută Pietrasanta, în Corsica, la Ajaccio“. Fesch vrea să-i trimită bani, o rochie și o fustă groasă de culoare violetă, dar tot așteaptă pacea între Franța, Anglia și Prusia și finalul lunii august ca să trimită banii. Pentru că ar avea nevoie de bani să cumpere un cal; crede că pacea se va semna curând.

ÎN AȘTEPTAREA FEBRILĂ A PĂCII

La începutul lunii iunie 1760 el este la Ciotat, în Provence. Îi scria de acolo Angelei Maria la 9 iunie. Se plângea că nu primește răspunsuri la scrisori. Se înțelege că a trimis rochia și fusta, un pachet cu lingurițe și furculițe de argint, marcate cu numele și stema familiei lui.

La 24 iulie 1760, aflat tot la Ciotat, îi poate în sfârșit scrie soției că a primit răspuns la scrisoarea lui din 30 mai... pe 30 iunie. Încă nu a găsit momentul să trimită o pălărioară pentru fiica lui Anna Catarina. Când va putea va trimite bani soției, ludovici de aur, prin intermediul negustorilor care se întorc în Corsica. O

sfătuiește pe Angela Maria să-și chivernisească bine resursele. Dar războiul nu dă semne să se termine; în ciuda optimismului din ultima scrisoare, nu știe dacă regimentul va rămâne în regiune, știe că regele Prusiei a pierdut 15.000 de soldați într-o bătălie, hanovrienii tot cam atâția, iar francezii au câștigat o victorie. Dacă ar rămâne în sudul Franței, el ar putea să-i mai expedieze bani Angelei Maria.

Următoarea scrisoare poartă data de 14 februarie 1761, Siegen, data este ștersă și corectată cu mențiunea „Giessen, la trecerea mea din 23 martie 1761, în Hessen“. Fesch povestește o victorie a francezilor asupra hanovrienilor, după o bătălie care a durat 12 ore, la Grünberg, est de Giessen. Regimentul lui a luat 25 de prizonieri și a capturat de la inamic 30 de cai. „Am văzut 4.000 de oameni, care pe cai, care pe jos, aruncându-se asupra noastră ca lei. Erau hanovrienii. Am uitat să spun că avem și 80 de husari francezi cu noi. Ne-am năpustit în luptă, am tras asupra inamicului, am omorât 40 de oameni, ei au făcut prizonier un general al nostru, 15 soldați. Ne-am retras apoi, mica noastră armată având doar 2.000 de oameni“. Apoi continuă: „Te las să-ți imaginezi cât am suferit în acest război din 16 ianuarie până azi, într-o țară atât de rece, trebuind să trecem râuri, cu apa până la centură. Dacă aș putea merge în Corsica, aș încerca să cer un concediu, dacă Dumnezeu mă va păstra în viață, să-mi pot vedea părinții, prietenii, fără să te uit pe d-ta. Trimite-mi răspuns, au trecut trei luni de când nu mai am nicio veste“.

Căsătoria lui Franz Fesch cu Angela Maria Pietrasanta și o scrisoare a lui Franz către soție

(Continuare în p. 50)

CIVILIZATIA GUMELNIȚA. VIATA ÎN SUD-ESTUL ROMÂNIEI ACUM 6.500 DE ANI

Dr. DAN PÎRVULESCU
(Muzeul Municipiului București)

Cultura Gumelnița, denumită astfel în urma cercetărilor întreprinse în România în așezarea eponimă situată aproape de malul stâng al Dunării, lângă orașul Oltenița, jud. Călărași, definește debutul eneoliticului dezvoltat în sudul României către jumătatea mileniului V î.H.

Evoluția sa a fost împărțită în trei faze principale, care au durat aproape un mileniu, populația acestei culturi ocupând o vastă regiune de la țărmul Mării Negre în Est, până în Bulgaria centrală la vest, la nord până în apropierea Munților Carpați, iar la sud până la Marea Egee.

Așezarea de tip tell de la Gumelnița

O mare parte a așezărilor gumelnițene erau de tip tell (movilă antropică), indicând o locuire intensă pe același amplasament, în apropierea surselor de apă, de multe ori pe promontorii cu poziție dominantă. Cultura materială a acestor populații este una bogată și deosebit de interesantă, diversificată, evidențiind un nivel ridicat al cunoștințelor tehnice. Ceramica de foarte bună calitate prezintă forme foarte variate cu decor incizat, plastic sau pictat cu grafit, alb sau roșu. Studiul ceramicii a ocupat un loc privilegiat de-a lungul întregii evoluții a arheologiei. În timp se poate observa o evoluție a concepțiilor și mai ales a tehnicilor utilizate pentru a se încerca rezolvarea numeroaselor probleme, ridicate de determinarea tipului și a sursei de materie primă utilizată,

tipurilor de degresanți și tehnologie folosite pentru modelarea și realizarea vaselor.

O EXPOZIȚIE MONOGRAFICĂ

Între diversele preocupări legate de ceramica realizată de om de-a lungul timpului, olăria deține un rol privilegiat. În primul rând din cauza cantității, a varietății formelor și a bogăției decorului, ce au oferit întotdeauna posibilități diverse de interpretare și de stabilire a mai multor categorii de elemente. În același timp studiul ei poate contribui la delimitarea unor arii culturale și la definirea unor schimbări sau evoluții, a unor contacte culturale sau adesea la încadrări cronologice restrânse, fiind

*Imagini
din expoziție
cu unelte
folosite
de locuitorii
culturii
Gumelnița*

considerată în general fosilă directoare a culturilor arheologice. În egală măsură olăria este elocventă pentru concepțiile diferitelor comunități privind spațiul imaginarului. Din această perspectivă este lesne de înțeles de ce încă de la începuturile sale arheologia și implicit arheologii au fost atrași de ceramică. Studiul ceramicii oferă, de asemenea, concluzii de ordin economic. În măsura în care vasele care circulă în cadrul unui proces de schimb, într-un areal, rezultatele provenite din studiul lor pot permite declararea tipului de relații existente în cadrul comunității producătoare.

Pe lângă uneltele de os sau corn, cele lucrate în piatră, în special din silex, sunt numeroase și variate. Cuprul forjat sau turnat tinde să fie folosit în mod curent pentru obținerea unor unelte de mici dimensiuni sau a obiectelor de podoabă. Sunt produse în număr important și uneltele mari. Cuprului i se alătură și aurul din care sunt realizate obiecte de podoabă. Arta figurativă este reprezentată de statuetele zoomorfe și antropomorfe modelate în general în lut.

Pornind de la diversitatea colecțiilor Muzeului Municipiului București și ale Muzeului Civilizației Gumelnița din Oltenița în ceea ce privește tipologia de obiecte amintite mai sus, am propus publicului nostru o expoziție monografică asupra uneia dintre cele mai importante culturi neolitice din România. Expoziția abordează o serie de registre tematice precum contextul general al neoliticului și eneoliticului în sud-estul României, locuirea, hrana, ceramica și primele obiecte metalice, relația cu alte populații de la imagine la imaginar etc.

Expoziția reunește cele mai frumoase obiecte gumelnițene din colecțiile celor două muzee, între care se remarcă renumita Zeiță de la Vidra. Proiectul expozițional își propune să valorifice patrimoniul

cultural asociat acestei culturi din colecțiile amintite, dar și rezultatele cercetărilor arheologice sistematice realizate în stațiunea eponimă în decursul ultimilor trei ani, să aducă mai aproape publicului vizitator detalii referitoare la neoliticul din România, cu accent pe cultura Gumelnița. Nu în ultimul rând, expoziția s-a vrut a fi și un eveniment organizat în memoria celui care a fost marele arheolog Dragomir Nicolae Popovici (1952 – 2019), formator al mai multor generații de arheologi preistoricieni din România.

GENEZA, RĂSPÂNDIREA ȘI EVOLUȚIA

Ideea acestui frumos proiect a pornit de la cercetările arheologice pe care Muzeul Municipiului București le derulează împreună cu mai mulți parteneri între care amintim Direcția de Cultură Oltenița prin Muzeul Civilizației Gumelnița, Universitatea din București, Institutul Național al Patrimoniului, Muzeul Dunării de Jos Călărași, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, Muzeul Național de Istorie a României, Universitatea „A.I. Cuza” din Iași, Universitatea „Valahia” din Târgoviște, Institutul Național de Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei” și Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni chiar în așezarea eponimă a civilizației Gumelnița. Expoziția are trei registre tematice principale și un studiu de caz și poate ajunge ușor la publicul nostru, prin simpla vizionare a categoriilor de artefacte expuse, iar pentru cine vrea să înțeleagă mai bine cum trăiau cu adevărat acești oameni acum 6.500 de ani, am prezentat un bogat material informativ.

Un prim registru tematic a pus publicului la dispoziție informații referitoare la neolitizarea continentului european, fenomen caracterizat prin sedentarizarea populației, inventarea ceramicii,

exploatarea uneltelor din piatră șlefuită, în general prin modificarea tipului de economie practicat de comunitățile umane.

Discursul expozițional a continuat cu elemente aplicate referitoare la geneza, răspândirea și evoluția civilizației Gumelnița, așezările și locuirea, hrana, agricultura, creșterea animalelor, vânătoarea, pescuitul, arta focului, olăritul și producerea ceramicii, primele obiecte metalice, podoabele, viața spirituală, mormintele, relația cu comunitățile învecinate.

Registrele tematice sunt contextualizate prin intermediul obiectelor de patrimoniu pe care le-am expus, pornind de la obiectele de piatră cioplită și șlefuită, specifice activităților agricole (topoare, lame, râșnițe), obiectele din os, corn sau scoică, o parte a lor având rol utilitar (precum săpăligi, harpoane, plantatoare), dar altele fiind modelate cu scopul de a împodobi corpul uman (spre exemplu, pandantive, mărgel). Obiectele din lut (cum ar fi greutăți, fusaiole, mobilier miniatural) precum și ceramica (precum vase, capace, suporturi) au ocupat un capitol important al proiectului nostru. De asemenea, am expus câteva obiecte din cupru (ace, topoare, împungătoare cu mâner de os). Viața spirituală a fost ilustrată prin expunerea unor frumoase obiecte din os sau lut aparținând plasticii antropomorfe și zoomorfe gumelnițene. Pentru prima dată după mai multe decenii, poate fi admirată la Palatul Suțu Zeița de la Vidra, fascinantul vas eneolitic modelat în forma corpului uman, descoperit de Dinu Rosetti în așezarea de tip tell de la Vidra. Obiectul face parte din tezaurul

Dragomir Nicolae Popovici

patrimoniului cultural național și este printre cele mai reprezentative artefacte din patrimoniul Muzeului Municipiului București.

O FEREASTRĂ SPRE O LUME DISPĂRUTĂ

Un registru aparte este dedicat marelui arheolog, profesorului Dragomir Nicolae Popovici, care ne-a părăsit acum mai bine de doi ani și care a fost formatorul unor întregi generații de arheologi preistoricieni din România. Acesta a implementat pe două șantiere școală din România,

la Hârșova-tell și Popina Bordușani, metode moderne și interdisciplinare de cercetare din practica europeană, care stau la baza multor cercetări arheologice din zilele noastre, și a fost un veritabil formator. Am accentuat în acest registru tematic și faptul că pe fondul dispariției profesorului o mare parte a materialelor referitoare la cele două șantiere amintite au rămas nepublicate și poate că – de ce nu? – cei mai apropiați colaboratori ar trebui să se pună de acord să continue aceste proiecte. Consider că îi datorăm măcar atât!

O ultimă temă abordată constituie de fapt un studiu de caz și a prezentat publicului rezultatele cercetărilor arheologice sistematice realizate în așezarea eponimă a civilizației Gumelnița. Obiectivul general al noilor cercetări este de a extrage cât mai multe informații din descoperirile efectuate. Astfel, accentul a fost pus pe abordarea interdisciplinară, care constă în evaluarea potențialului arheologic prin săpătură arheologică micro-stratigrafică, son-

Zeița de la Vidra (stânga), cupă bitronconică și un model miniatural de locuință

daje de teren, carotaje și prospecțiuni geofizice, alături de înregistrarea atentă a datelor și colectarea probelor pentru o varietate de analize de laborator. Toate acestea au fost realizate pentru a reconstitui cât mai fidel posibil caracteristicile oamenilor și ale paleomediului ce au modelat locuirea preistorică de la Gumelnița.

Nu în ultimul rând, dispozitivele de media electronică au avut menirea să ajute vizitatorii să înțeleagă mai bine demersul nostru și ideea de cercetare arheologică, în general. Am pregătit mai multe documentare care reflectă viața unui arheolog pe un șantier, încercări de a înțelege mai bine aceste comunități preistorice printr-un concept relativ nou, care se numește „arheologie experimentală”. Un alt documentar a pus la dis-

poziția publicului zece obiecte cu totul speciale aparținând acestei civilizații, dar pe care din motive de conservare nu le-am putut include în expoziția noastră, substituind astfel informația prin conținut electronic: imagini 3D ale unor artefacte spectaculoase din colecțiile partenerilor noștri de la Muzeul Civilizației Gumelnița. Un ultim documentar arată publicului câteva dintre etapele premergătoare organizării unui proiect expozițional, de la organizarea unei săli la colantare, etalare, etichetare ș.a.m.d.

În mod concret, ne-am propus prin acest proiect expozițional să realizăm o enciclopedie a unei lumi dispărute.

Expoziția poate fi vizitată la Palatul Suțu până la 2 octombrie 2022. ■

FRANZ FESCH, RUDA ELVEȚIANĂ A „CORSICANULUI”

(Urmare din p. 46)

Și mai vrea să știe dacă a primit hârtiile de schimb de 10 ludovici, trimise în 23 decembrie. Îi scrie din nou pe 28 februarie, pe 23 martie. Nimic. Niciun răspuns. „Ne-am retras în cantonament. Pentru o pâine care costă doi bănuți am plătit 15. Carnea 10 bănuți. Vreme de 15 zile n-am găsit în Hessen nici vin, nici bere. O sticlă de vin costă 30 de bănuți. Dar o speranță există, se vorbește mereu de pace, va fi în curând un congres la Augsburg”.

ÎN CORSICA, PLANTÂND CARTOFI

Este ultima scrisoare păstrată la Muzeul Napoleon din Thurgau. În aprilie 1762 Fesch revine în Corsica. La 12 aprilie este la Ajaccio și trimite o scrisoare soarelui său la Bastia, nobilul Giuseppe Maria Pietrasanta, scrisă într-o italiană aproximativă. Îi

anunță intenția sa de a părăsi armata și Regimentul Boccard.

Fesch se va instala definitiv în Corsica. Două scrisori ale reverendului Lucien Bonaparte (1718 – 1791), adresate lui Giuseppe Maria Pietrasanta (cca 1700 – 1773), membru al Consiliului superior al Corsicai de la Bastia și tatăl Angelei Maria, conservate la Arhivele Naționale, dau informații despre viața lui Francesco Fesch. Sunt scrise în italiană și greu de descifrat din cauza calității cernelii. Una dintre ele, datată 12 ianuarie 1763, ne lasă perplecși, pentru că se vorbește în ea despre extravagante și semne de nebunie ale unui părinte cu numele șters, dar ar putea fi M. Fesch, tatăl cardinalului. Acest Fesch este soțul Angelei Maria Pietrasanta, fata consilierului și mama, în prima căsătorie, a Letiziei Ramolino. Abatele Lucien Bonaparte cere concursul consilierului întru remedierea bolii ginerelui, ce pare a se instala periodic, lună de lună.

El îl anunță că fiica a născut la 3 ianuarie 1763 un băiețel ce a primit numele Joseph, de la cel al bunicului Joseph/Giuseppe Marie Pietrasanta, destinatarul scrisorii. Crizele durau două-trei zile și numai pe lună plină. Să fi fost ceea ce noi numim azi stres post-traumatic, după cele trăite de Franz în vremea războiului?

În scrisoarea din 16 martie 1767 aflăm că domnul Fesch se liniștise, își cultiva pământul, planta cartofi. Se certa chiar cu vecinii, pe care îi acuza că îl fură.

Franz Fesch moare la 5 ianuarie 1770, iar în testamentul său, încheiat la 2 ianuarie, îl menționează pe fiul lui Giuseppe ca moștenitor universal, iar pe mama acestuia, Angela Maria, tutore al fiului minor. Joseph, viitorul cardinal, avea 7 ani. Franz este înmormântat în Catedrala Santa Maria din Ajaccio.

În românește de
Florentina DOLGHIN

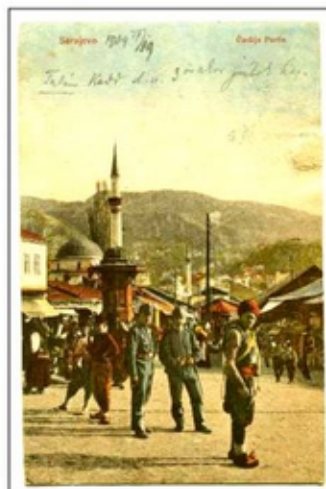
Încheiem prezentarea episodului de istorie balcanică (Magazin istoric, nr. 4 – 6/2022) din urmă cu mai bine de 100 de ani, evocat în conexiune cu evoluțiile de astăzi.

CRIZA BOSNIACĂ DIN 1908

Dr. ION GABRIEL ANDREI

Un nou raport diplomatic al Ambasadei Marii Britanii la Viena, din 10 septembrie 1908, prezenta situația din Austro-Ungaria după anexarea Bosniei și Herțegovinei de Dubla Monarhie. În după-amiaza zilei respective urma să se întrunească Consiliul comun de miniștri, sub președinția baronului Alois Aehrenthal.

Imagine din Sarajevo

Baronul von Burian, ministrul comun de Finanțe, urma să prezinte un raport după recenta sa vizită de inspecție efectuată în Bosnia. Politica adoptată de baronul von Burian pentru a veni în întâmpinarea dorinței de acordare a unei Constituții exprimate de locuitorii Provinciilor Ocupate a fost prudentă, ideea sa fiind favorabilă unui proces de graduală educare către autogovernare, începând cu acordarea de libertăți municipale și locale [prin alegeri]. Recentele evenimente din Turcia au consolidat tendințele autonomiste din aceste provincii și, proporțional cu aceste manifestări, o parte a cercurilor politice și militare austriece au adoptat poziția că anexarea acestor provincii trebuie să preceadă orice reformă constituțională. Zvonurile privind o luare în considerare a anexării au fost negate public, dar o campanie viguroasă în

favoarea anexării a fost condusă de presa clericală [catolică], ce exprimă opiniile larg răspândite în cercurile militare și aristocratice [austro-ungare]... Dar nu se sugerează vreun răspuns la întrebarea importantă dacă provinciile anexate vor fi încorporate în Austria sau în

Baronul Alois Aehrenthal

Ungaria sau vor avea statutul de țări ale Coroanei Comune [adică dacă vor fi încorporate la Austro-Ungaria, cum de altfel s-a și întâmplat în final].

Între timp, opoziția sârbă din Bosnia a solicitat – se arăta în continuare în raportul diplomatic britanic – „înstituirea unui guvern constituțional fără prejudicierea actualului statut al provinciilor [adică fără anexare], iar un Comitet anonim a adresat o scrisoare principalelor jurnale din Viena, solicitând independența pentru Bosnia și Herțegovina și declarând că la anexare se va rezista cu forța. Dacă Austro-Ungaria va accepta constituirea unui stat independent Bosnia și Herțegovina, Coroana va fi oferită unui prinț din dinastia de Habsburg. Dar dacă forța va fi folosită pentru încorporarea provinciilor în Dubla Monarhie, atunci va avea loc o serioasă vărsare de sânge. Ambasada Majestății

Ministrul de Finanțe
al Austro-Ungariei,
baronul von Burian

Sale a primit o copie a scrisorii. Situația a fost complicată de o parte considerabilă a presei din Italia, care a făcut referiri la viitorul Bosniei și Herțegovinei. A atras atenția un articol din *Tribuna*, care pretindea că [...] în cazul unei uniuni mai strânse a Bosniei și Herțegovinei cu Austro-Ungaria, Italia, în calitate de prieten și aliat, va fi în poziția de a solicita compensații [...] În timp ce *Tribuna*

Ministrul interimar de Externe
Gabriel Efendi Noradunghian

nu combate ideea anexării, alte organe de presă din Italia susțin un referendum pe acest subiect, care să fie organizat în respectivele provincii, în speranța că opoziția sârbă va obține o majoritate împotriva anexării. Este prezumat că populația musulmană [boșniacă] se va opune anexării, din cauza dorinței de a participa la viața constituțională din Turcia“.

În final, Austro-Ungaria a rezolvat cu Imperiul Otoman problema anexării Bosniei și Herțegovinei. Protocolul interguvernamental otomano-austro-ungar, semnat la 26 februarie 1909 la Istanbul de marele vizir Hüseyin Hilmi Pașa și ministrul interimar de Externe Gabriel Efendi Noradunghian, pentru Sublima Poartă, respectiv de marchizul Johann von Pallavicini, ambasadorul extraordinar și plenipotențiar al Dublei Monarhii, ale cărui instrumente de ratificare au fost schimbate la 26 aprilie 1909, prevedea la primele două articole: Austro-Ungaria renunță expres la toate drepturile care îi fuseseră conferite asupra vechiului Sangeac de Novi Pazar prin Tratatul de la Berlin și Conferința de la Istanbul din 21 aprilie 1879; Convenția din 21 aprilie 1879 și protestul Sublimei Porți contra Guvernului comun al Austro-Ungariei privind Bosnia și Herțegovina erau înlocuite de „prezentul protocol, care constată că toate divergențele privind cele două provincii sunt aplanate și că Guvernul otoman recunoaște expres noua stare de lucruri din Bosnia și Herțegovina creată de această decizie“.

Protocolul acoperea cuprinzător problema musulmanilor

Marele vizir Hüseyin Hilmi Pașa

(boșniacilor) din Bosnia și Herțegovina, recunoscându-le egalitatea cu creștinii ortodocși (sârbii) și cu cei catolici (croatii), libertatea exercitării cultului mahomedan, libertatea de emigrare, drepturile de proprietate și statutul fundațiilor religioase musulmane. Articolul 3 prevedea că „originarii din Bosnia și Herțegovina care se găsesc în prezent în Turcia [...] ca și supușii otomani originari din diversele părți ale Imperiului Otoman aflați în trecere sau cu reședința fixă în Bosnia și Herțegovina continuă să-și păstreze naționalitatea [cetățenia] otomană. Locuitorii Bosniei și Herțegovinei domiciliați în aceste provincii sunt liberi să emigreze în Imperiul Otoman, conformându-se ca și anterior legilor din Bosnia și Herțegovina, și vor fi admiși în Turcia ca otomani.“

Articolul 4 prevedea că „libertatea și practica exterioară a cultului musulman vor fi asigurate persoanelor care locuiesc sau stau temporar în Bosnia și Herțegovina. Musulmanii vor continua să se bucure de aceleași drepturi civile și

*Marchizul Johann von Pallavicini
în fața Ambasadei din Istanbul*

politice ca toți locuitorii Bosniei și Herțegovinei aparținând altor culte. Numele Majestății Sale Imperiale sultanul în calitate de calif va continua să fie pronunțat în predicile publice ale musulmanilor. Drepturile fundațiilor pioase (vakufuri) vor fi respectate și nicio piedică nu va fi pusă în calea raporturilor musulmanilor cu șefii lor spirituali, care vor depinde ca întotdeauna de șeik ul-Islam din Istanbul, care va acorda investitura la reis ul-ulema.“

Protocolul prevedea și acordarea de Austro-Ungaria a unei compensații financiare Imperiului Otoman pentru terenurile publice pe care acesta le deținea în Bosnia și Herțegovina. Articolul 5 prevedea: „conform codului funciar otoman, statul otoman posedă în Bosnia și Herțegovina bunuri imobile [...] pentru care Guvernul comun al Austro-Ungariei se angajează să plătească [...] în termen de 15 zile de la ratificarea prezentului Protocol, Guvernului otoman suma de 2.500.000 lire turcești drept contravaloare a acestor bunuri imobile“.

Protocolul acoperea și pro-

blematica raporturilor comerciale între Austro-Ungaria și Imperiul Otoman. Articolul 6 prevedea: „Austro-Ungaria se angajează să încheie cu Turcia, în termen de doi ani de la ratificarea acestui protocol, pe baza dreptului public european, un tratat de comerț care va fi aplicat ca și celelalte tratate de comerț ale Sublimei Porți [...] Austro-Ungaria acceptă, după un termen de 15 zile de la ratificarea prezentului protocol, creșterea de la 11% la 15% a drepturilor vamale pe valoare în Turcia, ca și stabilirea de noi monopoluri sau prelevarea de suprataxe de consum asupra următoarelor cinci articole: petrol, hârtie pentru țigări, chibrituri,

alcool, cărți de joc. Aceasta cu condiția ca un tratament egal să fie aplicat simultan și fără diferențe importurilor din alte țări.“

Protocolul recunoștea drepturile de suveranitate administrativă ale Imperiului Otoman.

In final, Protocolul evidenția și interesul și sprijinul acordat de Austro-Ungaria Sublimei Porți pentru a se debarasa de privilegiile obținute anterior de alte Mari Puteri, în special de Imperiul Rus, pe teritoriul Imperiului Otoman. Articolul 8 prevedea: „Sublima Poartă propune deschiderea unei Conferințe europene cu Marile Puteri interesate de negocieri pentru încetarea regimului capitulațiilor în Turcia și pentru înlocuirea acestora prin regimul de drept internațional. Austro-Ungaria, recunoscând bunele temeiuri ale acestor intenții ale Sublimei Porți, își declară voința de a-și acorda întregul și sincerul său sprijin.“

În concluzie, disputa dintre Austro-Ungaria și Imperiul Otoman declanșată de anexarea Bosniei și Herțegovinei de Dubla Monarhie se stinge printr-un Protocol bilateral între cele două puteri, care conținea prevederi echilibrate pe linia asigurării stabilității interetnice

O stradă din Zenica

Franz Ferdinand...

și interconfesionale, ce ar fi putut constitui o foarte bună sursă de inspirație pentru toate planurile de pace ale Marilor Puteri din perioada războiului interetnic din Bosnia și Herțegovina din anii 1992 – 1995, după dezmembrarea R.S.F. Iugoslavia.

Austro-Ungaria, beneficiind de sprijinul Germaniei, a reușit să asigure pentru moment stabilitatea în Balcani, blocând ambițiile teritoriale și de influență ale Serbiei și ale patronului din umbră al ideii Serbiei Mari, Imperiul Rus.

Modul de rezolvare a crizei bosniace din 1908 de Austro-Ungaria și Germania este un bun model de urmat și în prezent, când extinderea U.E. și a NATO în Balcanii de Vest constituie cea mai democratică, eficientă și trainică modalitate de asigurare a echilibrului, stabilității și prosperității regionale și de blocare a conflictelor sângeroase interetnice, a ambițiilor pe linia constituirii Serbiei Mari și a extinderii sferei de influență a Federației Ruse.

După numai 30 de ani de administrație, Austro-Unga-

ria reușise să scoată Bosnia și Herțegovina din postura inițială de „provincii înapoiate asiatice“, după cum fuseseră considerate în Dubla Monarhie, și să le așeze pe drumul spre dezvoltarea politică, economică, socială și culturală de tip „Mitteleuropa“, având ca țintă transformarea acestora în regiuni civilizate cu adevărat europene.

Însă proiectul de tip „Mitteleuropa“, planificat și pus în practică de Austro-Ungaria cu sprijinul Germaniei în Bosnia și Herțegovina, a eșuat în final din cauza ambițiilor naționaliste și expansioniste ale Serbiei Mari, sprijinite de Imperiul Rus.

Asinarea moștenitorului tronului Austro-Ungariei, arhiducele liberal, reformist și tolerant etnic Franz Ferdinand, la Sarajevo, în Bosnia, la 28 iunie 1914, de sârbul Gavrilo Princip, din ordinul organizației pan-sârbiste și proruse „Mâna Neagră“, influentă în *deep state*-ul din Serbia, a distrus posibilitatea de reorganizare a Dublei Monarhii

*... și apropiatul lui,
Aurel C. Popovici*

sub forma proiectului multietnic al „Statelor Unite ale Austriei Mari“, elaborat de un apropiat al arhiducelui, românul bănățean Aurel C. Popovici.

„Statele Unite ale Austriei Mari“, prin stabilitatea și toleranța etnică și politică, prin stoparea politicii de deznaționalizare și maghiarizare, prin desființarea Ungariei Mari, ar fi blocat și șansele de constituire a Serbiei Mari și ar fi neutralizat imixtiunile Imperiului Rus. În cadrul Austriei Mari federalizate, entitatea majoritar sârbă Voivodina ar fi fost mult mai restrânsă teritorial decât actuala Provincie Autonomă Voivodina din cadrul Serbiei, cuprinzând doar aliniamentul Novi Sad – Pancevo, adică sudul zonei Bacika și sud-vestul Banatului, fără Srem/Srijem și fără vreun teritoriu din actuala Croație.

Lección oferită de criza bosniacă din 1908 este deosebit de actuală, iar disputele și problemele de ordin politic, economic, de securitate, cultural și de pe palierul mentalităților din Balcanii de Vest vor putea fi soluționate durabil doar prin aderarea tuturor statelor din această zonă la U.E. și NATO.

România va trebui să valorifice negocierile statelor din Balcanii de Vest de aderare la U.E. și/sau la NATO pentru a susține și obține respectarea de către respectivele țări candidate a drepturilor culturale, educaționale, eclesiastice și de pe palierul administrației locale ale conaționalilor noștri români din zonă, indiferent că sunt timoceni, bănățeni sau macedoneni, pentru a-i menține la trunchiul națiunii române și pe așa-ziii „vlahi“, și pe aromâni. ■

FLORIDA A FRANȚEI?

FLORENTINA DOLGHIN

*Hartă a Floridei franceze
de Pierre du Val (sec. XVII)*

Noua Spanie, Noua Franță, Noua Olandă, Noua Anglie și chiar Noua Suedie: după expediția lui Columb, mai multe națiuni europene încearcă să creeze în Lumea Nouă mari imperii modelate după țările-mamă. Ele nădăduiesc că tiparele politice și sociale din țara de origine pot fi transportate cu succes peste Atlantic, înflorind apoi în acel sol foarte diferit. Deocamdată speranțele se dovedesc aspirații vane. Cazul ispitei reprezentate de Florida pentru francezi este ilustrativ.

În 1494 la Tordesillas, la cererea Regilor Catolici, Papa Alexandru al VI-lea atribuie Spaniei acea limbă de pământ din Lumea Nouă, care, peninsula fiind, arată ca o codiță. El trasează o linie de demarcație între ceea ce avea să fie domeniul viitoarelor descoperiri spaniole și portugheze. În numeroasele lui lucrări-mărturie, exploratorul franciscan Marcos de Niza (1495 – 1558) – cel care denunță cruzimea spaniolilor față de indieni, cu referire la Peru – prezintă Florida drept un ținut bogat în resurse, aur și argint. În 1513, Juan Ponce de Leon, guvernator spaniol în Porto Rico, explorează zona, căreia îi dă și numele. Debarcă în ziua de Paști, 2 aprilie, una dintre denumirile acestei sărbători, în spaniolă, fiind Pascua Florida (Paștele floral). „Pascua Florida Day” este în mod legal până astăzi zi liberă în Florida.

Șapte ani mai târziu, în timpul unei alte expediții a lui pe coastele

Floridei, pentru cartografierea râurilor, expediție în care descoperă curentul Golfstream, o săgeată otrăvită, plasată în umăr de indienii Calusa, îi va curma viața lui Ponce de Leon, „nașul” Floridei.

SOCOTEALA DE ACASĂ...

În Europa este epoca războaielor între Franța și Spania pentru supremație asupra Italiei, războaie începute în 1494 și încheiate abia în 1559, prin Tratatul de pace de la Cateau-Cambrésis. Pe acest fundal, mareșalul francez Gaspard de Coligny (1519 – 1572) decide să angajeze țara într-o aventură colonială tocmai pe coastele Floridei. Acolo

sunt stăpâni spaniolii și mareșalului i se pare că, indicându-i în mod expres pe ei drept dușmani, poate detensiona situația din interior, unde Parisul a tot cedat, renunță treptat la pretențiile sale asupra Italiei, iar catolicii și protestanții se înfruntă în conflicte religioase, ce vor culmina cu Noaptea Sfântului Bartolomeu (căreia însuși Gaspard de Coligny îi va cădea victimă; *Magazin istoric*,

*Spaniolul Juan Ponce de Leon
(cca 1460 – 1521),
considerat adesea primul european
care ar fi explorat peninsula Florida*

Căpitanul
Jean Ribault...

nr. 3/1973).

La 18 februarie 1562 o primă expediție franceză, comandată de căpitanul Jean Ribault (1520 – 1565), secondat de René Gou-

laine de Laudonnière (c. 1529 – 1574), ambii protestanți, conducând două corăbii și 150 de oameni, jumătate dintre ei arcebuizieri, pleacă spre America și ajung acolo în ultima zi a lunii aprilie. Ei debarcă la vărsarea râului May, actualul St. Johns River.

Urmează primul contact cu indienii Timucuas și schimburi de cadouri. Anul următor la Londra se va publica *La Complète et véridique découverte de la Terra Florida*, semnată de Ribault. La 2 mai 1562, pentru „a-și marca teritoriul“, francezii ridică în Florida o coloană ornată cu stema regelui Franței. Descoperitorii sunt impresionați de bogățiile zonei: mei, porumb, legume diverse. „Regiunea e propice, se poate planta, semăna ce vrei“, scrie Ribault. Ce-i drept, speranțele în mine de aur se spulberă destul de repede.

Francezii continuă să exploreze zona, înaintează dincolo de coastă, descoperă râul Sainte-Marie, unde indigenii nu comunică, se îndepărtează la vederea albilor. Francezii botează ca acasă alte râuri ce le ies în cale: Seine, Somme, Loire, Charente, Garonne, Port Royal. Talia prea mare

... să exploreze Florida

... cel ales
de amiralul
Gaspard
de Coligny
(portret
de François Clouet)...

a corăbiilor nu le permite să urce pe cursurile lor, așa că la 17 mai expediția ancorează la gura râului Port Royal, ca să-și facă provizii de apă dulce și de hrană. Ținutul pare „pașnic, plăcut, încântător“. Bărbații, aproape toți protestanți, intonează psalmi de recunoștință Cerului pentru a-i fi condus în acel pământ atât de primitiv. Mai în interior totuși, indienii, temători, se ascund de oamenii lui Ribault, așa că el renunță să ducă doi dintre ei în Franța, cum i-a cerut Caterina de Medicis, mama regelui, Carol al IX-lea. La 22 mai, o a doua coloană, cu emblema florilor de crini, este înălțată pe coastă.

Curând vine vremea întoarcerii acasă, pentru a raporta despre descoperirile făcute. Ribault decide să lase în America 30 de voluntari, însărcinați „să încerce binefacerea și comoditățile acestui nou pământ“, toți la ordinele căpitanului Albert de La Pierria. În cinstea tânărului rege Carol al IX-lea (1560 – 1574), ei construiesc și un fort, botezat Charlesfort, înălțat pe o insulă, actuala Paris Island, care să adăpostească această colonie mică.

La 11 iunie Ribault părăsește golful Port Royal, cu intenția pentru început de a continua explorarea coastei, dar vremea rea îl determină să se grăbească spre casă, spre Franța, unde ajunge la 20 iulie 1562. Își calculează astfel mișcările, încât să se întoarcă în mai puțin de șase luni în Florida, ca să aducă întăriri celor lăsați acolo. Bogăția aparentă a țării îl atrage ca un magnet, ca și povestirile indienilor, care îl lasă să înțeleagă, să sperde, că departe, în interior, ar fi un fabulos oraș de aur. În Franța însă Ribault este reținut de luptele religioase, apoi trebuie să se refugieze dincolo de Canalul Mânecii.

„PIRAȚII“ TREBUIE ALUNGAȚI

În vremea asta coloniștii din Charlesfort se confruntă cu serioase greutăți. Autoritatea lui

Francezii descoperă râul St. John

Albert de La Pierria este contestată și el este înlocuit de căpitanul Nicolas Barré. Ajunși la dispare, fără întăririle promise, care nu mai ajung, coloniștii construiesc cum pot o brigantină, o navă mică, cu două catarge, un fel de bric, dar vântul nu le vine în ajutor. Proviiziile epuizându-se, ca să nu moară de foame, recurg la antropofagie, fiind salvați într-un târziu de o navă engleză aflată în trecere.

Edictul de pacificare de la Amboise, din 19 martie 1563, care încheie primul război civil (1562 – 1563), îi permite lui Coligny să relanseze proiectul de colonizare a Floridei. De data asta îl dă exclusiv pe mâna lui René Goulaine de Laudonnière. Totul este proiectat la scară mai mare. Se are în vedere transportul mai multor coloniști. Trei corăbii, „L'Ysabeau“, „Le Petit Breton“, „Faulcon“, părăsesc portul Le Havre la 22 aprilie 1564. Două luni mai târziu ele ajung în Florida, dar Charlesfort fiind distrus de spanioli, francezii hotărăsc să se stabilească în apropierea râului May, ale cărui maluri sunt bogate în mei, vânat și izvoare de apă dulce. Ridică apoi, începând din iunie, un nou fort, Caroline. Sunt înălțate case joase, hambare, adăposturi pentru muniție, construite două nave de capacitate mică, care să poată urca pe fluviu, în vederea ipoteticei descoperiri a unor mine de aur și argint.

Încrezător în deviza lui, „Dacă Dumnezeu mă ajută, merg până la capăt“, Laudonnière este hotărât să-și îndeplinească misiunea, dar dificultățile nu-i asigură liniștea necesară. Nu-și poate atrage nicicum prietenia indienilor, deși intervine în certurile dintre triburi, dar neinspirat, nu-și poate impune autoritatea totală asupra oamenilor lui, nu poate descoperi speratele mine, nici de

argint, nici de aur. Unii dintre francezi se revoltă. Bolnav, Laudonnière este reținut prizonier și constrâns să abandoneze rebelilor două corăbii, cu care ei plănuiesc să ajungă în Antilele spaniole ca să prade acolo. Rebelii capturează în Marea Caraibelor o navă încărcată cu aur și argint, la bordul ei aflându-se guvernatorul Jamaicai, ceea ce provoacă o reacție viguroasă a Spaniei. Șase rebeli sunt uciși, marea majoritate sunt luați în captivitate. Regele Spaniei, Filip al II-lea, își confirmă vechea convingere că francezii din Florida nu sunt decât o bandă de „pirai luterani“, ce trebuie alungați prin toate mijloacele.

În primăvara anului 1565 francezii de pe malul râului May își termină proviziile. Văd că nu le mai trimite nimeni întăriri, așa că decid să plece înapoi spre Europa. Dar mai înainte trebuie să-și asigure mijloacele necesare drumului. Răpesc un șef indian, pe care încearcă să-l folosească drept monetă de schimb. Reacția indigenilor nu se lasă așteptată: mai mulți francezi, între care dulgheri, indispensabili construcției de nave, sunt uciși într-o ambuscadă. La 3 august salvarea vine de la sosirea unei mici escadre engleze, al cărei amiral, Sir John Hawkins (1532 – 1595), le furnizează hrană nefericiților coloniști și este de acord să le cedeze una dintre corăbiile lui. Mai lucid decât cei pe care îi salvează, comandantul englez se îndoiește de existența unor mine de aur în regiune și crede că eșecul francezilor vine de la absența între coloniști a unui număr suficient de țărani, cultivatori de pământ și stăpânind această îndeletnicire.

SURSA ISTORICĂ: DULGHERUL

La 28 august 1565, escadra cu întăriri comandată de Ribault sosește în sfârșit în fața Fortului Caroline. Cele șapte corăbii aduc 600 de coloniști. Ajuns în largul Floridei, Ribault preferă însă să facă o

Amiralul englez
Sir John Hawkins,
salvatorul
exploratorilor
francezi

*O căpetenie indiană prezintă coloana
cu însemnele regelui Franței,
ridicată pe pământul Floridei*

recunoaștere a coastei, înainte de a se îndrepta direct către râul May. Pierde astfel un timp prețios, ceea ce va fi fatal.

Această a treia expediție este tentativa cea mai serioasă de instalare a francezilor pe coasta Floridei. Ribault comandă escadra cu titlul deja de locotenent al regelui în Noua Franță. Printre cei nou aduși sunt numeroși meșteșugari și țărani însoțiți de familii, care așteaptă multe de la această țară, pe care ei o cred cu covrigii în coadă. Nicolas Le Challeux, aflat printre ei, ca dulgher, lasă mărturie: „În acest Pământ al făgăduinței, câmpurile nu trebuie lucrate pentru a da producție [...], pământul e bogat în aur, în toate soiurile de animale [...] omul nu poate trăi acolo decât cu o mare plăcere, cu o mare desfătare“. Lucrarea lui rămâne până astăzi una dintre principalele surse privind Florida franceză.

Cum este de așteptat, un asemenea demers de anvergură nu poate decât să-i înfurie foarte tare pe spanioli. Informat de ambasadurii săi la Paris,

Fortul Caroline la terminarea construcției

Don Francés de Alava, și de spionii lui prezenți în Normandia, regele Filip al II-lea înțelege să-și apere imperiul contra acestor piraiți, cum îi consideră, care pe deasupra mai sunt și eretici protestanți. Amiralul Pedro Menendez de Avilés este plasat la comanda unei puternice expediții. Zece nave și 2.600 de oameni au misiunea să pună capăt aventurii franceze. El instalează la sud de Fortul Carolina fortul San Agustín, acolo unde își adună forțele după o operație eșuată, la 4 septembrie, aceea de a surprinde navele franceze, mai rapide.

Fără avizul lui Laudonnière, Ribault decide, la 8 septembrie, să atace inamicul cu 600 de oameni, dar navele care îi transportă sunt dispersate de o furtună la 12 septembrie. Informat și ghidat de indienii ostili francezilor, Menendez profită: atacă Fort Caroline, lipsit de apărătorii lui, și îl cucerește, la 20 septembrie. Sunt uciși 132 de oameni, numai vreo 50 de femei și copii sunt cruțați. Câțiva supraviețuitori, între care Laudonnière, reușesc să scape în pădure, apoi să fugă spre coastă și să ajungă la corăbiile care îi duc în Franța. Între supraviețuitori și Nicolas Le Challeux, care anul următor, în mai 1566, va publica la Dieppe o lucrare despre istoria Floridei, conținând mărturia sa despre cruzimea și atrocitățile comise de spanioli.

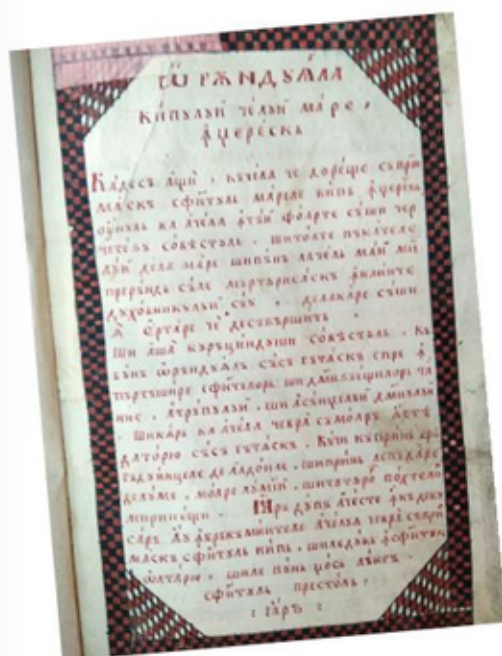
Fort Caroline este rebotezat Fort San Mateo, numele patronului zilei. Menendez îi atacă apoi pe naufragații adunați pe plajele Golfului Matanzas și îi masacrează pe toți hughenotii care se predau. Ribault este și el ucis, numai câțiva francezi reușesc să scape. În vreme ce în Spania Menendez este celebrat ca un salvator al credinței catolice, în Franța protestanții sunt indignați de masacrele făcute de el. Din toată această escapadă franceză englezii înțeleg clar însă că în Caraibe și Atlantic trebuie să lupte fără milă contra spaniolilor.

În 1567, o nouă expediție franceză, a lui Dominique de Gourgues (1530 – 1593), pleacă de la Bordeaux cu trei corăbii, 80 de marinari și 100 de arcebușieri. Acest nobil gascon debarcă în susul gurii râului Seine, se aliază cu un trib indian și atacă, la 24 aprilie 1568, fortul San Gabriel, din nordul estuarului May. Îl cucerește, îi spânzură pe toți prizonierii luați, desemnați de el „trădători, hoți, și ucigași“. La 13 mai ia drumul mării înapoi și este primit în triumf la La Rochelle și la Bordeaux, dar la Curtea lui Carol al IX-lea este tratat cu dezinteres, chiar cu multă răceală. Raidul lui de represalii marchează sfârșitul ambițiilor franceze în Florida. ■

VARTOLOMEU MĂZĂREANUL

NINA CRISTEA

La Biblioteca Academiei Române se regăsesc o parte dintre lucrările arhimandritului Vartolomeu Măzăreanu, acestea având o deosebită valoare. Pe lângă Letopisețul Moldovei (Ms. Rom. 238) cu texte din Ion Neculce, merită amintite Orânduiala chipului celui mare îngeresc (B.A.R., Ms. Rom. 496) și Ithica ieropolitica (B.A.R., Ms. Rom. 67), ambele dăruite Academiei Române din biblioteca episcopului Melhisedec al Romanului, în 1892.

Arhimandritul Vartolomeu Măzăreanu s-a născut la începutul secolului XVIII într-o numeroasă familie în care erau puternice influențele religioase, mulți dintre membri participând activ la viața bisericească și monahală.

Fiind de loc din zona orașului Câmpulung Moldovenesc, intră de tânăr în obștea Mănăstirii Putna, unde devine ucenic al ieromonahului Antonie, de la care deprinde răbdarea, rugăciunea și smerenia, atât de necesare noii sale vieți monahale.

În anul 1750, Vartolomeu ajunge egumen, arhimandrit și părinte duhovnicesc al Mănăstirii Putna, luând parte la dezvoltarea vieții mănăstirești. Îmbogățește biblioteca mănăstirii cu manuscrise valoroase, mărește numărul de călugări, dezvoltă viața duhovnicească prin săvârșirea unor slujbe deosebite, scrie și traduce numeroase cărți bisericești.

În anul 1757, răspunde invitației de a face un pelerinaj la mănăstirile din Rusia și este numit

membru onorific al Academiei Teologice din Kiev. Inspirat de ceea ce văzuse, încearcă să organizeze și la mănăstirile românești centre de studiu aprofundat. Între 1774 – 1776 merge în cercetare la școlile mănăstirești de la Voroneț, Moldovița, Humor, Neamț și la Mitropolia din Iași, pentru a vedea cum își desfășoară activitatea acolo copiii și ucenicii.

Apoi, reîntors la Mănăstirea Putna, întemeiază, pe lângă școala deja existentă (numită „cea mică”), o școală nouă („cea mare”), o adevărată Academie teologică românească, o școală fără egal la momentul respectiv în Moldova. La această școală învățau numeroși tineri, ei pregătindu-se atât pentru viața monahală, cât și pentru cea mireană, studiind dogmele credinței ortodoxe, retorica, psaltichia și chiar o limbă străină. Tot aici se pregăteau și diecii din Cancellariile domnești.

Dedicat muncii sale, arhimandritul Vartolomeu devine un părinte duhovnicesc și supraveghetor al învățământului bisericesc și mănăstiresc din Moldova. Este numit „îndreptător al școalelor domnești, episcopiești și mănăstirești”, fiind considerat unul dintre cei mai învățați călugări și povătuind pe mulți dintre ierarhii, egumenii și dregătorii din acele timpuri.

Opera sa de scriitor și traducător de cărți bisericești și patristice este una deosebit de importantă; amintim aici doar o parte dintre lucrările sale: *Scara Sfântului Ioan Scărarul*, tradusă la cererea ieromonahului Varlaam de la Mănăstirea Bisericanii, în 1766, *Învățăturile Cuvioșilor Dorotei și Efreim Sirul, Apoftegmată*, în 1755, *Pomelnicul Mănăstirii Voroneț*, tradus din slavonă în română de arhimandrit, precum și numeroase vieți ale sfinților. Dintre cărțile pe care el le-a realizat amintim *Letopisețul Moldovei* în 1769 (aflat la B.A.R., Ms. Rom. 238), *Condica Sfintei Mănăstiri Voronețul* în 1775, *Condica Sfintei Mănăstiri Humor* în 1776.

Orânduiala chipului celui mare înțereșc este un miscelaneu care mai conține pe lângă *Rânduiala călugăririi* (ff. 1 – 26) și o *Istorie a Sfintei Mănăstiri Putna* (ff. 28 – 36).

Manuscrisul este realizat pe hârtie cu filigran, fiind scris în limba română, cu caractere chirilice. Textul este scris cu cerneală neagră, iar titlurile și inițialele cu cerneală roșie. Manuscrisul a fost realizat de Vartolomeu Măzăreanu în 1761, în timpul domnului Ioan Theodor Callimachi și a Preasfințitului Gavril, mitropolitul Moldovei. Documentul aflat în posesia Bibliotecii Academiei Române are coperta originală, realizată din piele maro, la colțuri cu modele florale incizate și în centru scena Răstignirii incizată.

O altă piesă de valoare este și *Ithica ieropolitica*, cunoscută și ca *Filosofia învățătoare de fire*, lucrare ce cuprinde numeroase învățături creștine, cu puternic caracter moralizator, fiind scrisă spre povățuirea și folosul celor tineri. A fost tradusă de Vartolomeu Măzăreanu în 1764, textul este scris în limba română cu caractere chirilice pe hârtie cu filigran, scrierea este autografă cu cerneală neagră. Manuscrisul este legat în carton pânzat, restaurat, dar păstrează coperta originală din piele maro-roșcată, cu chenar cu elemente florale, cu foiță de aur, incizate. În centru se află scena Răstignirii, realizată tot cu foiță de aur și incizată, iar în jur sunt reprezentați mai mulți sfinți și îngeri. Coperta este lucrată și semnată de Mihail Strilbițchi, în 1764.

Vartolomeu Măzăreanu, cel care a adus un suflu nou în viața duhovnicească din Moldova secolului XVIII, a continuat să influențeze mediul bisericesc și monahal românesc prin valoroasa operă pe care o lasă moștenire.

Arhimandritul își încheie neobosita muncă în 1780, când trece la cele veșnice și este înmormântat la Mănăstirea Putna. ■

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

MUZEUL ROMANAȚIULUI ISTORIE, TRADIȚIE ȘI PATRIMONIU

Dr. DANA ROXANA NICULA
(Muzeograf, Muzeul Romaniștilor, Caracal)

Muzeul Romaniștilor

Instituție de cultură cu tradiție, Muzeul Romaniștilor este păstrătorul unui patrimoniu muzeal deosebit. Din dosarul de constituire, aflat la Arhivele Naționale Istorice, Direcția Județeană Olt, reiese că a fost înființat la 27 septembrie 1949, ca urmare a demersurilor făcute de câțiva oameni de cultură din oraș, avându-l ca promotor pe profesorul Ilie Constantinescu, colecționar și iubitor al istoriei județului Romaniștilor.

Dorința înființării unui muzeu în orașul Caracal s-a conturat de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Nucleul de constituire al Muzeului din Caracal l-au format trei colecții de obiecte, având ca specific Arheologia, Etnografia și Artă Plastică. Titulatura la înființare a fost Muzeul Romaniștilor. Din 1951, denumirea s-a modificat în Muzeul Raional Caracal, apoi din 1968 în Muzeul Orașenesc Caracal, care s-a menținut până la Revoluția din Decembrie 1989. Din anul 1990 s-a revenit la numele inițial de Muzeul Romaniștilor.

*Nicolae Dobruneanu cu soția,
Zoe Dobruneanu (născută Jianu),
și patru dintre copii*

Prima clădire destinată pentru amenajarea muzeului a fost cea de pe strada Negru Vodă nr. 1, clădire ce a aparținut boierului Niculin Jianu. Clădirea s-a degradat treptat și în anul 1999, deși era pe lista monumentelor istorice, a fost demolată.

În anul 1990, patrimoniul muzeului s-a mutat într-o casă de pe strada Iancu Jianu nr. 24, proprietate a senatorului Iancu Dobruneanu, nepotul boierului-haiduc Iancu Jianu.

Casa Dobruneanu este situată în zona centrală a orașului. Are opt camere la parter și un demisol generos. Dispoziția planimetrică a casei cuprinde un hol central, care permite accesul în celelalte camere și spre culoarul și scara ce conduce la atenele. Intrarea acestei case este somptuoasă, cu un fronton neoclasic bogat decorat, ce se găsește și deasupra ferestrelor. Treptele exterioare sunt acoperite cu o copertină în formă de scoică, din fier forjat și sticlă, având ferestrele mari, încadrate de ghirlande de flori cu frontoane neoclase. Acoperișul este înalt, acoperit cu tablă în formă de solzi de pește, zidurile sunt groase de 30 – 40 cm, camerele având suprafețe ce variază între 25 – 50 m². Casa a fost ridicată după planurile arhitectului italian Silviori Mariani și ale inginerului Edgar Gesner. În fața casei se afla o fântână arteziană în formă de crin, care a fost distrusă.

Casa Memorială „Iancu Jianu”, în anul 1927, și obiecte care i-au aparținut boierului haiduc

Acum, pe locul fântânii este amplasat sarcofagul roman al guvernatorului Romulei, Aelius Iulianus Valerianus, datând din secolul III d.H. În această clădire se află Secția Istorie – Arheologie a muzeului.

Muzeul Romanațiului este structurat pe patru secții: istorie – arheologie, memorială, artă plastică și etnografie. Și-a îmbogățit patrimoniul cu piese valoroase provenite din donații, achiziții și cercetări arheologice. Deține valori inestimabile, mărturii ale istoriei acestor meleaguri, descoperite, conservate și expuse în cele opt săli de aproximativ 400 m². Cele aproape 20.000 de exponate înfățișează istoria județului Romanați din cele mai vechi timpuri până în 1945. O importantă donație de obiecte arheologice, arme, presă, carte veche este cea a profesorului Ilie Constantinescu. Primul director al Muzeului Romanațiului a fost profesorul Crăciun Pătru.

Secția memorială a Muzeului Romanațiului este amenajată în casa boierului-haiduc Iancu Jianu. Casa lui a fost ridicată cu aproximație în anul 1790 de tatăl haiducului, Costache Jianu, în perioada când acesta era ispravnic al județului Romanați. Iancu Jianu a mai avut trei frați: Amza, Dumitrache și Mihalache. La împărțirea averii părintești, casa din Caracal i-a revenit lui Iancu Jianu.

Ansamblul monumental este compus din casa Iancu Jianu, ansamblul de încăperi accesorii ale casei și bordeiul. A luat ființă ca muzeu la 30 septembrie 1958, ulterior fiind deschise și celelalte compartimente: bordeiul la 23 aprilie 1961 și dependințele la 7 noiembrie 1961. Patrimoniul secției cuprinde piese care au aparținut boierului-haiduc Iancu Jianu: pistolul cu monograma haiducului, o psaltire din anul 1784, tipărită la Episcopia Râmnicului (cu semnătura haiducului și un pomelnic scris pe una dintre foi, cu toți membrii familiei Jianu) și piese care au aparținut familiei boierilor Dobruceanu: tablouri, obiecte de uz casnic.

Fiica lui Iancu Jianu, Zoe sau Zița, s-a căsătorit cu boierul Nicolae Dobruceanu, cu care a avut șase

copii. După moartea lui Iancu Jianu, casa a intrat în stăpânirea familiei boierilor Dobruceanu. Urmașii Dobruchenilor au locuit în această casă până în anul 1945.

Secția de Artă Plastică a fost înființată de la începutul constituirii muzeului, deoarece în Caracal s-au născut pictori talentați precum: Marius Bunesco, Mihai Lipaty, Ion Musceleanu, Gheorghe Teodorescu-Romanați, Teodor Catană, Sorin Chirimb. În patrimoniul secției se regăsesc și lucrări ce aparțin pictorilor Ștefan Luchian, Gheorghe Petrascu sau piese ale unor sculptori cunoscuți: Vasile Năstăsescu, Raffaello Romanelli, Ernest Dubois, dar și icoane vechi, pictură pe lemn din secolele XVII – XIX și goblenuri.

Această secție a muzeului a fost amenajată în casa inginerului agronom Nicolae Betulescu, fost primar al orașului Caracal în 1929 și 1932 – 1933.

Clădirea a fost construită în anul 1924 într-un stil modern, elegant, camerele sunt mari cu ferestre largi și holuri generoase. În anul 1944, clădirea a fost rechiziționată de comandamentul sovietic. A avut mai multe destinații, iar din anul 2000 a fost retrocedată proprietarilor.

Obiectele de patrimoniu ale Secției de Artă Plastică se află în depozitele Muzeului Romanațiului și vor fi expuse în noul sediu al Secției de Artă, aflat în curs de restaurare.

Muzeul de Istorie Orășenesc, într-o imagine din 1986

Exponate din patrimoniul muzeului descoperite pe teritoriul județului Olt; de la stânga la dreapta: „Fetița de la Hotărâni”, Cultura Vădastra (5000 – 4500 î.H.); Jupiter Dolichenus, secolele II – III d.H., descoperit la Romula (Reșca); altar de cult aparținând Culturii Vădastra (5000 – 4500 î.H.), descoperit la Hotărâni; sarcofagul lui Aelius Iulius Iulianus, secolul III. d.H., Romula (Reșca); Zeia Fortuna, secolele II – III d.H., Romula

Secția de Etnografie a fost amenajată în anul 1958 tot în casa boierului-haiduc Iancu Jianu. Din anul 1968, obiectele de patrimoniu ale Secției de Etnografie au fost depozitate în depozitele Muzeului și expuse numai ocazional. Patrimoniul etnografic cuprinde o bogată colecție de port popular din județul Romanați: costume de bărbați, de femei, zăvelci, maramă, concieri, ghebe (haine de postav, căptușite, purtate de cărăuși), ii, unelte și obiecte de industrie casnică din Evul Mediu, epoca modernă și contemporană: plug de lemn, rariță (unealtă asemănătoare cu plugul, care răstoarnă brazda în ambele părți), seceri, cosoare, bote (bâte de cioban), război de țesut orizontal. Secția de Etnografie a Muzeului Romanațiului va fi amenajată în casa magistratului Ion Hagiescu-Miriște, aflată în restaurare capitală.

Casa magistratului se află situată în zona centrală a orașului, în apropiere de șipotul Encei. Ion Hagiescu-Miriște a fost cel mai mare colecționar de artă din orașul Caracal. În anul 1900 a cumpărat de la Teodor Cazan o casă aproape

ruinată, pe care a refăcut-o, cu vădită intenție ca ea să devină un adevărat muzeu de artă. În testament, marele colecționar preciza ca după moarte, survenită în 1922, soția Catina (născută Stamatopol) să doneze Prefecturii județului Romanați colecția de artă, dar „județul să fie dator în așa împrejurare să păstreze pentru totdeauna această casă, pentru a servi ca muzeu”. Casa a ajuns în patrimoniul Prefecturii județului Romanați. Desființată la 6 septembrie 1950, a fost inclus, după reînființarea județelor în anul 1968, în județul Olt. Casa a intrat în patrimoniul prefecturii județului Olt. Foarte mulți ani casa s-a aflat într-un stadiu avansat de degradare. Din anul 2020 a intrat în restaurare capitală pe un proiect european, urmând ca în noul sediu să se amenajeze Secția de Etnografie.

Muzeul Romanațiului din municipiul Caracal păstrează în colecțiile sale obiecte deosebite, care prin vechime, raritate și valoare artistică reprezintă un adevărat tezaur ce trebuie pus în valoare și înfățișat publicului larg. ■

PE FRONT (Criptografie: 1 – I, 7, 5, 6)

S A T E N N N a

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **ARME**, din nr. 6/2022

BALISTA – TUB – ARUNCATOARE
– ICNI – URSI – R – O – EMIRAT – TB
– NATAL – SABIE – ERA – AU – SA – C
– TS – TUNS – TC – AERA – STA – AA
– NORA – OCHIT – CATAPULTA – A –
FLINTA – ALIC

Soluția jocului **BOGĂȚIE**, din nr. 6/2022

VODĂ TĂINUIEȘTE AUR ÎN SIPETE
(V – ODATA – I/NU – I – ESTE/AU – R –
IN – S – I – PE – TE)

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

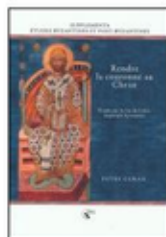
● **ROMÂNIA ȘI POLONIA: UN SECOL DE ALIANȚĂ. DOCUMENTE/ROMANIA AND POLAND: A CENTURY OF ALLIANCE. DOCUMENTS** (coordonatori/ coordinators dr. Carmen-Sorina Rîjnoveanu, dr. Șerban Liviu Pavelescu)

Editura Militară/ Military Publishing House, București/ Bucharest, 2021, 267 pp.

● **Eugen Tîlchi – MĂRTURII UNUI ATAȘAT MILITAR LA BERLIN (1943 – 1944)** (ediție stabilită și studiu introductiv de Teofil Oroian; revizie, note și indice de Adrian Pandea)

Editura Militară, București, 2022, 336 pp.

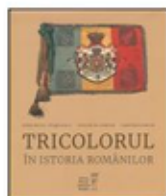
● **Petre Guran – RENDRE LA COURONNE AU CHRIST. ÉTUDE SUR LA FIN DE L'IDÉE IMPÉRIALE BYZANTINE**

Herlo Verlag, Heidelberg, 2021, 629 pp.

● **CĂRLUȚĂ ȘI PRIMUL LUI DASCĂL. DIN UCENICIA PRINCEPULUI CAROL AL ROMÂNIEI** (ediție îngrijită de Stanca Scholz-Cionca)

Editura Corint, București, 2022, 124 pp.

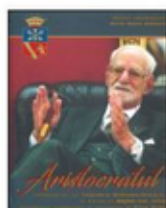
● **Adina Berciu-Drăghicescu, Corneliu M. Andonie, Luminița Iordache – TRICOLORUL ÎN ISTORIA ROMÂNILOR**

Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2020, 748 pp.

● **Ion Moldovan – CARMEN STĂNESCU, DAMIAN CRĂȘMARU. O FAMILIE REGALĂ PE SCENA TEATRULUI NAȚIONAL**

Editura Ecou Transilvan, Cluj-Napoca, 2021, 276 pp.

● **ARISTOCRATUL: CONFESIUNILE LUI CONSTANȚIN BĂLĂCEANU-STOLNICI, ÎN DIALOG CU BOGDAN ION JELEA. DOCUMENTATE, SINTETIZATE ȘI CONSEMNAȚE DE ALICE BARBU** (editor coordonator: Sorin Roșca Stănescu)

Editura Oscar Print, București, 2021, 224 pp.

● **ÉTUDES BYZANTINES ET POST-BYZANTINES. NOUVELLE SÉRIE. TOME I (VIII). FAITH AND COMMUNITY AROUND THE MEDITERRANEAN. IN HONOR OF PETER L. BROWN** (editors Petre Guran and David A. Michelson)

Académie Roumaine, Institut D'Études Sud-Est Européennes, Société Roumaine D'Études Byzantines, 2019, 318 pp.

● **Christopher Ward, John Thompson – RUSIA, O SCURTĂ ISTORIE. DE LA RUSIA KIEVEANĂ PÂNĂ ÎN PREZENT** (traducere de Cristian Nica și Mihai Dan Pavelescu)

Editura Meteor Press, București, 2022, 527 pp.

● **Constantin C. Gomboș – NAPOLEON BONAPARTE. IMAGINI DE COLECȚIE**

Editura Eurostampa, Timișoara, 2022, 91 pp.

● **FÂNTÂNA POVEȘTELOR. BASME, LEGENDE ȘI SNOAVE UCRAINESE** (selecție, traducere și prelucrare de Olga Andrici)

Tipar Area S.R.L., București, 2021, 298 pp.

● **BULETINUL MUZEULUI MILITAR NAȚIONAL REGELE FERDINAND I/ THE BULLETIN OF THE NATIONAL MILITARY MUSEUM KING FERDINAND I. SERIE NOUĂ/ NEW SERIES 16 – 17 / 2018 – 2019**

Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2020, 363 pp.

INCIDENTUL DE LA ERFURT

25 iulie 1184. Doi dintre marii nobili ai Sfântului Imperiu Roman, landgraful Ludwig al III-lea al Turingiei și arhiepiscopul Conrad I de Mainz, se află în toiul unei dispute teritoriale. În 1183, tensiunile au ajuns într-un punct culminant. Conrad, proaspăt readus în scaunul arhiepiscopal după ce îl pierduse cu câțiva ani în urmă, a început să reclădească fortificațiile domeniului său. Printre acestea se număra un castel la granița de est, spre Turingia – o amenințare directă pentru poziția lui Ludwig al III-lea.

Conrad I

Ludwig al III-lea

Disputa risca să degereze într-un adevărat război, ce ar fi reînnoit și vechile certuri între împărat și Papă. Ludwig al III-lea, nepotul împăratului Frederick I Barbarossa, era printre cei mai puternici nobili din imperiu și avea relații importante. Conrad I, având statutul de legat papal, devenise un actor important în cadrul certurilor dintre împărat și Sfântul Scaun, protejat de ambele puteri, și prezidase inclusiv Dieta imperială de la Mainz, din mai 1184.

Pentru a preveni o escaladare a conflictului, moștenitorul tronului Sfântului Imperiu, viitorul Henric al VI-lea, aflat în regiune din pricina unei campanii militare, s-a hotărât să medieze disputa. I-a convocat pe cei doi și o bună parte a elitei germane – zeci de nobili cu însoțitorii lor – la Erfurt, în vechea catedrală, într-o mare adunare.

Mulțimea s-a strâns în biserică, unde au fost aduse și suficiente scaune ornamentate. Însă în momentul în care Henric a început solemn adunarea, podeaua de lemn suprasolicitată a cedat. Marea nobilime a Sfântului Imperiu a căzut în subsolul catedralei, unde se aflau latrinele călugărilor, iar apoi – și podeaua acesteia cedând – în groapa cu murdărie lichidă de dedesubt.

Conform relatărilor, clericii catedralei nu își mai curățaseră latrina de ani de zile. Dintre victime, cei mai norocoși au murit în momentul prăbușirii. Mulți alții au pierit înecați în murdărie sau asfixiați de groaznicul miros. Au răposat în jur de 60 de oameni, inclusiv mari comiți și nobili ai Sfântului Imperiu. În sursele germane, evenimentul poartă numele de *Erfurter Latrinesturz* – căderea în latrină de la Erfurt.

Henric al VI-lea nu a căzut, aflându-se întâmplător într-o nișă de piatră. A părăsit imediat incinta, iar adunarea a fost anulată. Cei doi actori ai conflictului au supraviețuit. Conrad I a avut și el noroc, s-a ținut de o nișă de piatră, nu a căzut și a fost salvat rapid. Ludwig al III-lea s-a prăvălit în groapa de murdărie, dar a reușit să supraviețuiască.

Henric al VI-lea

Se pare că cearta dintre cei doi s-a încheiat în urma acestui episod. Arhiepiscopul și-a continuat ascensiunea politică, ajungând inclusiv să fie legatul papal pentru A Treia Cruciadă. Ludwig al III-lea a murit participând la această expediție, îmbolnăvindu-se pe drum și pierind pe o navă, în largul insulei Cipru. La rândul său, Conrad I a răposat în 1200, pe drumul de întoarcere din Ungaria, unde mediasse o dispută pentru tron.

A. O.

„MAGAZIN ISTORIC 55 DE ANI“

Revista Magazin istoric a împlinit 55 de ani. Am început odată cu numărul 4/2022 un concurs aniversar, cu câte o întrebare din fiecare an de apariție. Vom publica și în numărul următor 11 întrebări, parcurgând traseul cronologic al revistei.

Cei care doresc să participe trebuie să trimită toate răspunsurile o dată, la sfârșitul concursului. Vor fi luate în considerare răspunsurile corecte primite la redacție cu ultima dată a expediției poștale – sau prin email – ziua de 15 septembrie 2022.

Adresa noastră: Magazin istoric, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711 sau email: mistoric@gmail.com

Răspunsurile corecte vor fi publicate în numărul din luna octombrie, iar câștigătorii în cel din luna noiembrie.

Se vor acorda următoarele premii:

- un abonament pe viață la revista Magazin istoric, ediția tipărită;
- zece abonamente pe viață la ediția electronică.

A patra serie de întrebări acoperă anii de apariție 2000 – 2010:

1) În anul 2000, am redat fragmente din memoriile inedite ale generalului Titus Gârbea, din ultimele zile ale regimului lui Ion Antonescu. Care este numele locotenentului ce abia își stăpâna bucuria la gândul întoarcerii la București?

2) În anul 2001, am publicat porțiuni din jurnalul inedit al scriitoarei Aida Vrioni. Ce vers al lui Marcel Breslika a citat autoarea în relatarea zilei de 23 aprilie 1951?

3) Nicolae Ursulescu și Vicu Merlan au prezentat în 2002 rezultatele cercetărilor arheologice în desfășurare de la Isaiia. Cu ce erau acoperite pe o față cele două tablete de lut descoperite?

4) Claudia Chinezu a relatat în 2003 povestea unei așezări elvețiene din Basarabia țaristă. Potrivit cronicarului André Anselme, după 100 de ani de la înființare, câte familii mai aveau pașaport elvețian?

5) Aurelia Grosu a prezentat în 2004 rezultatele cercetărilor arheologice de la Corboaica. În ce poziție stau cele trei statuete descoperite în 2002?

6) Dennis Deletant a povestit în 2005 activitatea British Council în România, la împlinirea de 70 de ani ai institutului. Câți elevi avea școala britanică la inaugurarea din octombrie 1937?

7) În anul 2006, am publicat fragmente din jurnalul inedit al lui Louis Basset, secretarul particular al regilor Carol I și Ferdinand. În opinia lui, de ce fel de artilerie ducea mai ales lipsă România în momentul intrării în Primul Război Mondial?

8) În anul 2007, înainte de publicarea cărții sale, Ovidiu Popescu a împărtășit din amintirile lui în calitate de medic și diplomat. În Maroc, cu ce om politic a avut cele mai „tovărășești” relații?

9) Constantin Rezachievič a expus în 2008 povestea celui mai vechi portret al lui Mihai Viteazul, realizat în 1599. Aceeași operă conține și cea mai veche reprezentare a unor lăncieri transilvăneni; cu ce tip de echipament de modă polonă erau înarmați aceștia?

10) Am publicat în 2009 fragmente din manuscrisul lui Karl Klein despre participarea grănicerilor născuți la bătălia de la Arcole din 1796 dintre monarhia habsburgică și Napoleon. Ce au strigat ofițerii batalionului românesc în fața asaltului grenadierilor francezi?

11) Gabriel Badea-Păun a relatat în 2010 povestea a două portrete inedite ale reginei Maria, realizate de Philip de Laszlo. Cum a descris suverana într-o epistolă engleza vorbită de pictor? ■

După un premier „vizir“ (Magazin istoric, nr. 12/2021, 1 – 6/2022), avem un rege care este și „sultan“, și „vizir“.

„VIZIRATUL“ CA SISTEM POLITIC ÎN ROMÂNIA MODERNĂ

Dr. MIHAIL E. IONESCU

Din chiar ziua întâi de domnie regală, Carol a dezvăluit fostului său profesor, N. Iorga, într-o audiență pe care i-o acorda după ședința furtunoasă din Parlament – unde, marele istoric consemnează scurt în Memorii, pentru a arăta că au mai fost și alte lucruri: „Se trece coroana prințului Carol“ –, care este proiectul propriu pentru România. Iorga și-a publicat Memoriile în 1939, așadar regele le-a citit cu siguranță, ceea ce autorul lor știa înainte de a le tipări, astfel că avem, pe de o parte, dovada clară că relatarea sa trebuie să fie dacă nu cuvânt de cuvânt exactă, atunci în sensul dorit de interlocutor, după trecerea a aproape un deceniu (altfel riscând o „toană“ regală). Dar, pe lângă această dovadă logică, mai avem și o alta venită din vanitatea savantului: anume că regele trebuia să fie încredințat că el, mentorul său, intuise din prima zi planul de guvernare regal, care fusese urmat cu strășnicie până la capăt, în 1938 deja îndeplinit și regele în funcția de... vizir sistemic.

Învățăcelul regal și profesorul

Iată consemnarea: „La Regele. Vorbim de palatul părăsit, de covoarele rupte... «Se vede că n'a fost stăpân»... El e ca acasă, fără urmă de deșărare. Mă întreabă de situație. Vrea un ministeriu de con-

centrare fără un șef de partid în frunte. A vorbit cu Gh. Brătianu, care-i va răspunde dacă vine singur ori cu o parte din partid. Îi arăt că Averescu e imposibil, după atitudinea de la 4 ianuar [actul constituțional din 1926

de depozitare a lui Carol de moștenirea tronului – n.n.]. Tot așa și Goga. S'ar putea lua de la ei Anibal Teodorescu. Regele spune că nu vrea să dea țara în arendă ministrului președinte, cum zicea Manoiilescu, ci să

Octavian
Goga,
în centrul
imaginii

aleagă oamenii. Ce zic de un Ministeriu Mihalache? Omul a fost ridicat peste puterile lui; nu poate fi ridicat mai mult. Și, de altfel, el nu mai e simbolul: Maniu l-a ros pe dinăuntru pe trei sferturi. Eu recomand pe Presan, pe care sunt gata a-l ajuta. Opoziție nu fac nimănui. Mie, după recunoașterile din străinătate, țara nu mai are ce-mi da: eu am ce-i da. Ne despărțim.“

Nu poți să nu admiri prestația celor doi în cursul întrevederii, profesorul și învățăcelul ajuns regele țării, după un exil destul de lung și având încă numeroși dușmani politici. Cel dintâi, conștient de valoarea sa, comparată cu a țării înseși, deja un politician de vârf și prudent în a nu dezvălui toate „cărțile“ proprii, mai ales că interlocutorul trebuie să știe preferințele sale și pentru oameni și curente politice, și pentru metode de guvernare. Secundul, ajuns pe fotoliul râvnit și mândru de aventura începută printr-o lovitură neașteptată – gen „marșul asupra Romei“ al lui Mussolini câțiva ani în urmă, care i-a sugerat poate modelul pentru aventura zborului cu avionul peste Carpați, la București –, la rândul-i, ezitant

**Nu pot renunța la ideea mea,
nu mi-o pot scoate din cap**

Carol al II-lea către O. Goga

a spune prea multe. Tronul îl ocupase cu o ultimă promisiune în fața premierului Iuliu Maniu, neonorată însă: anume de a fi o vreme regent și apoi să-și descăuneze fiul rege. Știe să se ascundă dibaci în spatele vorbelor altora. Chiar când a dat pe față, în puține cuvinte, planul său de viitor, am zice azi „marea strategie“, o zugrăvește cu cuvintele unui curtean, celebru economist pe plan internațional, sugerând că e deschis la opinii, dar știind negreșit că istoricul profesor îl aproba: „Regele spune că nu vrea să dea țara în arendă ministrului președinte, cum zicea Manoiilescu, ci să aleagă oamenii.“

Reluată în esență la indigo, aflăm în această frază concepția „vizirială“ a celor doi puternici boieri munteni de la Florica Argeșului, care conduseseră astfel, în ultimele trei sferturi de veac, țara, pentru ei propria proprietate lăsată moștenire în familie, din tată în fiu, pentru a fi păstrată cel puțin așa cum a fost primită testamentar. A

„da în arendă“ însemna a fi proprietar de drept și de fapt al „moșiei“, care era țara, iar „arendașul“, în exprimarea noului rege, fiind „ministrul președinte“, înlocuit de stăpân, ceea ce era echivalent cu a schimba fundamental rânduiala existentă, atunci când deasupra ta, ca monarh, nu se mai afla nimeni să dai socoteală. Însemna ca tu, monarh (așadar, prin comparație necesară, sultan), să fii propriul vizir, țara fiind moșia ta, pe care o administrezi însuși. „Marea strategie“ regală era rezumată ca fiind abandonarea, sub veșmântul transparent și înșelător al unei unanimități naționale („ministeriu [guvern – n.n.] de concentrare“), chiar a fragilei democrații românești în folosul unui regim autoritar, sub mână grea și neîndurătoare de dictator, care își alege cum vrea oamenii. Adică, selecționând propria „ocultă“ și, deopotrivă, schimbându-i acesteia componența după bunul plac, impunând prin intermediul ei ierarhii politice, birocratice, administrative, așadar eliminând orice aspirație meritocratică la ocuparea de funcții publice, încurajând corupția și răsplătind obediența fără limite. După cum mărturisea în acel iunie fierbinte al anului 1930 lui Octavian Goga, un curtean de încredere: „Nu pot renunța la ideea mea, nu mi-o pot scoate din cap. Un guvern cu toții, prezidat de un neutru. Idealul ar fi ca toți prim-ministri să facă parte din el.“

Evenimentele ulterioare acestei fatidice zile de 8 iunie 1930 din istoria României demonstrează, dincolo de orice îndoială, că noul rege va căuta să-și împlinească planul

indiferent de opreliști, interne sau internaționale, pentru că au fost și unele și altele, și să nu lase „în arendă” țara nimănui, rezervând-o sieși ca proprietar absolut și conducând toate treburile ei în paradigma sistemică vizirială moștenită genetic. Este la fel de adevărat că totul s-a soldat cu prăbușirea hotarelor țării în vara anului 1940.

Dar mai este o trăsătură care îndeamnă istoricul atent să accepte că planul urzit în exilul monarhic a fost urmărit cu cerbicie și neșovăielnic de noul rege din ziua instalării pe tronul atât de râvnit de el și camarila deja formată în esență. Anume, că primul punct al planului era instalarea unui guvern alcătuit din toți șefii partidelor politice aflate în funcțiune (sau, mai precis, din cei voiți de rege), astfel încât el să poată să guverneze despotic, deasupra (sau împotriva) lor. Cu această dorință a venit la 8 iunie 1930 pe tron, cu ea a inaugurat, împlinindu-și planul urmărit, ceea ce s-a numit, dar după câțiva ani turbulenți, dictatura regală, în februarie 1938. Acest prim punct al propriei totalitare viziuni a fost numit diferit, prezentat variat și caracterizat

la fel, dar a fost exprimat fie de către cei mai apropiați sfetnici, îndrituiți (așadar și credibili) să ateste dimensiunile acestei „mari strategii” nedemne de un rege constituțional, fie de către nenumărații critici, unii neînduplecați, dar, din păcate, prea puțini. Spiritul critic la nivelul mentalului clasei politice românești nu fusese îndeajuns lăsat să se dezvolte și dobândise o inerție a obedienței periculoase în aproape un veac de sistem vizirial. Doar elita transilvană va veni să oprească această inerție, dar era deja târziu, iar și aceasta, parțial, va plăti dijma acestei moșteniri nefericite a Vechiului Regat.

Carol al II-lea a numit în felurite sintagme guvernul pe care îl voia instalat pentru a ocupa pe lângă tron și „fotoliul” vizirial. Fie că a fost numit „minister de concentrare”, cum arată Iorga că i-ar fi zis regele în conversația relatată mai sus chiar în ziua de 8 iunie; fie „un guvern cu toți, prezidat de un neutru”, cum consemnează Octavian Goga că ar fi menționat monarhul în discuțiile avute pe această temă, când însuși marele poet, uimit de cele auzite, a caracterizat orientarea

„Averescu e imposibil, după atitudinea de la 4 ianuar”

regelui ca „autoritarism fără frână”; sau cum același Goga notează – când l-a primit foarte aferat, „ca omul în treabă, cu multă gentilețe, ca de obicei, dar și conștient că are o treabă de făcut” – că l-a numit „guvernul de concentrare generală, cu toată lumea” ori „așa-zisa «mica antantă», cum am auzit că i se spune”. Această formulă regală, divers chemată, de Cabinet național exprima un scop devenit limpede pentru interlocutorii săi. Nicolae Iorga, care numește ideea „năstrușnică” a monarhului, a „ministerului tuturor șefilor de partid”, știindu-se dator să transmită posterității adevărul și realizând că această „formațiune de interese rivale” este neobișnuită, va sigila istoric întreaga strădanie a regelui la început de domnie intitulând-o în *Memorii*: „Încercarea guvernării peste partide”. Poate istoricul, naiv ca orice savant în treburile practice ori, mai degrabă, cu speranța înșelată, credea că este doar o dorință de început, fără să bănuie măcar că

Carol al II-lea i-a făcut cadou profesorului său clădirea Institutului ce îi poartă azi numele

chiar el va avea un rol deloc minor în implementarea planului regal, când va fi chemat curând să conducă guvernul „supravegheat” de C. Argetoianu. Puiu Dumitrescu, secretarul particular al monarhului la început de domnie, care trebuia să știe din anii exilului gândurile stăpânului, numește guvernul voit de monarh „minister național”, pentru a micșora impactul public, negativ negreșit, al realizării, inevitabilă pentru O. Goga, a guvernării „fără frână” a țării.

Indiferent însă cum a fost percepută și numită această formulă de guvernare căutată fără odihnă de monarh din prima zi pe tron, ea a fost sesizată ca fiind decisivă pentru a oferi nou-venitului rege, înlocuit până atunci de o regență „în trei”, să guverneze el însuși... vizirial. Iar evenimentele care au urmat au arătat cum această dorință neînfrântă de rege ca monarh absolut a dat înfățișarea tumultuoasă și încărcată de bizantinism manevrier, dar și de violența nemăiîntâlnită în statul român și a pus pecetea pe un deceniu de istorie națională. În acest deceniu voința monarhică a împărțit țara în inamici și prieteni ocazionali, în sfetnici obedienți și dușmani declarați sau închipuiți, în cei destinați să piară, dacă nu se plecau, și cei răsplătiți pentru ascultare fără murmur. Prevederi constituționale limpezi, gândite tocmai pentru asemenea poftă absolutiste, au fost nesocotite, imprimându-i-se guvernării trăsături satrapiale niciodată încercate la asemenea dimensiuni, fiind gândită o Constituție care să nu mai împiedice atingerea scopului urmărit, dată țării la final.

*Ion Mihalache:
„Omul a fost ridicat
peste puterile lui;
nu poate fi ridicat mai mult”*

Așadar, nu au lipsit observatori înțelepți și clarvăzători, care au sesizat de la început intențiile noului monarh. Carol al II-lea se considera însuși, în spiritul epocii, prin biografia sa, nu doar un moștenitor legitim al tronului țării, ci un veritabil *selfmade leader*, invenție făcută atunci celebră de poetul italian Gabrielle d'Annunzio, întemeietor la sfârșitul Marelui Război al propriului stat efemer. Aventura principelui poet l-a influențat amplu pe dictatorul fascist Benito Mussolini, care a luat în proprietate proprie o mare putere și a avut și impact continental. Un analist al epocii, specialist în relații internaționale, poate cel mai perspicace avut de România interbelică și a primului deceniu postbelic, Grigore Gafencu,

*Carol al II-lea
nu și-a respectat promisiunea
de a rămâne o vreme,
după revenirea în țară,
doar regent al fiului său*

scria chiar în 1930 în ale sale „însemnări politice”, întinse pe două decenii (1919 – 1939), că regele avea de ales între „regim constituțional sau dictatură” și că „regimul personal îl atrage. Regele Alexandru [al Iugoslaviei – *n.n.*], Mussolini”. Gafencu opina încrezător totuși că, dându-și seama de reacția internațională la asemenea comportament, regele va găsi soluția în „regimuri ca cele de azi: guvern supus, înzestrat cu Parlament”. Doar după câteva luni, tot el va consemna, aproape profetic: „Dacă nu se va pune problema L[upescu – *n.n.*]... va reveni la partide din prudență politică – fiindcă e mai sigur și mai comod. Dacă se va pune problema L., ne aflăm în fața unei crize foarte serioase”. Un gazetar, obișnuit al redacțiilor din Sărindar, A.P. Samson, care nu putea fi bănuit că duce lipsă de știri proaspete și de interpretări felurite ale acestora, va scrie în *Memoriile* sale, consacrate perioadei 1927 – 1937, că un sfetnic precum Constantin Argetoianu, utilizat de rege – cum s-a și întâmplat –,

La Institutul de Științe Administrative, al șaselea de la stânga, Hanibal Teodorescu

„era, fără îndoială, bun de luat alături în Fordul de munte și de gonit cu el spre dictatură“. C. Argetoianu, care se lansase încă imediat după Marele Război în construcția unui regim de mână forte în România, impunând și inițial dirijând pe generalul Alexandru Averescu, posesor al unei mari popularități naționale, construită artificial cu noi metode prima oară încercate la noi, va deveni curând unul dintre cei utilizați de monarh pentru a-și atinge planul de guvernare personală. Adică, personajul indispensabil oricărei manevre regale, mai ales în plan intern, utilizat cu mare băgare de seamă pentru a nu fi uzat fără rost. Instalat ca unul dintre principalii membri ai camarilei care l-a încojurat pe Carol al II-lea până la apusul dezastruos al domniei în 1940, Argetoianu va fi eminența cenușie din spatele multora dintre evenimentele epocii cu iz accentuat de despotie regală, dar nu toate, iar poate cele din care a lipsit au fost chiar mai importante decât a putut însuși să creadă când și-a scris memoriile. Richard Franasovici, un alt membru al acestei camarile nefaste, o nouă ediție, serios adusă la zi, a „oculței“ sistemului vizirial moștenit, observa tot atunci că „regele vrea un guvern

Titulescu, dar cu Argetoianu ca vicepreședinte de Consiliu. Titulescu s-ar ocupa numai de politica externă. Nu cred că se va putea ajunge la un asemenea guvern, dar un lucru este cert, indiferent de ce se va întâmpla: nicio formulă fără Argetoianu nu e posibilă“. Și așa a fost.

Carol al II-lea a eșuat în realizarea planului său din prima lovitură, lansată, năucitor pentru unii politicieni, firesc după alții, imediat după ocuparea tronului. A încercat din rășputeri să făptuiască „ideea“ sa instalând un guvern alcătuit din șefii de partide, care însemna practic desființarea regimului democratic construit pe binomul putere-opoziție ca principal element de echilibru și astfel să deschidă calea către o conducere unipersonală. N. Iorga a înțeles, cum am arătat, indiscutabil aspirația monarhului încă de la întâlnirea din 8 iunie 1930, când i-a fost cerut sfatul pentru persoana celui care să ia conducerea unui „Ministeriu de concentrare fără un șef de partid în frunte“. Marele istoric, prea experimentat să nu înțeleagă încotro țintea Carol, dar și dornic să fie sfătuitor fostului învățacel, a procedat după rețeta brevetată machiavellian. A exclus din start pe cei care,

precum Alexandru Averescu sau Octavian Goga, erau bănuți a fi preferați de monarh, sub formula că ar fi alegeri „imposibile“, tocmai pentru a elimina pe cei pe care îi socotea ca fiind secundanți obedienți la un regim monarhic de mână forte, iar chestionat dacă îl considera pe Ion Mihalache un premier potrivit, a răspuns că mai degrabă l-ar utiliza pe mareșalul Nicolae Presan. Mareșalului îi știa savantul cu siguranță poziția fermă în problema împăcării cu mama Marelui Voievod, Elena, ceea ce era și un sondaj al intențiilor interlocutorului. Câteva zile mai târziu, când refuzul lui Presan a determinat și respingerea altor opțiuni ale lui Carol, N. Iorga, chemat din nou în audiență, edificat acum asupra intențiilor regale, îl desemnează pe Iuliu Maniu ca persoana potrivită pentru a fi din nou premier, deși îl știa un adversar al monarhului; notează în *Memorii*: „O recunoaște: n-are cum face altfel. Va refuza însă decretele care i s-ar părea contra intereselor țării. Dar Maiestatea Voastră voia un președinte care să nu fie șef de partid. În politică, pornești cu o idee și ești silit să ajungi la alta. Dar păstrează și o rezervă: Presan, Titulescu. Apoi, la deschiderea ușii, cu oarecare jenă: mata însuși“. Este de observat în această notație nu doar planificarea minuțioasă a mișcărilor politice de către rege, dar și voința fermă de a-și atinge scopul, acum irealizabil. Și o altă observație: Iorga, devenit sfetnic apropiat, îl îndruma pe rege altfel decât era planul bănuț al acestuia, sperând să-l poată îndrepta pe căi constituționale. ■

PORTRETUL UNEI PRIME DOAMNE PERFECTE DOLLEY MADISON

ANA DARIE

● Un spirit liber și exuberant, în ciuda educației stricte de quaker ● Atât de diferiți și, totuși, „inimile noastre se înțeleg” ● O gazdă și o Primă Doamnă perfectă ● La Casa Albă, maestru de ceremonie francez ● Ținute luxoase, achiziționate de la Paris ● Regina turbanelor

Cel de-al patrulea președinte al Statelor Unite ale Americii, James Madison (1751 – 1836, Magazin istoric, nr. 7/2004), deținător a două mandate succesive (1809 – 1817) la Casa Albă, a rămas în istorie ca unul dintre părinții fondatori ai statului și Constituției americane. Puțini însă mai știu astăzi că un rol decisiv în construirea acestei cariere politice de succes l-a avut femeia ce i-a fost alături peste patru decenii, Dolley (Magazin istoric, nr. 4/2015).

Cu un stil bine definit și o prezență socială extrem de vizibilă, ea a reușit să îi sporească popularitatea ca om politic și, apoi, ca președinte. Pentru mai bine de jumătate de veac, Dolley Todd Madison (născută Payne) a deținut statutul de cea mai importantă figură feminină din cele mai înalte cercuri ale societății nord-americane.

În ciuda rădăcinilor puritane de quaker, sectă protestantă ce promova austeritatea, Dolley i-a cucerit pe contemporani cu felul ei plin de viață, energic, dar, totodată, blând și prin pasiunea pentru distracție. Ridicând rolul de gazdă la o adevărată artă, a contribuit la crearea modelului perfect de Primă Doamnă a Americii.

În familia lui John și Mary Payne, un cuplu obișnuit din Virginia, diferențele religioase nu au repre-

zentat niciun moment subiect de dispută. Și asta pentru că John, la trei ani de la oficierea căsătoriei, a decis să renunțe

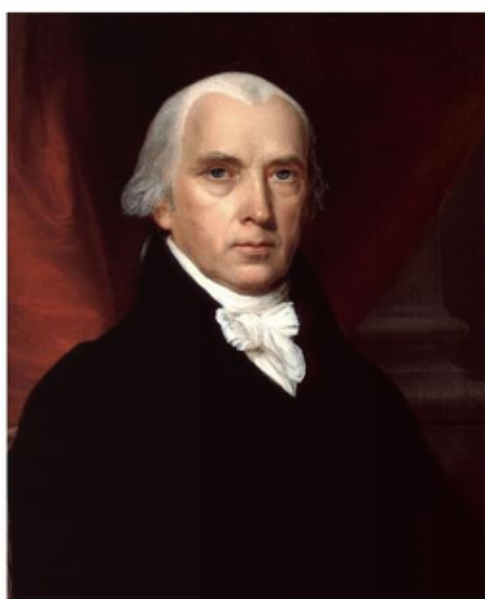
la ritul său anglican episcopalian și să adere la mișcarea quakerilor, din care făcea parte Mary (născută Coles). În 1766,

cu sprijinul noilor frați întru credință, cei doi s-au mutat în Carolina de Nord, într-un așezământ al quakerilor. Acolo, la 20 mai 1768, se naște al patrulea copil al cuplului, o fetiță, pe care au botezat-o Dolley. Câteva luni mai târziu, au decis însă să se întoarcă în Virginia, pe plantația pe care familia o deținea de ceva vreme.

În primii ani de viață, Dolley a primit educația tipică fetelor din acea vreme. Trebuia să știe să mânuiască cu dibăcie acul, să aibă noțiuni despre păstrarea și pregătirea hranei și să se ocupe de buna funcționare a unei case și cam atât!...

În 1783 familia, care acum număra zece suflete, s-a mutat la Philadelphia pentru a-și încerca norocul în lumea afacerilor. Neputând ieși din voința tatălui, Dolley a fost nevoită să accepte mariajul cu John Todd Jr., un avocat quaker din oraș, celebrat la 7 ianuarie 1790.

Un an mai târziu, John

James Madison

Payne a fost silit să declare faliment. Considerat prea slab chiar și de către comunitatea religioasă, care a decis să îl expulzeze, bărbatul și-a văzut toate planurile la pământ. Distrus, atât financiar, cât, mai ales, psihic, la 24 octombrie 1792, își va găsi sfârșitul. Dolley nu a avut prea multă vreme să își plângă părintele. Nu numai că trebuia să aibă grijă de primul născut, John Payne Todd (n. 29 februarie 1792), dar și de sarcina care înainta pe zi ce trecea; cel de-al doilea fiu, William, a venit pe lume la 4 iulie 1793.

Epidemia de febră galbenă făcea ravagii în Philadelphia; după unele calcule, în doar patru luni, peste 5.000 de oameni și-au pierdut viața. Având o familie de întreținut, tânărul avocat nu și-a permis să își ia prea multe precauții și a rămas în oraș să profeseze. Dolley, împreună cu cei doi băieți, s-au retras la periferie, într-o casă a comunității.

Însă virusul, care ataca galopant ficatul, rinichii și provoca episoade acute febrile, nu i-a cruțat nici soțul, nici pe cel mai tânăr dintre fii. În aceeași zi, 14 octombrie, i-a văzut pe ambii cum își dau ultima suflare.

Cu toate că soțul încercase să îi asigure viitorul, lăsându-i prin testament o sumă destul de importantă de bani, executorul averii, cumnatul lui Dolley, a hotărât că ea nu era capabilă să îi gestioneze. Îngrijorată, Mary Payne s-a plâns unor apropiați. Îi rămăseseră doar vreo 20 de dolari, nenumărate datorii și facturile neachitate de la funeraliile copilului.

După moartea soțului, pentru a câștiga ceva bani, Mary Payne își deschisese un fel de pensiune în propriul cămin. Printre numeroșii străini care i-au trecut pragul s-a aflat și un membru al Congresului, din New York, Aaron Burr, viitorul vicepreședinte al S.U.A. (1801 – 1804). Printre apropiații lui Burr se număra și politicianul James Madison (1751 – 1836), moștenitorul unei prospere plantații de tutun din ținutul Orange, Virginia. Și el, ca și marea majoritate a bărbaților din cosmopolita Philadelphia a acelor timpuri, nu a putut rămâne nepăsător la farmecele încă frumoasei și tinerei Dolley. L-au atras mai ales ochii ei albaștri, surâsul care îi înflorea mereu pe buze, tenul strălucitor și buclele rebelle negre ca abanosul. Extrem de timid, temător să fie refuzat, l-a rugat pe Burr să facă prezentările. Inițial, lui Dolley interesul

Aaron Burr

celui pe care l-a poreclit imediat „micul mare Madison“ (datorită staturii ce depășea cu puțin 1,60 m) i s-a părut ciudat. Visase, probabil, la un Făt Frumos, iar James nu era nici pe departe un astfel de erou. Trecuse de 40 de ani, avea un început de calviție, pomeți ascuțiți și o privire rece. Însă, încetul cu încetul, și-a dat seama că dragostea putea porni și de la altceva, iar ea nu putea fi împiedicată de simple detalii de aspect sau de ținută. James Madison era bărbatul capabil să îi ofere ceea ce îi lipsea cel mai mult: stabilitate financiară și afecțiune. Și astfel, în septembrie 1794, cei doi aveau să își unească destinele. Pentru că decisese să se căsătorească în afara comunității de quakeri, Dolley, recent devenită Madison, a fost exclusă din sectă.

Aaruncat rochiile sobre, fără forme, și a început să cuture prin magazinele cu modele la mare căutare. Una dintre cele mai cunoscute comentatoare ale vieții politice și mondene ale perioadei, Margaret Bayard Smith (1778–1844),

i-a descris perfect transformarea: „Arăta precum o regină!“.

Cea de a doua căsătorie, în ciuda faptului că nu a fost binecuvântată cu un copil, a fost una reușită. „Inimile noastre se înțeleg“ – își mărturiseau adesea cei doi soți. James a încercat chiar să și-l apropie și pe fiul lui Dolley din primul mariaj și să-l pregătească pentru o posibilă carieră diplomatică. Din păcate, fire rebelă, John (cunoscut mai ales sub numele simplu de Payne) nu a putut fi strunit.

Odată ce soțul a decis să se implice în lupta pentru cea mai importantă poziție în stat, a contribuit la strângerea de fonduri necesare campaniei și obținerea de voturi. Succesele înregistrate pe toate planurile l-au făcut pe candidatul opoziției, Charles Pinckney (1757–1824), să se plângă: „Aș fi avut mult mai multe șanse de victorie dacă mă luptam doar cu dl. Madison!“.

La primul bal organizat ca Prima Doamnă a Americii, la 4

Jean-Pierre Sioussat

martie 1809, după cum avea să noteze un contemporan, când a apărut purtând o rochie de catifea de culoare galben-ocru, cu trenă, și un turban pe care trona o pană impozantă, „părea că întruchipează imaginea perfectă a unei regine“. Ceremonia a avut loc pe Capitol Hill, la Long's Hill, în prezența a peste 400 de invitați. După câteva reprize de dans, seara s-a încheiat cu o cină protocolară.

Pe cât de opuși în aparență, cei doi soți au reușit să se impună drept cel mai puternic – atât la propriu, cât și la figurat! – cuplu al perioadei. Lui Henry Clay, un membru al Congresului, recunoscut admirator al Primei Doamne, se pare că i-ar fi aparținut afirmația: „Toată lumea o iubește pe Dolley Madison“. Cu un surâs pe buze, aceasta ar fi replicat: „Asta se datorează faptului că Dolley iubește pe toată lumea“...

Odată devenit președinte, Madison și-a delegat soția să aibă grijă de organizarea Casei

Trupele britanice incendiază orașul Washington

Albe. Au urmat schimbări importante: Dolley a restabilit tradiția recepțiilor săptămânale; a extins sezonul social de la șase la zece săptămâni; dar a și început să organizeze cine fastuoase, cu zeci de invitați, unde puteai întâlni atât figuri politice din tabere adverse, diplomați sau, pentru a adăuga sarea și piperul unei seri perfecte, cei mai interesanți străini care se aflau în acele zile în capitala nord-americană sau cele mai atrăgătoare tinere. De asemenea, a deschis ușile și pentru evenimente de o altă factură, precum a fost cazul nunții surorii Lucy Payne, din martie 1812 (aflată la a doua căsătorie, cu un membru al Curții de Justiție, Thomas Todd), considerată astăzi prima astfel de ceremonie organizată la Casa Albă.

Pentru a marca sfârșitul conflictului cu Marea Britanie și Irlanda, în februarie 1816,

Unul dintre admiratorii lui Dolley a fost și Samuel F.B. Morse (1791 – 1872), inventatorul telegrafului, care i-a oferit ocazia de a deveni și primul cetățean din lume care a putut să transmită un mesaj cu ajutorul noii mașinării – câteva cuvinte dragăstoase adresate unei prietene, din Baltimore.

ambasadorul englez Sir Charles Bagot (1781 – 1843), împreună cu soția, Mary Wellesley, o nepoată a lordului Wellington, au fost oaspeți de gală la o recepție pentru care s-au făcut toate eforturile să devină perfectă: interioarele au fost fastuos decorate, s-au aprins torțe, iar Dolley și-a întâmpinat invitații, după cum o descrie istoricul Ethel Arnett, într-o rochie de culoare roz, „cu o trenă albă de catifea, care mătura podeaua câțiva metri“, împodobită „cu catifea de culoarea lavandei, tivită cu dantelă“. Ținuta era completată de bijuterii discrete din aur și „un turban de catifea,

împodobit cu pene albe de struț și un gen de coroană brodată cu aur“. Recunoscând dintr-o privire performanța de primă clasă, Sir Bagot s-a pronunțat fără echivoc: „În fiecare participă, arăta precum o regină adevărată“!

Pentru a crea asemenea somptuoase evenimente, Dolley Madison a avut nevoie de cel mai experimentat ajutor cu putință. Și ea a apelat la serviciile maestrului de ceremonii de origine franceză Jean-Pierre Sioussat (1781 – 1864), cunoscut ca „John Francezul“, care se afla și în slujba lui Jefferson. Lui i-a revenit sarcina de a conduce echipa complexă de servitori, printre care se numărau numeroși americani de culoare.

Dolley Madison și-a construit rolul de gazdă perfectă plecând, în primul rând, de la conturarea unui stil vestimentar propriu. Pentru a o mulțumi, James a decis să aloce completării garderobei Primei Doamne o importantă parte din salariul de președinte. Aceasta, știind foarte bine că de la Paris veneau cele mai noi tendințe, a găsit modalitățile pentru a-și achiziționa cele dorite. A apelat la oricine afla că pleca spre Franța: rude, prieteni, chiar diplomați străini... și listele erau destul de lungi și complicate. Iată, de pildă, ce îi scrie, în noiembrie 1811, soției proaspătului numit ambasador american la Paris, Joel Barlow

Un portret la tinerețe...

... și altul la bătrânețe, cu nelipsitul turban

(1811 – 1812), Ruth: „Acolo, tu ai tot ceea ce este mai frumos; aici nu avem nimic... Așa că trimite-mi, prin vase sigure, turbane mari, flori artificiale, pene, mănuși, ciorapi... sau orice ți se pare draguț“.

Doamna Madison folosea orice prilej pentru a-și etala achizițiile vestimentare și accesoriile. Într-o dimineață mohorâtă de noiembrie 1815 primea vizita soției secretarului Marinei americane, Mary Boardman Crowninshield, într-o ținută aparent lejeră, dar atent elaborată: o rochie albă din chembrică, una dintre cele mai dense și, totodată, fine tipuri de țesături, originară din Franța; peste care își aruncase o jachetă de satin; întreg ansamblul era completat cu o eșarfă de mătase de culoarea piersicii, în ton cu jacheta, brodată pe margini, și un turban de mătase, cu imprimeuri mari,

reprezentând flori de piersică.

Fără nicio îndoială, accesoriul care a reprezentat-o cel mai bine pe doamna Madison a fost turbanul, pe care l-a purtat cu aceeași eleganță până în ultima zi din viață (12 iulie 1849). Materialul favorit a fost mătasea albă, la care adăuga, adesea, ornamente menite să se potrivească diverselor ținute, dar și să impresioneze. Accesoriul cel mai utilizat pentru turbane a fost pana, devenită aproape marcă a doamnei Madison înseși. Cu ușoară ironie, un participant la recepția oficială ce marca trecerea în noul an 1814 remarcă: „Nimeni nu putea să nu o observe, imediat ce pășea în sală, reperată după penele ce se așteptau peste mulțime“. Dolley lansase o modă; însă nu toate americancele își puteau permite să urmeze tendințele – o soție de politician contemporan a pălit la propriu

când i s-au cerut, pentru doar două asemenea pene, 9 dolari!

Turbanul bogat accesoriizat nu a fost însă singurul element aparte al vestimentației Primei Doamne. Dolley Madison nu s-a sfiit niciodată să-și etaleze cele mai exotice daruri: un manșon de vulpe argintie – primit de la John Jacob Astor, supranumit magnatul blănurilor; papuci turcești – de la diplomatul Tobias Lear; o mantie spectaculoasă din catifea roșie, căptușită cu brocart verde-smarald și brodată cu fir de aur – cadou de la beyul Algerului. Din păcate însă, aproape toate aceste ținute fantastice s-au pierdut, distruse de incendiul care a lovit Casa Albă la 24 august 1814.

Dolley Madison a fost cea dintâi Primă Doamnă care și-a asociat numele și statutul cu proiecte de impact public, precum strângerea de fonduri pentru a susține expediții de explorare, cea mai cunoscută fiind cea condusă de ofițerii Meriwether Lewis (1774 – 1809) și William Clark (1770 – 1838) între 1804 – 1806, cu scopul de a traversa continentul american și a localiza resursele naturale din ținutul Louisiana sau pentru a ridica, în Washington, un orfelinat pentru tinerele abandonate.

Odată încheiată misiunea la Casa Albă, cei doi s-au retras la plantația de tutun din Virginia, unde Dolley s-a dedicat familiei și, mai ales, îngrijirii soțului, din ce în ce mai bolnav. După moartea acestuia, datoriile fiului din prima căsătorie au ruinat-o. A fost nevoită să vândă toate proprietățile și să se reîntoarcă la Washington, într-o locuință modestă, unde s-a și stins din viață, la 12 iulie 1849. ■

RĂDĂCINI ALE RUGULUI APRINS: PAISIE DE LA NEAMȚ

MARIUS VASILEANU

Recunoscută de toți specialiștii, influența peste veacuri a Sf. Paisie Velicicovski s-a dovedit înfloritoare în cazul fenomenului Rugului Aprins, pornit în anii '40 la Mănăstirea Antim din București.

Sf. Paisie Velicicovski

Monahismul ortodox românesc, dar și cel panortodox, a fost covârșitor influențat de personalitatea lui Paisie Velicicovski (1722 – 1794), canonizat în Biserica Ortodoxă Română cu numele Paisie de la Neamț. Era, așadar, cât se poate de natural ca membrii emblematici ai Rugului Aprins să ia drept model viața și activitatea lui Paisie. Indirect, un model nu mai puțin important, dar despre care nu se știe foarte multe, este duhovnicul principal al lui Paisie, anume Cuviosul Vasile de la Poiana Mărului.

Faptul că la sosirea sa în Moldova (1743), Paisie, născut la Poltava (Ucraina), ajunge într-o comunitate vecină cu cea a lui Vasile de la Poiana Mărului, nu este lipsit de importanță. Fiindcă

dincolo de tainele vieții monahale pe care tânărul Paisie urma să le aprofundeze, avea deja un model. Chiar Paisie mărturisește în *Autobiografia* sa, despre Schitul Poiana Mărului, întemeiat (1733) de starețul Vasile, a cărui strădanie era de a împleti nevoia și activitatea monahală curentă cu cea culturală, astfel încât mica comunitate deținea „un scriptoriu pentru copierea manuscriselor și o bună bibliotecă” (vezi *Introducerea* semnată de părintele Elia Citterio, preluată și adaptată de diaconul Ioan I. Ică jr. în excelentul volum *Autobiografia și Viețile unui stareț, Paisie de la Neamț*, Editura Deisis, Sibiu, 2015).

O OGLINDĂ PESTE ANI

Următoarea etapă a vieții lui Paisie, petrecută în Muntele Athos, clarifică drumul acestuia. Pe de o parte, începând din anul 1746 când pleacă în Athos, după trei ani de totală sihăstrie, devine starețul unei comunități monahale din ce în ce mai mari, pe de altă parte, înaintează ferm pe calea desăvârșirii monahale, îndrumat direct de același stareț, părintele Vasile de la Poiana Mărului, ajuns la rândul său în Sfântul Munte. Sf. Paisie revine apoi în Moldova, după 17 ani de nevoia în Muntele Athos, însoțit de o comunitate de 64 de monahi, iar prima mănăstire în care aceștia

Biserica Mănăstirii Neamț

Mănăstirea Dragomirna, 1899
(xilografură de Rudolf Bernt)

sunt găzduiți este Dragomirna (1763). Pentru puțină vreme însă, întrucât cedarea Bucovinei către austrieci (1775) atrage previzibile piedici în libera practică a credinței ortodoxe, astfel încât comunitatea lui Paisie, din ce în ce mai numeroasă, ajunge într-o primă fază la Mănăstirea Secu, apoi, definitiv, la Mănăstirea Neamț.

La Dragomirna, apoi la Neamț, Paisie reușise să închege o echipă de traducători, o adevărată școală, ale cărei isprăvi urmau să intre în paginile de istorie. Iar fiindcă anumite evaluări vorbesc despre o comunitate nemțeană de 900 – 1.000 de suflete, și români, și greci, și ruși, și ucraineni, și bulgari, și sârbi etc., era deja un eveniment, întrucât tradiția monahală românească reținuse doar accidental asemenea cifre. În Țările Române funcționau comunități monahale puțin numeroase, tradiție perpetuată până în zilele noastre, inclusiv în comunitățile românești din Sf. Munte Athos.

Aceasta este oglinda în care se vor privi peste ani părintele Daniil de la Rarău, întemeietorul Rugului Aprins, și confracții săi. Neîndoind, necesitatea, ba chiar urgența, traducerilor filocalice începute de Sf. Paisie prin celebra ediție *Dobrotoliubie*, versiunea în traducere slavonă a *Filocaliei* grecești „stabilită de Paisie și monahii săi, veritabilă capodoperă de maturitate filologică și spirituală”, trebuia continuată. Dar la peste două secole distanță de Paisie, proiectul celor de la Rugul Aprins era la altă etapă.

Ajuns pentru scurtă vreme în România, părintele Ioan cel Străin (*Magazin istoric*, nr. 9/2018), care ucenicise la Mănăstirea Optina, ultima și cea mai însemnată redută paisiană, adusă la maximă înflorire înainte de revoluția bolșevică, grație ucenicilor lui Paisie, adusesese

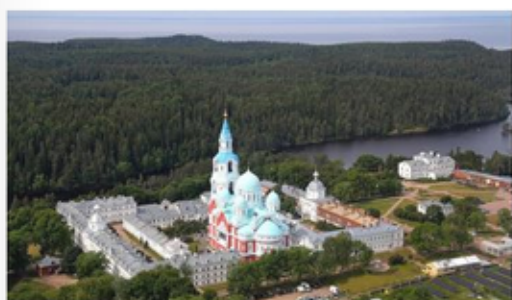
cu el *Sbornicul* – celebrul „compendiu” despre rugăciunea isihastă, o lucrare devenită clasică, alcătuită la Mănăstirea Valaam, Karelia (1936). Alături de nenumărate alte scrieri filocalice, care nu avuseseră loc în culegerea filocalică alcătuită de Paisie, traducerea *Sbornicului* se impunea. Este un prim proiect pornit de părintele Daniil Sandu Tudor și de duhovnicul rus Ioan cel Străin. Cel care avea să desăvârșească traducerea *Sbornicului* în limba română este preotul basarabean Gheorghe Roșca, personaj bucureștean mai puțin cunoscut al grupului Rugului Aprins.

CĂUTAREA ȘI DESĂVÂRȘIREA ÎNTRU RUGĂCIUNEA ISIHASTĂ

În paralel și independent de activitatea Rugului Aprins, pe care avea s-o cunoască spre finalul întâlnirilor de la Mănăstirea Antim, părintele Dumitru Stăniloae (*Magazin istoric*, nr. 6/2020) pornește, ajutat de părintele Arsenie Boca (*Magazin istoric*, nr. 11/2019), traducerea românească a *Filocaliei*, ediția de 12 volume. Desigur, sporadic, fragmentele filocalice erau deja cunoscute celui care căuta, inclusiv în limba română, încă de pe vremea, dar și înaintea mișcării paisiene. Ceea ce îl determină pe arhimandritul Ciprian Zaharia să afirme că „Prima versiune integrală (sau aproape integrală) a *Filocaliei* într-o limbă vie este versiunea ei românească din a doua jumătate a secolului XVIII și începutul secolului XIX. Ea precedă cu aproape un secol versiunea rusă a lui Teofan Zăvorățul, cu un secol și jumătate versiunea părintelui Dumitru Stăniloae și cu mai mult de două secole versiunile integrale occidentale din zilele noastre” (vezi *Paisianismul. Un moment românesc în istoria*

Părintele
Ioan cel Străin

Mănăstirea Valaam

spiritualității europene, Dan Zamfirescu, Editura Roza Vânturilor, București, 1996).

Dar modelul paisian viu, întrupat de părintele Ioan cel Străin, adăpostit de prigoana sovietică pentru puțină vreme (1943 – 1947) și în România, însemna înainte de toate căutarea și desăvârșirea întru rugăciunea isihastă. Isihasm care, am mai precizat, se practica – inclusiv pe linie paisiană – în numeroase alte spații ale ortodoxiei românești. Vasile de la Poiana Mărului și Paisie de la Neamț au adus o tonică revigorare, bazată inclusiv pe textele filocalice, unui isihasm care pătrunsese în Țările Române cel puțin de pe vremea Sf. Nicodim de la Tismana (sec. XIV). Așadar, aceasta aduce în plus paisianismul, revigorarea vieții monahale, bazată pe practica isihastă, nu este vorba nicicum despre ceva inedit decât în ordinea culturală, prin stăruitoarea râvnă a traducătorilor. S-ar putea spune că Paisie tinde să generalizeze practica isihastă în rândul monahilor.

Monahii Rugului Aprins, părintele Daniil Sandu Tudor în primul rând, ridică practica isihastă la o altă cotă, astfel încât, nu oricui, în condiții speciale (cu o *anume* binecuvântare), rugăciunea isihastă devine accesibilă și mirenilor. Ceea ce, iarași, nu era un fapt tocmai neobișnuit, dar a căpătat în mod vădit o *anume* amploare grație Rugului Aprins. Aceasta și-a arătat roadele imediat: bună parte dintre membrii laici ai Rugului Aprins arestați, alături de confracții lor clerici, au devenit modele de trăire spirituală în închisorile comuniste.

UN REVIRIMENT ECLEZIAL ȘI CULTURAL

Proiectul părintelui Daniil Sandu Tudor, ogândit în mișcarea paisiană, conținea desigur

Părintele
Dumitru Stăniloae

nenumărate alte componente. Părintele Daniil de la Rarău nu încetase să viseze încă de la tundera sa în monahism, să întemeieze o mănăstire de intelektuali, a căror activitate principală să fie desigur rugăciunea, dar care să se dedice consecvent și aplicat traducerilor unor texte importante în limba română, conștient fiind de imensul decalaj românesc existent la acest capitol. Pasionat, cum am tot spus-o, de literatura română veche, împreună cu cel puțin alți doi membri importanți ai Rugului Aprins, Mitropolitul Tit Simedrea și poetul Paul Sterian, părintele Daniil este conștient că toate aceste comori vechi și noi trebuie valorizate și aduse spre creșterea duhovnicească a ortodoxiei românești, după cum făcuse odinioară, cu oarecare succes, și Sf. Paisie de la Neamț. Din păcate, timpul nu a mai avut răbdare, părintele Daniil moare ca un martir în închisoarea de la Aiud, toate planurile sale intră în vrie. Singura izbândă – uriașă, însă –, privitoare la activitatea de traducere, este realizată de părintele Dumitru Stăniloae prin reușita sa de a publica, inițial primele patru volume din *Filocalie*, în anii '40, apoi, după ieșirea din închisoare, în anii '70 – '80, celelalte opt volume.

În rezumat, „paisianismul” a fost un fenomen spiritual unic, un experiment duhovnicesc

Părintele Daniil Sandu Tudor

Schitul Poiana Mărului

remarcabil, o înnoire comunitar-contemplativă a monahismului ortodox cu o amplă reverberație culturală și morală atât în Rusia, cât și în Țările Române. În ambele, el a determinat în aceste spații ortodoxe un reviriment eclesial și cultural cu ample dimensiuni. Dar istoriile celor două posterități paisiene în secolul XIX sunt extrem de diferite și simptomatice în evoluțiile lor“, precizează diaconul Ioan I. Ică jr.

Personal, am fost întrebat adesea în conferințe ori emisiuni dedicate Rugului Aprins dacă este posibilă reluarea activității unui asemenea grup, astăzi. În siajul părintelui Andrei Scrima,

răspunsul meu a fost totdeauna negativ, aducând mai multe argumente. Dar poate cel mai important argument nu a fost rostit până acum.

La fel cum paisianismul nu poate fi reinventat astăzi, din motive evidente, tot astfel și cu fenomenul Rugul Aprins. Fiindcă, în ambele cazuri datorăm totul anumitor personalități fondatoare, despre care am vorbit, inclusiv mai sus.

Ceea ce nu a fost rostit până acum însă, tocmai pentru că este mai greu de întrezărit, este că LUCRAREA lui Paisie de la Neamț s-a continuat, între altele, prin LUCRAREA săvârșită de personalitățile Rugului Aprins. și că aceste lucrări, ambele, continuă prin ucenici. Și prin ucenici ai ucenicilor.

Este, pentru a face o comparație dragă unora dintre personalitățile Rugului Aprins, ca și cum ne-am dori să reinventăm teoria relativității a lui Einstein. Ceea ce avem de făcut astăzi este să aprofundăm și să continuăm în condițiile acestui veac activitatea Rugului Aprins.

Dar, pentru a nu rămâne dator, despre rădăcinile Rugului Aprins voi continua și în episodul următor.

(Va urma)

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 august 2022, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Ce sumă de bani a plătit Austro-Ungaria Imperiului Otoman pentru bunurile imobile posedate de acesta în Bosnia și Herțegovina?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din mai 2022 este:

„Păzeau spatele coloanei de marș“

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de domnul **Inocențiu Dragoș Pop**, din **București**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2023.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sect. 5, București

E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

CODUL BUSHIDO DE LA PRINCIPII NESCRISE LA SAMURAIUL MODERN

ALEXANDRA BULEI

Samurai înarmați cu arme tradiționale, fotografiați în jurul anului 1880

De la sosirea primilor europeni în arhipelag în 1543, până la stabilirea unor relații diplomatice trainice prin intermediul ambasadelor din 1862 (anul primei misiuni diplomatice moderne nipone în Europa), civilizația occidentală a fost fascinată de cultura japoneză. Ordinea, ierarhizarea strictă a societății, respectul și principiile morale, împreună cu elementele vestimentare sau culinare, toate acestea au atras atenția vesticilor.

Bushido în grafia kanji

Una dintre categoriile sociale care s-a bucurat de mare interes în Occident au fost samurailor. Mulți europeni, de la misionarii iezuiți până la oamenii de cultură ai secolului al XIX-lea, au încercat să explice originile acestei caste și să înțeleagă principiile ei de gândire.

În limba japoneză, *bushido* înseamnă *calea războinicului*, unde *bushi* se traduce prin războinic, luptător, iar *do* prin cale, drum spiritual ce trebuie urmat. Istoria sa începe în timpul perioadei Heian (794 – 1185), însă principiile care îl alcătuiesc au fost definitivitate în timpul perioadei Edo/Tokugawa (1603 – 1868; *Magazin istoric*, nr. 6/2017).

Codul *bushido* sintetizat, compus din cele șapte principii morale pe care le cunoaștem

în zilele noastre, a ajuns să fie atribuit mai mult sau mai puțin scrierilor lui Inazo Nitobe (1862 – 1933). Diplomat japonez educat în S.U.A., a încercat să explice Occidentului ce înseamnă *bushido*, comparându-l cu ideea de cavalerism din Europa medievală și renașcentistă. Lucrarea sa – eronată din punctul de vedere al abordării și al informațiilor prezentate –, tradusă apoi în japoneză, a influențat și interpretarea codului *bushido* în țara de baștină.

**ASPRIMEA BUDISTĂ,
PURITATEA
ȘINTOISTĂ
ȘI EDUCAȚIA
CONFUCIANISTĂ**

Bushido a fost influențat de budism, șintoism – religia politeistă autohtonă Japoniei – și de neoconfucianism – o interpretare raționalistă a filosofiei lui Confucius, ce-și are originea în China veacului al VIII-lea. Având o paletă diversă de iz-

O scenă
din Povestea
celor 47 de ronini,
ilustrată
de Utagawa
Kunisada
(1786 – 1865);
eroii,
după ce
și-au dovedit
onoarea,
sunt aclamați
și invitați
să se odihnească

voare, nu ar trebui să ne mire cum, în perioada de început a acestui cod, clanurile de samurai au aderat sau au schimbat principiile sale.

Contribuția budismului este reprezentată de sentimentul de încredere în destin, de supunere în fața sorții și o hotărâre stoică în fața pericolului, recomandări izvorâte din ideea lipsei atașamentului față de iluziile acestei lumi. Șintoismul, pe de altă parte, acordă o atenție sporită loialității față de senior (*daimyo*) sau de împărat, cultului strămoșilor și respectului acordat părinților. Ideile au fost sădite în sufletul japonezilor timp de secole și au îndulcit puțin caracterul aspru al samurailor; format pe baza principiilor budiste.

În general, templele șintoiste au o oglindă în interior, obiect care nu este menit adorației, rolul lui fiind acela de a reflecta sufletul celui care se privește. Șintoismul propovăduiește bunătatea înăscută a omului și puritatea divină a sufletului său. Aceste idei au dus în timp la apariția unui ritual la fel de strâns legat de imaginea samurailor precum este codul *bushido*, și anume *seppukul harakiri* (sinuciderea rituală), efectuat de samurai pentru a dovedi că sufletul lor este pur.

Influențele confucianiste și neoconfucianiste sunt reprezentate de recomandările adresate samurailor de a nu se axa doar pe dezvoltarea sufletului. Un bun samurai trebuie să fie și un literat abil, să știe să scrie și să citească în *kanji* (alfabetul preluat din China), să cunoască clasicii literaturii chineze și fundamentele matematicii, la care se adaugă un talent artistic dovedit mai ales în arta poeziei *haiku*. Toyotomi Hideyoshi (1537 – 1598; *Magazin istoric*, nr. 2/2020), unul dintre „cei trei unificatori ai Japoniei”, a fost aspru criticat de intelectualii

Samurai fotografat în anii 1860
de Felice Beato (1832 – 1909)

epocii sale pentru faptul că el știa să scrie și să citească doar în *hiragana* (alfabetul autohton, derivat din simplificarea unor *kanji*), fiind la origine țărânsoldat (*ashigaru*). Prin contrast, misionarii europeni din veacul al XVI-lea raportau adesea că elita niponă era mult mai alfabetizată decât cea din țările lor de baștină.

Prin îmbinarea acestor influențe și adaptarea lor la realitățile social-politice ale fiecărei epoci, apare un sistem de valori numit *giri-ninjo*. *Giri* reprezintă datoria, obligația, raporturile dezirabile pe care trebuie să le aibă samuraiul cu societatea, iar *ninjo* face referire la nevoile lăuntrice, afective pe care le are individul.

OAMENII CU VOINȚĂ DREAPTĂ

Chiar dacă, în trecut, clanurile de samurai aveau la mai multe principii în formarea conduitei morale și sociale, codul *bushido*, așa cum îl știm în zilele noastre, este format din șapte fundamente. Acestea sunt: *Gi* (dreptatea), *Jin* (bunătatea), *Makoto* (integritatea), *Chu* (loialitatea), *Yu* (curajul), *Rei* (respectul) și *Meiyo* (onoarea).

Numită de unii samurai drept „coloana vertebrală care dă omului statornicie în hotărâre”, *Gi* se referă la datorie. Cuprinde atât datoriile sociale pe care samuraiul trebuie să și le achite fără a șovăi, cât și sarcinile morale pe care acesta le are față de persoane apropiate sau față de sine însuși. Principiul a fost formulat în perioada Sengoku (1467 – 1603; *Magazin istoric*, nr. 2/1979, 6/2021),

Un preot șintoist
în fața oglinzii
templului Tenmangu,
prefectura Fukuoka, Japonia

când șiretenia devenise o tactică foarte des folosită în lupte, iar afișarea curajului de a face ceea ce trebuie era o virtute foarte prețuită printre samurai. Inclusiv folclorul japonez apreciază foarte mult această virtute. Unul dintre cele mai populare exemple este *Povestea celor 47 de ronini* (samurai fără stăpân), ziși și cei 47 de *gi-ishi* – ad litteram, om cu voință dreaptă sau om cinstit.

Bunătatea, *Jin*, a fost și este considerată o virtute superioară, asociată cu un spirit nobil. Nu trebuie confundată cu mila oarbă. Pentru samurai, bunătatea era recomandată doar în cazurile în care aceasta era dictată de simțul dreptății. „Cel mai brav este și cel mai delicat, iar cel mai iubitor este și cel mai curajos”, spune un proverb japonez, aceasta fiind așa-numita *bushi no nasake* – duioșia luptătorului.

Despre *Makoto*, integritate, sinceritate, o zicală niponă spune: „sinceritatea este începutul și sfârșitul tuturor lucrurilor; fără ea nu se poate înfăptui nimic”. În perspectiva filosofilor

chinezi și intelectualilor japonezi, este temelia oricărui lucru. Pentru samurai, echivala cu datoria de a nu-și încălca cuvântul dat, oricât de complicată ar deveni situația. Dacă nu reușea să și-l respecte, acesta se considera dezonorat și era marginalizat de societate. Sinceritatea și onoarea sunt două principii foarte strâns legate.

Simțul onoarei, *Meiyo*, implică o conștiință vie a demnității și a meritelor personale. Un nume sau o imagine bune în societate reprezentau partea nemuritoare a vieții lor, iar orice atingere a renumelui reprezenta pentru ei o rușine. Teama de dispreț era așa de mare, încât, de-a lungul timpului, s-au iscat multe certuri între samurai în numele onoarei.

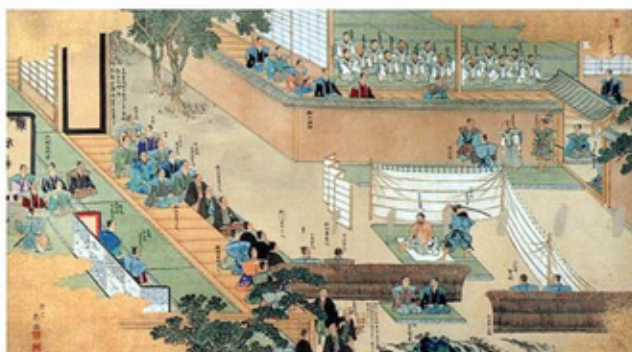
Prin politețe, respect (*Rei*), samuraiul nu înțelegea doar conformarea la o anumită situație socială de teama de a nu jigni bunul gust al unui interlocutor. Politețea se manifesta prin respectul arătat înaintașilor, cărora le sunt recunoscute meritele personale, dar și celor care sunt mai tineri. Față de aceștia aveau datoria de a-i îndruma și de a-i învăța normele și regulile din societate, de a transmite mai

departe cunoașterea primită de la înaintași.

Dacă până acum am prezentat virtuți pe care le regăsim și în alte societăți sau sisteme morale, loialitatea (*Chu*; *Magazin istoric*, nr. 7/1983) are o semnificație aparte pentru samurai și pentru poporul japonez în general. Pentru samurai, a fi loial însemna a-și cunoaște foarte bine datoria și a-și asuma responsabilitatea pentru acțiunile sale; a rămâne alături de cineva, fie un membru apropiat al familiei sau conducătorul statului, indiferent de situație; a avea curajul să protejeze bunul renume al acelei persoane, dar și să nu se dezică de principii chiar și în vremurile în care speranța pare pierdută. Această virtute a avut un rol important în istoria Japoniei, mai ales în perioada în care misionarii europeni au încercat să creștineze Țara Soarelui Răsare. Mulți japonezi neconvertiți nu înțelegeau cum un creștin putea sluji la doi stăpâni, unul spiritual, Dumnezeu, și unul pământean, respectiv împăratul, ceea ce a provocat conflicte și persecuții.

Pentru samurai, curajul (*Yu*) era considerat o virtute atât timp cât era folosit pentru a face

Pictură din epoca Edo ce ilustrează
sinuciderea rituală a lui Oishi Kuranosuke,
liderul celor 47 de ronini

Inazo Nitobe
alături de soție, în 1932

dreptate. Cum spune un proverb japonez: „curajul constă în a trăi când este drept să trăiești și a muri numai când este drept să mori”, cu alte cuvinte, a face lucrul corect indiferent de situație. Această virtute a fost greșit înțeleasă istoric atât de japonezi, cât și de europeni, curajul devenind sinonim cu sinuciderea prin aruncarea în luptă și prin manifestarea unui dispreț față de propria viață pe câmpul de luptă (*Magazin istoric*, nr. 9/1973).

UN LIANT ÎNTR-UN JAPONIA ȘI OCCIDENT

În secolul al XIX-lea, Japonia a negociat bine deschiderea către Occident, sub sloganul foarte popular în perioada Meiji (1868 – 1912): „Știință din Vest, dar principii din Est!”. Țara Soarelui Răsare a reușit într-o scurtă perioadă să devină un stat dezvoltat, cu o industrie înfloritoare.

Principiile *bushido* i-au fascinat pe occidentalii veacului,

odată cu deschiderea Japoniei. În Europa, au atras atenția Marii Britanii în special. În perioada 1894 – 1914, în rândul opiniei publice britanice se cerea insistent realizarea unui cod moral după modelul celui japonez, care să fie implementat în Parlament, pentru a se asigura progresul societății. Aceste cereri insistente ale intelectualilor britanici trebuie privite în contextul pierderii influenței Marii Britanii ca mare putere în defavoarea Germaniei și a Statelor Unite ale Americii, influență atât economică, cât și politică la nivelul politicii internaționale. În aceste condiții, Marea Britanie a încercat să ia ca exemplu modelul nipon, sperând că prin adoptarea unui mod de gândire și de comportament asemănător codului *bushido* s-ar putea ajunge la o revitalizare a moralului populației și la recâștigarea supremației la nivel internațional, în ultimă instanță.

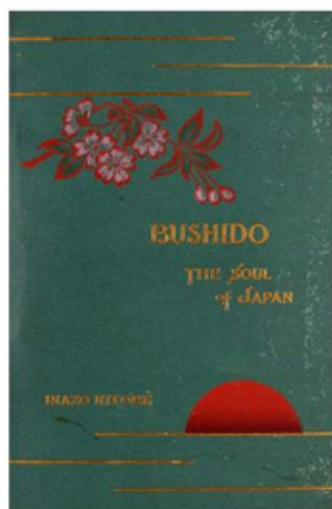
Publicarea cărții lui Inazo Nitobe, *Bushido: Sufletul Japoniei*, în 1900 a contribuit la

răspândirea principiilor codului în Occident. Din păcate, cartea lui Inazo Nitobe a condus la înțelegere superficială și eronată a *bushido* de către occidentali. La momentul respectiv însă, a reprezentat un liant între două lumi total diferite, Japonia și Occidentul, a facilitat legătura dintre două mentalități opuse, una individualistă și una centrată pe societate și pe binele celui alt.

Nu ar trebui să privim aceste principii ca fiind fixe, rigide. Ele au fost remodelate în funcție de epocă. Chiar dacă au fost des asociate cu samurail, au continuat să existe chiar și atunci când această clasă socială a dispărut, cel puțin oficial, din ierarhia japoneză.

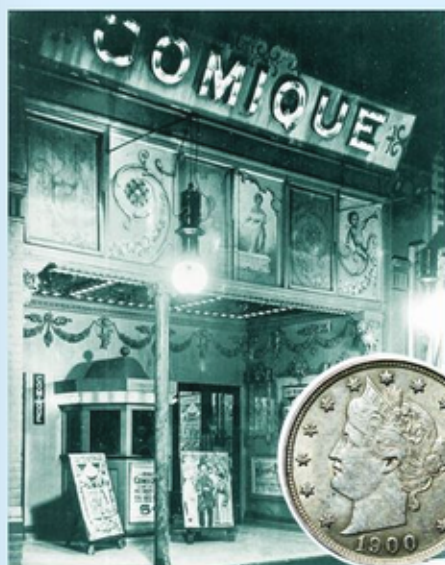
În interiorul societății japoneze, odată cu modernizarea, principiile codului *bushido* au fost preluate și adaptate pentru buna funcționare a marilor companii (*zaibatsu*). Loialitatea față de conducătorul statului s-a transformat în loialitatea față de companie. Respectul arătat superiorilor și colegilor este asemănător cu respectul pe care îl aveau samurail în raporturile lor cu societatea. Curajul și integritatea sunt în continuare două principii adânc înrădăcinate în mentalitatea japoneză, vizibile prin modul în care se raportează la munca lor în cadrul companiei, fac ceea ce trebuie făcut chiar și în situațiile mai puțin dezirabile. Artele marțiale sunt, în zilele noastre, cel mai bun refugiu pentru cei care vor să pornească pe un drum anevoios al înțelegerii acestor principii, deoarece ele păstrează învățăturile vechilor samurai, dar în același timp le adaptează la situațiile lumii moderne. ■

Prima ediție a cărții
lui Inazo Nitobe

NICKELODEON – DE LA UN BĂNUT LA O AFACERE DE MILIOANE

DORINA MIHALCEA

Ce poți cumpăra cu un bănuț?! În lumea de astăzi, aproape nimic. În America începutului de veac XX cu un nickel – o monetă de cinci cenți, compusă dintr-un aliaj de cupru și nichel –, la 1900 îți puteai lua aproximativ 1 kg de pâine, un bilet de tramvai, o halbă bună de bere sau... dacă voiai cu adevărat să te distrezi și să visezi, puteai să îți iei un bilet la ceea ce putem numi străbunicul cinematografului – nickelodeonul.

*Intrarea într-un nickelodeon
și moneta în schimbul căreia se putea viziona un spectacol*

Erau ultimii ani ai secolului al XIX-lea; așa-numita *Eră de aur* (1870 – 1900), după cum avea să rămână în istorie grație lucrării lui Mark Twain și a lui Charles Dudley Warner, *The Gilded Age: A Tale of Today* (Era de aur: O poveste de astăzi, 1873). America își sporise considerabil populația, iar nordul și vestul țării începuseră să se impună ca poli ai bogăției și ai ostentației. Cetățeanul de rând, după munca asiduă de peste zi sau după o întreagă săptămână, resimțea din ce în ce mai mult nevoia de relaxare. Pentru mulți, spectacolul de vodevil reprezenta evadarea perfectă...

UN IEFTIN AMUZAMENT DE BÂLCI?

În primii cinci ani ai secolului al XX-lea, după cum arăta istoricul american de film Charles Musser, numărul acestui tip de reprezentații a crescut simțitor. Realitatea a adus însă atât fericire, grație încasărilor generoase, cât și o presiune imensă pe proprietarii

teatrelor ce le organizau. Explicația era una simplă: pentru a atrage, de cele mai multe ori, aceeași categorie de spectatori, săptămână după săptămână, era nevoie de reîmprospătarea, de regândirea constantă a programelor prezentate. Dar, fiind vorba de spectacole ce se jucau, în medie, în opt până la 15 acte, devenise din ce în ce mai complicat să se găsească piesele perfecte. și, chiar și atunci, actorilor le era aproape imposibil să învețe, într-un timp atât de scurt, noile roluri.

Astfel că, pentru a le oferi gura de aer proaspăt atât de necesară, patronii de vodevili au început să cupleze spectacolele tradiționale cu proiecția de filme, noua invenție a fraților Lumière (1895) care, după câțiva ani de nesocotire, de ironică asemuire cu un ieftin amuzament de bălci, în primii ani ai secolului al XX-lea, începuse să se impună ca un element central în industria divertismentului, grație, în special, primului regizor, francezul Georges Méliès (1861 – 1938), descoperitorul trucajului cinematografic și creatorul unor pelicule de mare succes, precum *Afacerea Dreyfus* (1899), *Cenușăreasa*

(1899) sau *Voiajul în lună* (1902).

După calculele lui Musser, doar în perioada cuprinsă între toamna anului 1903 și primăvara viitoare, mai ales în zona orașelor importante din nord-estul Statelor Unite, numărul teatrelor de vodevil care prezentau filme a crescut simțitor. Cele care ofereau spectacolele de mare clasă, care cuprindeau constant 15 acte, aparțineau lanțurilor importante din domeniu: patronate fie de renumiții managerii teatrali și impresari E.F. Albee al II-lea (1857 – 1930) și B.F. Keith (1846 – 1914); fie de Martin Beck (1868 – 1940), un slovac ambițios, unul dintre prietenii apropiați ai marelui iluzionist Houdini; fie de impresarul F.F. Proctor (1851 – 1929), care, inițial, își câștigase renumele ca acrobat, drept *Marele Levantin*.

Adevărata revoluție a reprezentat-o însă proliferarea așa-numitelor vodeviluri de familie sau vodeviluri ieftine, deschise inițial în nord-estul Americii și răspândite apoi rapid în Midwest și Far West. Ele găzduiau doar spectacole mai modeste, în cinci sau șase acte, cu prețuri coborâte (10 cenți), adresându-se clasei muncitoare și funcționării de rând.

Iar de la programele relativ simple și cu o durată mică, la găzduirea doar a reprezentațiilor cinematografice a rămas doar un pas – făcut odată cu inventarea așa-numitelor *Nickelodeone*, denumite astfel prin combinarea a două elemente prin care se dorea obținerea unui succes incontestabil: moneda de cinci cenți (*nickel*) și strămoșul teatrului atenian (*odeon*).

ÎNTÂLNIREA CARE A REVOLUȚIONAT LUMEA DIVERTISMENTULUI

Termenul de *Nickelodeon* a apărut pentru prima oară în 1888, un anume colonel William Austin din Boston (Massachusetts) botezându-și astfel centrul de distracție și educație morală adresat clasei muncitoare din oraș.

Consacrarea adevărată s-a datorat unor ingenioși oameni de afaceri: Harry Davis (1861 – 1940) și John P. Harris (1871 – 1926). Destinul i-a adus împreună –

Davis fiind căsătorit cu sora lui Harris.

Harry Davis, născut în Anglia, venise împreună cu familia în Statele Unite când abia împlinise nouă ani. Și pentru a-și împlini visul american, adolescentul nu s-a dat de la nimic înlături. Fascinat de lumea spectacolului, încă de la 10 ani a început să lucreze la un bălci. Cu mintea ascuțită, a prins repede atât itele afacerii în sine, cât, mai ales, cum să impresioneze mulțimea. Orice mașinărie nouă care apărea îi făcea cu ochiul: kinetoscopul lui Edison – aparatul care reda imagini în mișcare, din lumea reală, obținute cu ajutorul unui kinetograf; cinematograful fraților Lumière sau proiectorul, denumit vitascop, invenția americanilor Charles Francis Jenkins (1867 – 1934) și Thomas Armat (1866 – 1948). Intrase de câțiva ani în lumea patronilor de localuri de divertisment, când a înțeles că filmele vor cuceri rapid publicul, proiectarea, dar și producerea lor transformându-se în afacerea viitorului.

Luându-și-l partener pe cumnat, un respectabil om de afaceri din Pittsburgh, John Harris a deschis în oraș, pe una dintre cele mai cunoscute străzi, renumită pentru restaurante, magazine și locuri de distracție, un Nickelodeon. Era 19 iunie 1905...

Dacă Davis a venit cu ideea, cumnatul a adus spațiul – un fost magazin, pe care cei doi l-au transformat radical. Istoricii estimează că întreaga operațiune le-a scos bani frumoși din buzunare. Căci nu a fost vorba doar de ridicarea unei scene și amplasarea de scaune, cei doi antreprenori au dorit ca teatrul lor să fie unul special: multe înfloriri arhitecturale, de genul mulurilor pe pereți, tavane înfrumusețate, picturi colorate la tot pasul sau coloane impresionante. Statui și aplice aurite întâmpinau spectatorii în hol, oferind senzația de lux și de înaltă clasă unui public format în marea sa majoritate din oameni de rând, care, în mod normal, nu aveau cum să și le permită. Dacă cei avuți erau atrași de Operă sau de Teatru, stabilimentele în care opulența era la ea acasă, de ce să nu copieze modelul și pentru sala lor de filme.

Ceea ce, inițial, pentru mulți părea mai degrabă a conduce la eșec financiar s-a transformat într-o adevărată mină de aur. Oamenii s-au înghesuit la Nickelodeon pentru a experimenta atât atmosfera elegantă, cât și pentru a vedea cel mai recent film.

John P. Davies

Harry Davis

July 6, 1905

MUSICAL AMERICA

HARRY DAVIS, "IMPRESARIO OF THE HOUR"
DISCUSSES HIS OPERATIC AIMS AND BELIEFS

Life Had "Oliver Optic Beginning and Heretofore Alger Fulfillment" — In new Contemplating the Invasion of Other Large Cities with His Company

Pittsburgh Theater-Man, Who Has Just Completed Brilliant Summer Season of Opera in Two Cities, Wants People of Limited Means to Know Operatic Literature

Together? Because I believe in opera. Its medium is a great education for the people — not for the rich who are content to patronize opera, but for the poor people who realize that in why I have provided these varied dramatic benefits

Pittsburgh, June 26, 1905

OUR government has declared that it will tolerate only such men as have achieved "extreme value." The writer hereby nominates Harry Davis of Pitt-

Un vitascop

Cu toate că nu s-au păstrat documentele contabile din primele luni de funcționare, istoricii estimează că, în timpul unei zile de vârf, între ora opt dimineața și miezul nopții, până la 7.000 de persoane au ajuns să treacă pragul sălii pentru a viziona tradiționalele scurte producții cinematografice. După cum au titrat ziarele locale, în ziua deschiderii, Nickelodeonul din Pittsburgh a înregistrat 450 de spectatori. În ziua următoare au început să apară din ce în ce mai mulți doritori, peste 1.500 i-au trecut pragul, plătind *nickel*-ul cerut. Era efectul, în cea mai mare măsură, a unei reclame bine puse la punct de Davis: angajase actori care să îi atragă la colț de stradă clienții; cum-părase fonograme din care se auzea constant muzică la volum maxim; amplasase pe frontonul clădirii o firmă impozantă, luminată puternic; la intrare, pe panouri uriașe și viu colorate, titlurile reprezentațiilor cinematografice erau scrise cu litere mari.

Dacă numărul total al scaunelor a fost înregistrat pentru istorie – 96 –, nu există date certe cu privire la materialul exact care a fost folosit pentru ecranul de proiecție; cei mai mulți înclină să creadă că ar fi fost vorba despre o uriașă bucată de muselină, o pânză topită fină, de origine exotică.

În ceea ce privea filmele, marea majoritate proveneau din colecția impresionantă a lui Davis (care se pare că începuse să le achiziționeze de câțiva ani, pasionat de noua artă): nu era vorba numai de filme artistice – de acțiune sau comedii –, ci și de documentare, pe subiecte variate, precum invenții minunate sau peisaje exotice. Producțiile erau scurte, de circa 15 – 20 de minute. Pentru a menține atmosfera și a anima sala, Davis și Harris au angajat pianisti, care interpretau bucăți muzicale în ton cu cele prezentate pe marele ecran.

Inițial, s-a crezut că prima peliculă proiectată în noul teatru a fost *The Baffled Burglar* – povestea unui mic câine care fugărește și prinde hoți în

Anglia. Însă filmul regizorului britanic Walter R. Booth (1869 – 1938) a avut premiera doi ani mai târziu, în 1907. Astfel că unii istorici au înclinat să creadă că deschizător de drumuri a fost *The Great Train Robbery* (Marele jaf al trenului), o producție de 12 minute, de acțiune intensă, cu focuri de armă și urmăritori cu suflul la gură pe șaua cailor. Regina spectacolului ar fi fost, fără nicio urmă de îndoială, scena finală: George Barnes, actorul care interpreta rolul banditului, îndrepta arma spre cameră și trăgea: publicul era îngrozit! Cum să nu merite să dai un bănuț pentru o asemenea reprezentație?!

CHEILE SUCCESULUI: PRODUȚIILE CAPTIVANTE ȘI... CRITICA MORALIȘTILOR

În doar câteva luni, primul *Nickelodeon* din Pittsburgh s-a dovedit o mare afacere: Davis și Harris au mai deschis încă o duzină de asemenea săli de reprezentații. În prima jumătate a anului următor, 1906, se estimează că au fost înființate numai în Pittsburgh între cinci și opt asemenea săli pe lună, pentru ca, în a doua parte a anului, numărul lor să depășească cu puțin 40.

Conform cifrelor oferite de istoricii de film, în 1907, mai bine de 2 milioane de americani vizionaseră măcar o dată o peliculă la *Nickelodeon*. În februarie același an, numai în Chicago funcționau 158 de localuri de acel gen; respectiv, în iunie 1907, în New York erau puțin peste 400. La mijlocul anului următor, Philadelphia sărea și ea de bariera de 200. Iar, tot în același an 1908, numărul de săli *Nickelodeon* la nivelul întregii țări depășea 8.000!

Ceea ce mai târziu a intrat în istorie ca un adevărat fenomen (*Nickelodeon mania*) s-a răspândit apoi cu o viteză amețitoare: în 1910, sălile de reprezentație atrăgeau peste 26 de milioane de oameni pe săptămână. Rapida lor proliferare, sublinia același istoric american Charles Musser, a creat o adevărată

De la început s-a discutat dacă era potrivit să meargă la astfel de spectacole cei mici

revoluție în lumea divertismentului. Ea a modificat tipul spectatorului și, totodată, a grăbit impunerea de schimbări fundamentale în ceea ce privea atât producția, cât și proiecția de filme. Cererea explozivă de pelicule a contribuit la creșterea producției cinematografice și a forțat reorganizarea domeniului în sine. Pentru Musser nu a mai rămas vreo îndoială: cinematograful modern a început cu *Nickelodeon*-ul.

Una dintre cheile unui asemenea succes a fost pușin mai... neobișnuită: critica acerbă a moraliștilor. Multe dintre ziarele timpului au înfierat producțiile prezentate, moralitatea lor lăsând mult de dorit. Publicul era atras mai ales de subiectele sensibile, pasionale: crime, seducție, sex...

Adesea, și localurile în sine lăsaau mult de dorit. Investigațiile jurnaliștilor din epocă au scos la lumină condițiile insalubre și nesigure în care spectatorii, ce scoteau un simplu *nickel* din buzunare, erau obligați uneori să urmărească filmele. Astfel, mulți patroni au fost forțați să își îmbunătățească spațiile, punând mai mult accentul pe lux, decât pe profitabilitate.

Iar aceasta a început să atârne din ce în ce mai greu... Cu toate că erau mulți, foarte mulți plătitori de cinci cenți, sumele importante se strângeau greu. Și era nevoie de bani frumoși pentru a menține afa-

rea în vârf: a înfrumuseța sălile, a spori numărul de scaune, a angaja formații sau chiar orchestre, care să mențină atmosfera...

Spre 1915 moda *Nickelodeon*-ului părea deja să bată în retragere. Au cântărit greu în balanță nu numai sumele necesare pentru modernizarea sălilor, ci, mai ales, avansul producțiilor cinematografice – de astă dată apărând filme mult mai lungi, mai elaborate, a căror proiecție necesita genuri mai complexe atât de ecrane, cât și de echipamente speciale.

Odată cu deschiderea Teatrului Regent din New York, în februarie 1913, o nouă cră începea... Construcția elegantei clădiri – primul cu adevărat palat american al filmelor, după cum avea să fie denumit mai târziu – a durat mai bine de un an (1912 – 1913). Ideea i-a aparținut fondatorului studiourilor cinematografice „Biograph”, Henry N. Marvin (1863 – 1940), un asociat al lui Thomas A. Edison. Marvin și-a dorit crearea unui spațiu special pentru proiecția de filme: generos ca mărime, putând găzdui atât un public numeros, cât și o întreagă orchestră; dar și luxos prin definiție: spectatorii trebuind să fie tratați cu atenție, întâmpinați și conduși la propriile locuri de angajați în uniforme strălucitoare. *Nickelodeon*-ul se stinge, cinematograful era în continuă ascensiune... ■

CONTROVERSELE TEZAUURULUI B.N.R. EVACUAT LA MOSCOVA

(Urmare din p. 37)

O altă ipoteză a celor doi autori ce naște firești discuții este următoarea: „Afirmația secretarului general al P.C.U.S. [L.I. Brejnev, în timpul discuțiilor de la Moscova, cu delegația română, din 3 – 11 septembrie 1965 – n.n.] despre evacuarea aurului în interiorul țării are o bună acoperire în arhivele ruse”. Ca argument științific ni se prezintă o „Notă manuscrisă, întocmită la 5 iulie 1918 de Cancelaria Direcției Generale Maritime Economice (GLAVMORHOZ) din Moscova”, destinată Băncii de Stat (Populare), în care se afirmă într-o singură frază: „În completare la nota sa nr. 816 din 15 iunie, Direcția Generală Maritimă Economică informează

că banii și bunurile de valoare românești [subl. I.S.] vor fi aduse în încăperile băncii în data de 8 iulie a.c. la ora 11 dimineața pentru a fi predate comisiei în componența căreia au fost incluși, din partea Direcției, S. Krasovski și N.F. Izmajlov” (*Arhiva Moldaviei*, pp. 323 – 324). Este vorba, de fapt, despre o ciornă de lucru (care urma să ajungă la o importantă entitate sovietică și viza o operațiune de maximă importanță statală), scrisă de mână, nesemnată, neștampilată, neînregistrată. În continuare, autorii afirmă: „În chip surprinzător (sic!), în ediția lui Ilie Schipor transpare o dovadă în plus a celor menționate în documentul nostru despre evacuarea depozitului de aur al României înăuntrul teritoriului rusesc în vara lui 1918.

Ne referim la documentul nr. 68 din volum [...] în care se atestă reîntoarcerea aurului românesc (după un *răstimp de trei ani* – [subl. I.S.]) de la Samara la Moscova, operațiune girată de același Izmajlov”.

Precizând că niciunde în *Destinul* nu se găsește vreun document sau susținere care să sugereze că evacuarea din Moscova a Tezaurului României ar fi avut loc în vara lui 1918, voi prezenta – cu ajutorul unor documente identificate în arhivele ruse – contextul în care s-au întâmplat fapte ce ar fi implicat personaje prezentate ca decisive în presupusa evacuare din 1918 a Tezaurului B.N.R. depozitat în Palatul Armelor din Kremlin.

(Va urma)

PREMIILE FUNDATIEI CULTURALE MAGAZIN ISTORIC

Tradiția începută în urmă cu 30 de ani de Fundația Culturală Magazin Istoric, cu sprijinul unor generoși sponsori, persoane particulare sau firme de tradiție, de a premia anual cărți de istorie, alese dintre cele mai bune apariții ale anului anterior, a continuat în a doua zi a celei de a 30-a ediții a Simpozionului de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu”, în elegantul cadru al Sălii „Mitiță Constantinescu”, de la Banca Națională a României.

Cărțile premiate au fost prezentate de domnul Cristian Păunescu, consilier al Guvernatorului Băncii Naționale a României.

1) Premiul „I.C. Filitti”

Acordat de doamna Georgeta Filitti: Dan Horațiu Popescu, *Layers of the text and context. Patrick Leigh Fermor și prietenii*, Editura Universității din Oradea

2) Premiul „Nicky Chrissoveloni”

Acordat de familia Chrissoveloni: Ilie Schipor, *Destinul tezaurului României. Argumente din arhivele ruse*, Editura Oscar Print

3) Premiul „Lazăr Șăineanu”

Acordat de „Rădăcini” S.R.L.: Ulysse de Marsillac, *Bucureștiul între Orient și tentația modernității* (selecție, note și introducere de Adrian Majuru), Editura Corint Books

4) Premiul „Carol Davila”

Acordat de „Rădăcini” S.R.L.: Mihail Mihailide, *Mezinul, maestrul și Securitatea*, Cartea Medicală

5) Premiul „Radu Rosetti”

Acordat de „Rădăcini” S.R.L.: Armata română pe Frontul de Est în imagini (1941 – 1944), editori: Ottmar Trașcă, Valentin Orga, Adrian Boda și Jozsef Benko, Editura Argonaut

6) Premiul „Gheorghe Zane”

Acordat de domnul Ion Nițu: *Gheorghe Tașcă, un economist în misiune diplomatică la Berlin (1930 – 1932). Memorii și însemnări (1924 – 1949)*, vol. I, II, ediție îngrijită de Ioan Opreș și Alexandra Filotti, Editura Vremera

7) Premiul „David Prodan”

Acordat de domnul Napoleon Pop: Vasile Pușcaș, *Keith Hitchins:*

the historian's honesty. Onestitatea istoricului, Editura Școala Ardeleană

8) Premiul „Gheorghe Brătianu”

Acordat de STFD – TRANSFOND S.A.: Mircea Stan, *Programul de măsuri active al KGB – GRU împotriva României (1964 – 1989)*, Editura Militară

9) Premiul „Constantin Stere”

Acordat de STFD – TRANSFOND S.A.: Valentin Burlacu, *Formarea și evoluția Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (1924 – 1940)*, Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”

10) Premiul „Grigore Baștan”

Acordat de STFD – TRANSFOND S.A.: Mircea Tănase, *Parașutiștii între mirajul legendelor și memoria documentelor. Studii, documente, evocări, mărturii*, Editura Militară

11) Premiul „Alexandru Tzigara-Samurcaș”

Acordat de: Fondul de Garantare a Depozitelor Bancare: Mircea Alexandru Hortopan, *Castelul Peleş, leagănul dinastiei române: de la reședință regală la muzeu*, Oscar Print

12) Premiul „Silviu Dragomir”

Acordat de: Fondul de Garantare a Depozitelor Bancare: Nicoleta

Domnul profesor Vasile Pușcaș (primul din dreapta), alături de sponsorul Premiului „David Prodan”, domnul Napoleon Pop, și consilierul guvernatorului B.N.R., domnul Cristian Păunescu

Domnul Cristian Păunescu,
doamna Georgeta Filitti
și domnul Petre Tulin,
director general,
Fondul de Garanțare
a Depunerilor Bancare

Șerban, România 1988 – 1989.
Lumea liberă în apărarea satelor
românești: *Opération villages
roumains*, Editura Mega

13) Premiul „A.D. Xenopol”

Acordat de: Fondul de Garan-
tare a Depozitelor Bancare:
Simona Lahovary. *pagini de jurnal, vol. I (1923 –
1930)*, traducere din limba franceză, prefață și note
de Georgeta Filitti, Editura Corint Books

14) Premiul „Nicolae Milescu”

Acordat de Niro Investment Group: Viorel Isti-
cioaia-Budura, *O privire spre Asia. Amintirile unui
ambasador*, Editura Litera

15) Premiul „Nicolae Vățămanu”

Acordat de Niro Investment Group: Vasile Sârbu,
Dan Mischianu, *Codex aureus medicorum daco-ro-
manorum: 1914 – 1919: Participarea medicilor
români la războiul de reîntregire a neamului și la
Unirea din 1918*, Editura RAO Distribuție

16) Premiul „Mihail Moruzov”

Acordat de Niro Investment Group: George
Trohani, Nicolae Trohani, *aghiotantul lui Eugen
Cristescu: mărturii din vremuri de pace și de război
(1936 – 1945)*, Editura Mișcări

17) Premiul „Nicolae Iorga”

Acordat de Niro Investment Group: *Documente pri-
vind istoria românilor. Colecția Eudoxiu Hurmuzaki.
Seria a 3-a. Volumul V. Franța și chestiunea Basara-
biei la Conferința de Pace de la Paris (1919 – 1920)*,
editori: Gheorghe E. Cojocaru, Eugen-Tudor Scilifos,
Editura Academiei Române, Editura Istros a Muzeului
Brăilei „Carol I”

18) Premiul „Florin Costan- tiniu”

Acordat de familia Nichita:
Gheorghe Onişoru, *Stalin și
poporul rus... Democrație și
dictatură în România contem-*

Domnul profesor Adrian Cioroianu
(primul din dreapta),
doamna Daniela Ioniță,
sponsor al Premiului
„Constantin C. Giurescu”,
și domnul Cristian Păunescu

porană. *Premisele instaurării
comunismului*, Editura Corint

19) Premiul „Nicolae-Șer- ban Tanașoca”

Acordat de doamnele Anca și
Rodica Tanașoca: Petre Guran,
*Rendre la couronne au Christ.
Étude sur la fin de l'idée impéria-
le byzantine*, Herlo Verlag

20) Premiul „Josef Pilsudski”

Acordat de Maspex România:
România și Polonia: *un secol de
alianță. Documente*, coordona-
tori: dr. Carmen Sorina Rîjnovceanu, dr. Șerban Liviu
Pavelescu, Editura Militară

21) Premiul „Cristina Țurlea”

Acordat de Stelian Țurlea: Andrei Răzvan Voinea,
Irina Calotă, *Locuințe pentru muncitori și funcționari.
Casa construcțiilor și parcelarea Vatra Luminoasă
(1930 – 1949)*, Asociația Studio Zona

22) Premiul „Dinu C. Giurescu”

Acordat de doamna Lia Ciplea: Narcis Dorin Ion,
*Carol al II-lea al României. Un rege controversat. vol
I – 5*, Editura Magic Print

23) Premiul „Ion Bulei”

Acordat de doamna Daniela Ioniță: Constantin
Ardeleanu, *O croazieră de la Viena la Constantino-
pol. Călători, spații, imagini (1830 – 1860)*, Editura
Humanitas

24) Premiul „Constantin C. Giurescu”

Acordat de doamna Daniela Ioniță: Adrian Cio-
roianu, *A fost odată ca niciodată Partidul Comunist
Român (1921 – 2021). Pentru o istorie dezinhbată a
„viitorului luminos”*, Editura Polirom

25) Premiul „Ioan Masoff”

Acordat de Florin și Nora Enăceanu: Ion Moldovan,
Carmen Stănescu și Damian Crâșmaru, *o familie pe
scena Teatrului Național*, Editura Ecou Transilvan

26) Premiul „Vasile Pârvan”

Acordat de EURONNE
GROUP: Maria Preda, *O spiri-
tualitate dincolo de timp. O isto-
rie a Egiptului faraonic*, Editura
Cavallioti

27) Premiul „Dan Berindei”

Acordat de domnul Radu
Bumbăcel: Alesandru Duțu, *Al
Doilea Război Mondial (1 sep-
tembrie 1939 – 2 septembrie
1945). O altfel de cronologie*, Edi-
tura Univers Enciclopedic Gold ■

DOVEZI ALE RĂSCOALEI BOADICEI

În anii 60 – 61 d.H., Boadicea, regina tribului Icenii din sudul Angliei, a condus o răsccoală masivă împotriva romanilor, care cuceriseră regiunea din anul 43 d.H. Cu toate că a fost înfrântă, povestea ei dramatică a devenit un simbol al culturii britanice din Renaștere și mai ales în secolul al XIX-lea, păstrându-și faima până în prezent.

Arheologii britanici au descoperit în 2020 o serie de ruine care dezvăluie represiunile autorităților romane în urma înăbușirii revoltei. Este vorba de un sat, alcătuit din 17 locuințe împrejmuite de un zid de apărare, probabil aparținând tribului Trinovantes, aliat al Boadiceei. Ruinele conțin dovezi că locuitorii săi se bucurau de un statut important – de exemplu, o cantitate masivă de obiecte din lut. Există însă și semne că locul a fost ars din temelii și abandonat în a doua jumătate a primului secol d.H.

Având în vedere importanța satului, faptul că nu a mai cutezat cineva să se așeze acolo în urma distrugerii este o dovadă a severității represiunilor romane. În perioada ulterioară ruinării, arheologii au descoperit doar diverse ofrande religioase, probabil dedicate zeului roman Mercur, sugerând că s-ar fi construit un mic sanctuar al acestei zeități.

FRESCĂ SPECTACULOASĂ DIN POMPEI, RESTAURATĂ

În orașul roman Pompei se afla casa familiei Ceii, foarte influentă. Vila a fost descoperită pentru prima dată în anii 1913 – 1914. Locuința fusese construită în perioada samnită târzie, în secolul al II-lea î.H. Frescele care decorau zidurile casei s-au deteriorat însă din momentul descoperirii acum 100 de ani, din pricina lipsei de întreținere și a restaurărilor realizate prost.

Experții contemporani au terminat în februarie 2021 restaurarea acestor picturi, utilizând tehnologii moderne. Picturile au fost curățate cu laser, iar apoi detaliile deteriorate au fost retușate cu grijă. Au fost luate de

asemenea măsuri de protejare împotriva ploii sau a altor pericole.

Frescele prezintă scene de vânătoare. Mai multe animale se iau la harță – o felină e pe cale să răpună doi berbeci, un mistreț fugărește caprioare, un leu atacă un taur etc. –, iar într-o altă scenă, mai mulți vânători se pregătesc să ucidă hipopotami și crocodili pe malurile Nilului. Alte detalii ale frescei, ce ilustrează scene din Egipt, ne indică faptul că proprietarul locuinței era foarte interesat de cultul zeiței Isis, care se și răspândise în Pompei în ultimii ani ai orașului.

BIROCRAȚIE PREISTORICĂ

La Movila Arslantepe, un sit arheologic vechi de 7.000 de ani din Turcia, provincia Malatya, au fost descoperite aproximativ 250 de urme de sigilii – încă nu a fost găsit un exemplar propriu-zis, doar urme ale aplicării acestora – în cadrul templului antic. Erau aplicate pe vase, saci, coșuri și uși. Arheologii sunt de părere că erau utilizate pentru a desemna proprietatea indivizilor sau

famiilor. Au fost scoase deja la iveală aproximativ 5.000 de urme de sigilii în interiorul ruinelor palatului – cel mai vechi din lume –, care este însă o construcție mai nouă decât templul.

Este o dovadă că o formă de birocrație a existat în acest loc încă înainte să se stabilească o autoritate regală. Sigiliile din cadrul palatului sunt de asemenea mai sofisticate decât cele din templu, o dovadă a îmbunătățirii sistemului de-a lungul timpului. Acestea din urmă purtau figuri de leu, de șarpe și umane. S-a descoperit de asemenea că sigiliile erau de piatră, metal sau lemn.

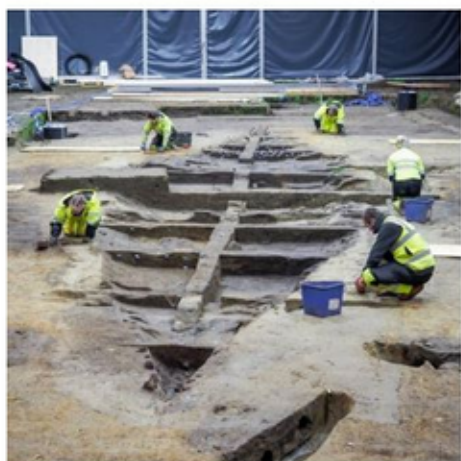

TEHNICI MEDICALE BIZANTINE

Arheologii care cercetau situl fortăreței bizantine din Polystylon, aflată astăzi în Tracia Occidentală, Grecia, au analizat craniul unui oștean decapitat după ce cetatea a căzut în mâinile otomanilor. Se pare că acesta avusese falca fracturată grav în două înainte de bătălie – fie din cauza unei căderi de pe cal, fie era o rană căpătată în luptă provocată de o sulită sau un proiectil. A suferit vătămătura cu aproximativ 10 ani înainte de moarte, în jurul anului 1373.

Medicul care l-a tratat pe oștean a urmat sfatul lui Hipocrate, din veacul al V-lea î.H., și i-a cusut fractura – în zigzag, de la baza dinților – cu un fir de aur. Spre deosebire de alte materiale, aurul este moale și pliabil, dar este și solid și nu este toxic. Oșteanul s-a vindecat și nu mai avea firele în momentul morții. Calitatea tratamentului sugerează că acest individ probabil era comandantul cetății.

A fost descoperit doar capul soldatului, nu și trupul, pus în mormântul unui copil de 5 ani – nu se știe dacă exista vreo legătură între cele două personaje. Este probabil că cetatea pe care o comanda nu s-a predat în fața atacului otomanilor, iar aceștia l-au capturat – craniul poartă dovada unei izbituri puternice din față – și apoi decapitat pe oștean. În mormânt a fost găsit și un vas de ceramică spart.

MORMÂNTUL UNUI REGIȘOR VIKING

În decembrie 2020, arheologii au scos la suprafață o navă vikingă lungă, masivă, datată între 750 – 850, la Gjellestad, în Norvegia. În perioada pre-creștină, nordicii își îngropau decedații cu tot cu o navă a lor, alături de sclavi, animale și alte obiecte de preț. Gjellestad este un sit important, unde s-au mai descoperit 20 de morminte, unele datate de la începutul erei creștine.

Descoperirea nouă, depistată inițial mulțumită tehnologiei radar în vara anului 2020, este o navă „demnă de un jarf” – un regișor viking. Arheologii consideră, pe baza indiciilor materiale și a locației, lângă morminte mult mai vechi, că organizatorii înmormântării au dorit să evidențieze o legătură cu

strămoșii decedatului. Au descoperit însă doar oseminte de animale, nu de oameni. Există de asemenea semne că mormântul a fost jefuit în vechime într-un mod organizat – un indiciu al unui act politic perpetuat de un rival, nu al unui furt aleatoriu. ■

MAREA BRITANIE PROTESTEAZĂ

La 7 ianuarie 1946 erau admiși ca membri ai Guvernului condus de dr. Petru Groza câte un reprezentant al P.N.-Ț. și P.N.L., ca miniștri secretari de Stat, fără portofoliu. Era o concesie formală făcută opoziției, pentru a pune capăt „grevei regale” declanșate de regele Mihai I la 21 august 1945, dată după care a refuzat să mai semneze decretule-legi ale Guvernului. Documentul pe care îl prezentăm în continuare, păstrat la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace, ne arată cât a contat prezența celor doi reprezentanți ai opoziției, în ciuda faptului că includerea lor fusese convenită la Conferința miniștrilor de Externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie, ținută la Moscova (16 – 25 decembrie 1945), ca o condiție a recunoașterii Guvernului dr. Petru Groza de cele două state occidentale. Documentul, în limba engleză, este semnat de Adrian Holman (22 decembrie 1895 – 6 septembrie 1974), diplomat britanic, în acel moment Reprezentantul politic britanic în România, iar între 1947 – 1949 ministrul Marii Britanii la București. Îl putem reproduce grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

Excelenței Sale, domnul Gheorghe Tătărescu,
Ministrul Afacerilor străine,
București

Oficiul Reprezentantului politic britanic,
București,
27 mai 1946

Domnule ministru [în limba franceză]

1 În declarația din 5 ianuarie curent, Guvernul român a declarat că libertatea presei, a cuvântului, religiei și dreptul de asociere vor fi garantate și că alegerile se vor ține în deplină libertate, cât mai devreme cu putință.

2 De atunci, Guvernul Majestății Sale al Marii Britanii a urmărit cu mare atenție toate evenimentele și evoluțiile din România, ajungând acum, cu mare regret, la concluzia, pe baza tuturor informațiilor primite din sursele disponibile, că asigurările la care ne-am referit mai sus nu sunt puse în aplicare într-o manieră satisfăcătoare de Guvernul român, fie în litera, fie în spiritul lor. Deși Guvernul român poate că s-a străduit să dea o aparență că și-ar îndeplini obligațiile, în realitate s-au găsit mereu motive pentru a nu se respecta obligațiile asumate. Nu ar servi la nimic să recapitulăm aici în detaliu numeroasele cazuri în care

libertățile individuale, în diferite domenii, au fost transgresate și de aceea ne propunem să atragem atenția Excelenței Voastre în mod serios doar asupra considerațiilor generale implicate.

3 Deși s-a îngăduit într-o anumită măsură libertatea de opinie, permițându-se, prin voința Guvernului român, apariția unor publicații ale opoziției, cererile pentru altele sunt încă ne-rezolvate sau au fost refuzate. Lipsa tipografiilor este adesea invocată de autoritățile române ca explicație pentru atitudinea lor, deși este rezonabil să credem că mai curând nedreapta distribuie a mijloacelor constituie adevărata problemă, decât lipsa lor.

Exercitarea cenzurii, la care recurge adesea sindicatele tipografiilor, dând naștere astfel abuzurilor și injustiției, a împiedicat în câteva cazuri notabile o difuzare corespunzătoare a unor declarații importante ale unor oameni de stat din Occident. Mai mult, ziarele opoziției au fost suspendate în anumite cazuri pe motive insuficiente, având ca rezultat restrângeri ale libertății de opinie. Și stațiile de radio sunt folosite de Guvernul român într-o manieră incorectă, pentru scopuri de propagandă, contra opoziției.

(Va urma)

ASIRIENI ȘI BABILONIENI

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											

ORIZONTAL: 1) Legendară regi-nă a Asiriei, în onoarea căreia soțul său, Ninus, i-ar fi construit Grădinile suspendate din Babilon, descrisă de istoricul grec Ctesias din Knidos. 2) Rege persan (522 – 486 î.H.), al cărui nume a fost descoperit pe una dintre cărămizile smălțuite din palatul regelui Sargon, refăcut de Nabucodonosor din Babilon – Locuitor al Asiriei (pop.). 3) A copia – Populație semită, dusă în exil în Babilon în Antichitate, unde a continuat să aibă o comunitate importantă. 4) Organizația Mondială de Turism (siglă) – Onomatopee. 5) Oraș asirian aflat astăzi în Israel, la coasta Mării Mediterane, unde, pe baza descoperirilor arheologice, se presupune că se afla reședința unei provincii a acestui imperiu – Sclavi, o pondere importantă a populației în societățile Orientului antic (sing.) – Agent! 6) Fiul regelui Agamemnon al

cetății Micene, ce și-a răzbunat tatăl, ucigându-și mama, după ce aceasta l-a omorât – Nume de familie semit, o variantă a numelui Abbas. 7) Prenume din limba ebraică, o variantă a numelui Rahaela – Cea mai importantă zeiță din panteonul asirian, venerată încă din perioada sumeriană, asociată cu planeta Venus și patroană a dragostei, frumuseții, războiului și justiției. 8) Regiment (abr.) – Limba unor popoare din insula Borneo. 9) Gen de arbore și arbuști care creștea la palatul regelui asirian Sennacherib (704 – 681 î.H.) din Ninive, o posibilă inspirație a legendei Grădinilor suspendate din Babilon – Cunoscută și cu numele Laufey, mama zeului scandinav Loki. 10) Sculpturi, adesea utilizate de asirieni pentru a ilustra victorii militare și puterea regilor sau pentru a decora temple – Codul liniei aeriene Aerovias Montes Azules

VERTICAL: 1) ... din Sicilia, istoric grec (sec. I î.H.), care a dedicat o parte din a doua carte a imensei sale lucrări, *Bibliotheca historica*, istoriei Mesopotamiei, concentrându-se mai ales asupra ascensiunii și decăderii Asiriei – Tudor State. 2) Soția regelui asirian Shamshi-Adad al V-lea, iar apoi regenta fiului lor Adad-nirari al III-lea, o puternică domnișoară a Asiriei, ce a cucerit majoritatea Orientului Apropiat (cca 850 – 798 î.H.), pe baza căreia a țesut Ctesias din Knidos legenda Grădinilor suspendate. 3) Marea ..., un nume vechi ce desemna Golful Aden și, ocazional, Marea Roșie, Golful Persic și Oceanul Indian, un spațiu strâns legat comercial în Antichitate de Mesopotamia – Mea! 4) Sunt Grădinile suspendate din Babilon (sg.) – Udrea Sasu-Luncă (reg.) – Tributar al Mureșului din județul Alba. 5) Monedă chineză – Fratele Eufratului, o arteră comercială deosebit de importantă în Mesopotamia antică, creată în mitologia sumeriană de zeul Enki, divinitatea apei. 6) Curs! – Erbacee, care îmbibată cu asfalt a fost folosită ca izolat la ridicarea Grădinilor suspendate, după cum relatează Diodor din Sicilia în sec. I î.H. 7) Ege University Observatory (siglă). 8) Magyar Allamvasutak (siglă) – Domnitorul cetății Tîr (680 – 660 î.H.), supus asirian, care este însă pedepsit de regele Ashurbanipal din pricina legăturilor sale cu Egiptul, rivalul Asiriei. 9) Tatăl unui slujitor al marelui logofăt Rensi, în cadrul legendei egiptene a țaranului bun de gură – Aliaj din cupru și cositor, din care popoarele Levantului își făureau arme și unelte în milenii IV – II î.H., înainte să se folosească fierul. 10) Îndemn cabalin – Abis! – Cuvânt ce înseamnă „proprietar”, „stăpânitor” în limbile semite, ajuns parte a titulaturii regilor din Orientul Apropiat și numele unei divinități. 11) Arhitect demnitar al lui Alexandru Macedon, în al cărui jurnal de memorii a relatat că regele, cuprins de febră, ar fi locuit în una din camerele teraselor Grădinilor suspendate din Babilon, unde a și murit

Dicționar: DURU, ABBO, RAE, LOBU, NAL, MZL, RAT, EUO, MAV, ISRI

Laurian BUTURE

DIALOG CU CITITORII

ALEGEREA CÂȘTIGĂTORILOR

Domnul ȘERBAN CONSTANTIN, din București, ne întreabă cum se realizează departajarea participanților la concursurile noastre Blitz... și la cel aniversar de 55 de ani.

În primul rând, inventariem toate răspunsurile so-site. Fiecare participant care răspunde corect primește un număr în ordine cronologică – primul concurent care ne scrie ar fi 1, al doilea ar fi 2 etc. Apoi, în momentul selecției, utilizăm website-ul random.org, care alege aleatoriu un număr câștigător.

DIN BASARABIA

Domnul E. ROGAI, din București, ne scrie: Eu, profesor universitar, absolvent a două facultăți simultan, ajuns la 94 de ani, citesc cu mult interes *Magazin istoric*. Mă bucur că ați scris ceva și din Basarabia mea natală, despre biserica din

Căușeni (*Magazin istoric*, nr. 3/2022). Această regiune are o istorie interesantă, despre care am tot strâns materiale. Celebră este poezia lui Panait Cerna, *După un veac...*

Fiind născut la 6 km de Căușeni, în Tănătari, cunosc un episod produs în biserica amintită. Odată a năvălit în Bugeac o hoardă păgână. Și-au adăpostit caii în biserică pentru o noapte și au închis ușa acesteia. Ei s-au oploșit altundeva. Biserica fiind mică și închisă nu a avut suficient

oxigen peste noapte pentru cai, iar aceștia au murit asfixiați. A doua zi deschizându-se ușa Bisericii, năvălitorii au găsit caii lor morți. Sălbaticii s-au supărat pe sfinții pictați pe pereți. Și-au scos sulile și au început să le scoată ochii. Desigur, stricăciunea a fost reparată cât s-a putut.

În apropiere de Căușeni, în Căinari, s-a născut preotul-poet Alexei Mateevici. Acesta a scris marea poezie *Limba noastră*, pusă și pe muzică. Noi cei din țara de dincoace de Prut am declarat-o ca un imn al celor refugiați. Ne întâlneam noi – subsemnatul, prof. Gr. Filip Lupu, Tereghie Nicanor, N. Nitreanu, Vlad Lupu și alții –, când ni s-a permis, la o biserică de pe str. General E. Broșteanu, unde păstora părintele Cosma, la București. Serbam la 16 martie în fiecare an ziua de naștere a acestui preot-poet, la care veneau și preoți foarte mulți. După diferite luări de cuvânt, refugiatele din eparhie alcătuiau un cor și cântau *Limba noastră*. Ne bucuram măcar o clipă!

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei *Magazin istoric* prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista *Magazin istoric* figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Clădirea Academiei Române, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755 290 606 și 021 312 68 77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

CONTENTS (Romanian History) A. Marino Group loyalty in the place of competence ● D. Deletant Iuliu Maniu's relationship with the Special Operations Executive (II) ● Al. Pițigoi The British Naval Mission in Interwar Romania ● I. Hoiescu The sad destiny of baritone Șerban Tassian ● I. Schipor Controversies surrounding the National Bank Treasury evacuated to Moscow during World War One and not returned (II) ● G. Filitti Letters from former days: Ulysse de Marsillac to King Carol I ● D. Pîrvulescu The stories of Bucharest: the Gumelnița Civilization ● N. Cristea An invitation to the Romanian Academy Library: of the works of Vartolomeu Măzăreanu ● D.R. Nicula The Romani Museum, the museum of a bygone county ● M.E. Ionescu The man with the iron hand ("the vizier") in Romanian politics (VIII) ● M. Vasileanu Roots of the Burning Bush: Paisie from Neamț ● The Magazin Istoric Cultural Foundation awards ● Romanian Documents at Hoover Institution (CXCv)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) А. Марино Вместо компетенции, групповая лояльность ● Д. Делетант Связи Юлиу Маниу с английскими секретными службами (II) ● Ал. Пицгой Британская морская миссия в межвоенной Румынии ● И. Хонеску Печальная судьба баритона Шербана Тассиана ● И. Скипор Разногласия по поводу золота Нацбанка, эвакуированного в Москву во время Первой мировой войны и не вернувшегося домой (II) ● Дж. Филитти Когда-то люди посылали письма друг другу: Юлисс де Марсияк к королю Карол I ● Д. Пырвулеску Истории Бухареста: культура Гумельница ● Н. Кристя Приглашение в Библиотеку Академии: из произведений архимандрита Варфоломея Мэзеряну ● Д.Р. Никула Романацкий музей, музей исчезнувшего уезда ● М.Е. Ионеску Сильный сановник (визирь) в румынской политике (VIII) ● М. Василян Корни Неополимой Купины: Паисий Нямецкий ● Призы Культурного Фонда Магазин Историк ● Румынские документы в Гуверском Институте (CXCv)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar.

Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

magazin istoric

